

Пролетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

№ 5 (2896)
3 лютага 1978 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМІНІКАЎ БССР

Выдаецца з 1932 г.
Цана 8 кап.

Ансамбль народных інструментаў Полацкага гарадскога Дома культуры.

Фота Я. Казюлі.

НА ХВАЛЯХ ЖЫЦЦЯ

Праблемы літаратуры неадрыўны ад праблем жыцця. Савецкі пісьменнік не можа стаць у бану ад тых задач, якія партыя паставіла перад народам, бо ён выказвае думкі і пачуцці народа. І каб вырашаць такія складаныя і пачасныя задачы, трэба добра ведаць шматграннае сённяшняе жыццё ва ўсіх яго праявах, асабліва ў сферах, жыццё клопатамі народа.

Менавіта аб гэтым ішла размова на чарговым адкрытым партыйным сходзе Саюза пісьменнікаў БССР з парадкам дня: «Снежанскі пленум ЦК КПСС і задачы пісьменніцкай арганізацыі рэспублікі». На сходзе выступілі першы намеснік старшыні Дзяржплана БССР А. П. Калашын.

Данладчык пазнаёміў прысутных з тымі вялікімі поспехамі, якіх дасягнуў наш народ у юбілейным годзе Вялікага Кастрычніка ва ўсіх сферах жыцця. Ён падрабязна ахарактарызаваў становішча народнай гаспадаркі рэспублікі на сённяшні дзень, падкрэсліў значнасць многіх навуковых і тэхнічных адкрыццяў, шырокае прымяненне іх на практыцы дасць магчымасць павысіць якасць і эфектыўнасць вытворчасці, пазнаёміў прысутных з галоўнымі напрамкамі развіцця прамысловасці і сельскай гаспадаркі на будучае.

Пытанні, узнятыя ў данладзе, так ці інакш наклалі адбітак на выступленні пісьменнікаў. Аналізуючы творчасць беларускіх літаратараў за мінулы год, Уладзімір Юрэвіч называў шэраг аповесцей, апавяданняў, нарысаў, у якіх адлюстроўваецца сённяшняе жыццё нашай рэспублікі. Ён засяродзіў увагу на праблемах беларускага тэатра, у якім драма і трагедыя пакуль што не сталі традыцыйнымі тэатральнымі жанрамі; адзначыў незадавальняючы стан літаратуры для дзяцей і юнацтва, крытыкі.

Багаты матэрыял для творчай лабараторыі літаратара даюць шчыльныя кантакты з працаўнікамі вёскі і горада. І гэты сувязі патрэбна як мага шырэй развіваць. Аб гэтым гаварыў Яфім Садоўскі. Ён падкрэсліў, што ёсць неабходнасць праводзіць партыйныя сходы, напрыклад, з падэфным Мінскім станкібудуўнічым заводам імя Кірава, арганізоўваць дні літаратуры і культуры на многіх іншых прадпрыемствах. Усё гэта дазволіць пісьменнікам больш глыбока спазнаваць вытворчыя працэсы, зразумець тыя праблемы, якія хваляюць рабочага чалавека.

Творчасці маладых прысвяціла сваё выступленне Валяціна Іоўтун. Для маладой паэзіі характэрна спалучэнне высокага паэзіі з высокай грамадзянскасцю, сказала яна. Можна, гэты працэс спалучэння некалькі зацягнуць, але ён павінен адбыцца ў бліжэйшы час. Маладая проза таксама пачала ўсё больш актыўна пісаць аб сучаснасці. І калі праз іх баяцца брацца за вялікія эпічныя творы аб сучасным жыцці, дык толькі таму, што ім не капае пакуль што волюту і ўпэўненасці.

Аб недахопах у рабоце выдавецтваў, аб тым, што пісьменнікі павінны ставіць перад сабой сур'ёзныя жыццёвыя задачы і смялей брацца за іх вырашэнне, гаварылі Васіль Вітка і Міналей Кружавыя.

Свет нашага жыцця шырокі і пісаць аб ім патрэбна шматвобразна. Рэчаіснасць патрабуе ад сваіх летаністаў глыбокага пазнання не сацыяльных і маральных працэсаў. І справа гонару юнага літаратара—зрабіць свой уклад у будаўніцтва намунізму.

Іван ШАМЯКІН: «ПРАЦЯГ ВЯЛІКАЙ РАЗМОВЫ»

У сувязі з маючым адбыцца ў Мінску «круглым сталом» на тэму «Героізм савецкіх людзей у гады Вялікай Айчыннай вайны і сучасная дакументальная літаратура» наш карэспандэнт звярнуўся да першага сакратара праўлення СП БССР Івана Шамякіна і папрасіў адказаць на некаторыя пытанні.

— Іван Пятровіч, мусіць жа, не выпадкова месцам правядзення ўсеагульнага «круглага стала» на такую важную тэму абраны Мінск, сталіца нашай рэспублікі?

— Зусім не выпадкова. Беларускія пісьменнікі ўспрымаюць ініцыятыву кіраўніцтва Саюза пісьменнікаў СССР, Савета па нарысу і мастацкай публіцыстыцы, які ўзначальвае Канстанцін Сіманаў, правесці гэты «круглы стол» у нас як знак павагі і ўдзячнасці да нашага народа, які адным з першых прыняў на сябе жорсткі ўдар гітлераўскай машыны, але не скарыўся і паназаў незлічоныя прыклады масавага героізму, самаахвярнасці, стойкасці ў барацьбе з лютымі ворагамі, у ратнай справе даназаў сваю беззапаветную любоў і адданасць сацыялістычнай Радзіме. Разам з тым мы расцэньваем гэта і як прызнанне пэўных заслуг беларускай літаратуры, якая здолела стварыць шырокі і шматпланавы мастацкі летапіс народнага подзвігу ў гады Вялікай Айчыннай вайны. Таму, натуральна, мы ўдзячны таварышам, якіх выступілі з гэтай ініцыятывай, усім тым, хто яе падтрымаў, і сардэчна вітаем

літаратараў Масквы і Ленінграда, пісьменнікаў Расіі, Украіны, Літвы і іншых братніх рэспублік, якіх прыязджаюць да нас на гэтую важную творчую размову.

— Іван Пятровіч, «круглы стол» праводзіцца напярэдні 60-годдзя нашых слаўных Узброеных Сіл, і ён як бы юбілейны. Але ў чым вам бачыцца, так сказаць, практычны сэнс гэтай творчай сустрэчы? Чаму ў цэнтры увагі пастаўлена менавіта дакументальная літаратура?

— Ужо ў тым, што збіраюцца разам вядомыя пісьменнікі з розных рэспублік нашай краіны, пісьменнікі, якія маюць вопыт у распрацоўцы ваеннай тэматыкі, і абмяняюцца думкамі, — бясспрэчна, будзе вялікай карысцю. Асабіста я думаю, што гэты «круглы стол» — працяг той вялікай размовы, якая пачалася калі трох гадоў назад, у нас жа, у Мінску, на ўсеагульнай нарадзе пісьменнікаў і крытыкаў, прысвечанай тэме «Неўміручы подзвіг народа ў Вялікай Айчыннай вайне і савецкай літаратуры». У сваёй прамове на той нарадзе член Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК Кампартыі Беларусі П. М. Машэраў гаварыў, што існуе прыніжванне неабходнасць «далейшай актывізацыі навукова-гістарычных даследаванняў, развіцця ваенна-патрыятычнай літаратуры, стварэння новых, яркіх, буйных палатнаў, якія поўна і праўдзіва расказаць аб незабытых днях эпопеі Вялікай Айчыннай вайны». Чаму ў цэнтры увагі ставіцца

сучасная дакументальная літаратура аб вайне? Думаецца, што гэта асабліва глумачэння не патрабуе. Трэба мець на ўвазе, што амаль усе вядомыя творы мастацкай прозы вырашлі на грунце сапраўдных жыццёвых фактаў. Дакументальнасць у сваёй аснове «Севастопальскія апавяданні», «Вайна і мір» Талстога, гэтую добрую традыцыю развівалі ў савецкай літаратуры Шолохаў, Фадзееў, Фурманаў, Сіманаў і многія іншыя пісьменнікі-франтавікі. У беларускай літаратуры гэтая традыцыя знайшла сваё развіццё, напрыклад, у «Венкапомных днях» Міхася Лынькова, у «Мінскім напрамку» Івана Мележа, у раманах Уладзіміра Карпава, ва ўнікальнай кнізе Алеся Адамовіча, Яні Брыля і Уладзіміра Калесніка «Я з вогненнай вёскі...», у дакументальнай прозе Івана Новікава... Можна было б назваць тут творы многіх іншых сучасных беларускіх пісьменнікаў.

За пасляваенныя гады ў рэспубліцы выдадзена сотні кніг успамінаў непасрэдных удзельнікаў барацьбы з фашызмам. І калі на парадак дня ставіцца пытанне аб дакументальнай літаратуры пра мінулы вайну, то, відаць, у першую чаргу маюцца на ўвазе пастарцацкія абагульняючы сабраныя і назапашаныя нашымі дакументалістамі факты, жыццёвы матэрыял, каб як мага паўней выкарыстаць іх для стварэння новых, яркіх, буйных палатнаў, да чаго і заклікае нас партыя.

Інтэр'ю правёў
У. АНІСКОВІЧ.

3 УЗНАГАРОДАЙ!

За заслугі ў развіцці савецкай літаратуры і ў сувязі з шасцідзесцігоддзем з дня нараджэння Прызідыума Вярхоўнага Савета СССР узнагародзіў пісьменніка НОВІКАВА Івана Рыгоравіча ордэнам Працоўнага Чырвонага Сцяга.

«ЛІТАРАТУРНАЯ СЕРАДА»

У «СВЕТАЧЫ»

Выступае дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура» Мікола Ткачоў.

Фота У. КРУКА.

У новай сталічнай кнігарні «Светачы» — людна. Стэлажы з навінкамі прыабліваюць кнігалюбаў. Тут экспануюцца кнігі, выдадзеныя выдавецтвам «Мастацкая літаратура» ў 1977 годзе. Выстаўна так і называецца — «Кніга-77».

Вывучаць інтарэсы чытача, даць яму добры арыенцір у пошуках кнігі, своечасова падараваць сустрэчу з ёй — зыходзячы з гэтага, калектыў выдавецтва сумесна з Бюро прапаганды мастацкай літаратуры Саюза пісьменнікаў БССР і таварыствам кнігалюбаў сталіцы вырашылі праводзіць у «Светачы» рэгулярныя «Літаратурныя серады».

Першую «сераду» ў «Светачы» адкрыў і вёў паэт Геннадзь Бурэвіч.

— Дом кнігі, які зусім нядаўна пабудаваны ў Мінску, канечне, будзе мець і новыя традыцыі. Адно з іх мы пачынаем сёння. — Ён выказаў упэўненасць, што ўдзельнікі «Літаратурнай серады» будуць з нецярпеннем чакаць новых кніг, якія неўзабаве выйдуча ў «Мастацкай літаратуры».

Дырэктар выдавецтва М. Ткачоў пазнаёміў прысутных з клопатамі свайго калектыву, зрабіў энцурс у мінулы кніжны год, прааналізаваў поспехі і пралікі ў кнігавыданні.

— Нам неабходна пашырыць тэматычны дыяпазон кніг, быць бліжэй да сучаснасці, да ўсіх тых працэсаў, якія адбываюцца зараз у жыцці горада і вёскі. Менавіта танюю задачу ставіць перад сабой работнікі «Мастацкай літаратуры» напярэдні слаўнага юбілею рэспублікі і яе Камуністычнай партыі, — сказаў у заключэнне М. Ткачоў.

Пра поспехі і недахопы мастацкага афармлення кніг на «Літаратурнай серадзе» гаварылі галоўны мастак выдавецтва В. Жыжэнка і мастацтвазнавец У. Бойка.

План бягучага года прадугледжвае выданне 220 назваў кніг. Вялікае іх тэматычнае і жанравы разнастайнасць. Сучаснасць, героіна Вялікай Айчыннай вайны, разлюстывае мінулае нашай краіны — тры галоўныя тэмы кнігі-78. Рыхтуюцца выйсці з друку новыя раманы і аповесці, зборнікі вершаў і апавяданняў, кнігі драматургаў, крытыкаў і літаратуразнаўцаў. Ужо зараз падпісана да друку 153 кнігі плана. Сярод іх — роман І. Мележа «Завей, снежань», роман В. Адамчыка «Чужая бацькаўшчына», першы роман Л. Дайнекі «Людзі і маланкі», новыя аповесці В. Быкава і В. Казыно, зборнікі вершаў Г. Бурэвіча, А. Пысіна, П. Макаля, М. Арочні, В. Вярбы, Ю. Свіркі, крытычныя і літаратуразнаўчыя працы М. Лынькова, Я. Брыля, Н. Гілевіча, М. Лужаніна, У. Навуменні, С. Майхровіча.

Пра гэта на «Літаратурнай серадзе» гаварыў галоўны рэдактар выдавецтва А. Марціновіч.

Вершы са сваіх будучых зборнікаў прачыталі М. Лужанін, Н. Гілевіч, П. Макаль, Р. Барадулін, А. Бачыла, У. Паўлаў, П. Прыходзька, Х. Чэрыя.

Наступная «Літаратурная серада», якая адбудзецца 22 лютага, будзе прысвечана ваеннай кнізе.

МАЛАДОМУ СУЧАСНІКУ ПРЫСВЯЧАЕЦА

На працягу трох гадоў ішоў Усеагульны конкурс на лепшы спектакль пра маладога героя сучаснасці пад назвай «Карчакіцы 70-х». ЦК ВЛКСМ, Міністэрства культуры СССР і Усерасійскае тэатральнае аб'яднанне падсумавалі творчыя вынікі і назвалі лепшыя малектывы, якія накіравалі найбольш цікавыя спектаклі пра героічна і працоўныя подзвігі, пра пастойны пошук свайго месца ў барацьбе за ідэалы камунізму і маральную загартоўку маладога сучасніка. Першая прэмія не прысуджалася. Сярод адзначаных традыі прэміяў — спектакль «Сні снег» на п'есе Яўгена Шабана на сцэне Рэспубліканскага тэатра юнага глядача імя 50-годдзя камсамола Беларусі (галоўны рэжысёр — Рыгор Баравін), Захавочвальную прэмію атрымлівае Врэцкі абласны драматычны тэатр імя Ленінскага камсамола Беларусі ва спектакль «Наследнік» па п'есе Мікалая Матушэвіча (галоўны рэжысёр — народны артыст БССР Георгій Волкаў).

ВІНШАВАННІ КАЛЕГАМ

Грамадзенсць урачыста адзначыла 100-гадовы юбілей Усерасійскага тэатральнага аб'яднання. У Маскве адбыўся вечар, на якім кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, Старшыня Савета Міністраў РСФСР М. С. Саломендаў перадаў гэтай творчай арганізацыі сардэчнае прывітанне ад імя Цэнтральнага Камітэта КПСС, Прызідыума Вярхоўнага Савета СССР, Савецкай Урада, асабіста ад таварыша Л. І. Брэжнэва. Удзельнікі сходу гарачымі атлідысментамі сустралі акт уручэння Усерасійскаму тэатральнаму аб'яднанню ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга, якім яно узнагароджана за заслугі ў развіцці савецкага тэатральнага мастацтва і ў сувязі са знамянальнай датай. Сярод віншаванняў з юбілеем і высокай узнагародай Радзімы былі і цёплыя словы прадстаўнікоў Беларусі. Ва ўрачыстасцях ад нашай рэспублікі ўдзельнічалі старшыня прызідыума праўлення ВТА, народны артыст БССР М. Яромка і народная артыстка БССР Г. Марціна (Акадэмічны тэатр імя Якуба Коласа).

ПРЭМ'ЕРЫ

Магілёўскі абласны тэатр драмы і камедыі імя В. Дуніна-Марцінкевіча паказаў у Бабруйску прэм'еру «Ярасць» па п'есе рускага савецкага драматурга Яўгенія Яноўскага, напісанай у 1929 годзе і прысвечанай станаўленню першых калгасаў на вёсцы. Упершыню на Беларусі гэты твор ставіўся Першым БДТ у 1930 годзе рэжысёрам Аллісандрам Смялявым. Сялета ў Бабруйску п'еса ідзе ў рэжысуры Ф. Пуховіча з дэкарацыямі мастака Л. Лешчанні.

На здымку: сцэна з «Ярасці».

Фота А. ДЗМІТРЬЕВА.

«Драма ў 2-х частках з цыркамі і феерверкамі» — так вызначыў жанр спектакля «Лазня» па п'есе У. Малкоўскага Рускі тэатр БССР імя М. Горькага. Паставіў яго заслужаны дзяля мастацтваў БССР Б. Луцэнка; сцэнаграфія — заслужаная дзяля мастацтваў БССР Ю. Тура; музычнае афармленне — кампазітара А. Рананскага.

На здымку: сцэна са спектакля «Лазня».

Фота У. КРУКА.

НА ЛІТАРАТУРНАЙ АРБЦЕ

У Саюзе пісьменнікаў БССР адбылася сустрэча з партыйнымі работнікамі — інструктарамі абкомаў, гаркомаў партыі рэспублікі, якія праходзяць стажыроўку ў ЦК КПБ.

У зацікаўленай гутарцы былі закрануты пытанні прапаганды літаратуры, далейшага ўмацавання творчых калектываў паміж партыйнымі работнікамі і пісьменнікамі. Перад гасцямі выступілі старшыня праўлення СП БССР, народны паэт рэспублікі Максім Танк, сакратар праўлення Анатоль Вяцінскі, Барыс Сачанка, сакратар партбюро СП БССР Мікалай Кругавых, намеснік галоўнага рэдактара часопіса «Малодось» Алесь Жук, аднаго са сакратараў часопіса «Неман» Эрнест Ялугін.

Прысутнічалі на сустрэчы інструктары ЦК КПБ П. Д. Лапец і Я. І. Марціновіч.

На чарговым кінавечары ў Доме літаратара быў фільм-лекцыя «Роздум пра героя». Уступным словам адкрыла вечар кіназнаўца Н. Крывашэва. З цікавасцю глядзелі прысутныя фільм-роздум пра сучаснага героя, пра вытокі яго мужнасці, характару, адданасці Айчыне. Фільм знтаваны прайністымі словамі пра героя нашага часу, у ім выкарыстаны ўрывкі з мастацкіх кінакарцін «Камуніст», «Іванова дзяцінства», «Пачаток», «Жыцьё такі хлопец» і іншыя.

Па ініцыятыве ваенна-шэфскай камісіі СП БССР і Беларускага тэлебачання адбылася сустрэча пісьменнікаў з вайсковымі Н-скай часці, прысвечаная 60-годдзю Савецкай Арміі. Вёў сустрэчу першы сакратар праўлення СП БССР, народны пісьменнік рэспублікі Іван Шамякін.

Перад вайной выступілі пісьменнікі Міхась Калачынскі, Барыс Сачанка, Мікалай Кругавых, Алесь Савіцкі, Георгій Шыловіч, Леанід Прошка, Васіль Зуёнак, Валіцін Мыслівец, Яўгенія Янішчыц, Мікола Малюха. У сустрэчы прынялі ўдзел артысты Беларускага радыё і тэлебачання.

Ад імя вайны гарачае слова падзякі сказаў малады сержант Уладзімір Харламаў. Ён працягнуў свае вершы пра Беларусь.

НА П'ЕДЭСТАЛЕ — ТАЛЕНТ І ПРАЦА

Спачатку было адкрыццё персанальнай выстаўкі ў залах Дзяржаўнага мастацкага музея БССР. А вечарам таго ж дня, 31 студзеня, у памяшканні Дома літаратара адбыўся ўрачысты вечар, прысвечаны 70-годдзю з дня нараджэння і 50-годдзю творчай дзейнасці народнага мастака СССР, правадзейнага члена Акадэміі мастацтваў СССР, Героя Сацыялістычнай Працы Заіра Ісакавіча Азгура.

Адкрыў вечар і вёў яго міністр культуры БССР Ю. М. Міхневіч. Віншавальны адрас ЦК КП Беларусі, Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, Савета Міністраў БССР зачытаў сакратар ЦК КПБ А. Т. Кузьмін.

Затым слова пра юбіляра сказаў старшыня праўлення Саюза мастакоў рэспублікі В. А. Грамына. Ён гаварыў аб творчым шляху мастака, аб тым, што толькі пры Савецкай уладзе магчыма такое, каб сын рамніка і батрачнік змог стаць адным з вялікіх мастакоў краіны, вобразы якога ўвайшлі ў наша жыццё і пакінулі след у нашых душах, духоўна ўзбагацілі нас.

Уручаюцца віншавальныя адрасы юбіляру. Ад імя работнікаў культуры рэспублікі віншавальны адрас уручае міністр культуры БССР Ю. М. Міхневіч, ад Акадэміі мастацтваў СССР — народны мастак СССР, лаўрэат Ленінскай прэміі А. П. Кібальнікаў, ад Мінскага абласнога і гарадскога камітэтаў партыі і выканкомаў Савета народных дэпутатаў — сакратар Мінскага абкома КПБ Р. П. Платонаў, ад рэспубліканскага савета прафсаюзаў — сакратар Беларускага прафсаюза Л. М. Барабанова, ад ЦК ЛКСМБ — сакратар ЦК ЛКСМБ І. А. Саракані.

Са шчырымі словамі віншавання ад імя творчых саюзаў рэспублікі зачытаў ад імя юбіляра першы сакратар праўлення СП, народны пісьменнік БССР І. П. Шамякін, ад імя Беларускага камітэта абароны міру — народны пісьменнік рэспублікі П. Е. Панчанка. Юбіляра шчыра павіншавалі калегі па рабоце — мастакі, дзеці, навучніцы дзіцячай студыі вышэйшага мастацтва рэспубліканскага Палаца піянераў, рабочыя станнабудуўнічага завода імя Кастрычніцкай рэвалюцыі, выбаршчыні Калінкавіцкага раёна, якія абралі З. І. Азгура сваім дэпутатам у Вярхоўны Савет БССР, артысты мінскіх тэатраў, землякі-віцебчане.

У канцы вечара выступіў Заір Ісакавіч Азгур. Ён падзякаваў партыі і ўраду за высокую ўзнагароду — прысваенне звання Героя Сацыялістычнай Працы, за цёплыя, шчырыя словы, сказаныя ў яго адрас.

На вечары прысутнічалі таварышы А. Н. Аксёнаў, У. А. Мікуліч, У. Ф. Міцкевіч, М. Н. Полазаў.

БУДУЦЬ НОВЫЯ КНІГІ

Закончылася Усесаюзная творчая канферэнцыя пісьменнікаў і крытыкаў «Герой вялікіх будоўляў нашага часу і савецкая літаратура». У ёй удзельнічалі вядомыя літаратары многіх гарадоў краіны, а таксама геалагі, буравікі, будаўнікі, вучоныя, партыйныя работнікі Цюменскай вобласці.

— Канферэнцыя стала буйной падзеяй у літаратурным жыцці краіны, — сказаў сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў СССР В. Озераў. — У цэнтры яе ўвагі былі справы і людзі грандыёзнай будоўлі нашага часу — Заходне-Сібірскага нафтагаздобываючага краю. Увасабленне ў вобразах літаратуры герояў сённяшняга дня, далейшае ўмацаванне садружнасці пісьменнікаў і працоўных калектываў — вось асноўныя праблемы, якія абмяркоўваліся на канферэнцыі.

Удзельнікі дзелавой сустрэчы пабывалі на нафтавых і газавых промыслах, у геалагаў і рыбакоў — будучых герояў сваіх новых кніг.

У рабоце канферэнцыі прыняў удзел загадчык аддзела культуры ЦК КПСС В. Ф. Шаўра.

КІНАФЕСТЫВАЛЬ НА ВІЦЕБШЧЫНЕ

З 23 па 27 студзеня ў Віцебску праходзіў II Рэспубліканскі кінафестываль «Беларусьфільм-77». У горадзе на Дзвіне пабывала вялікая група майстроў Беларускага кіно, якія сустрэліся з працоўнымі Віцебшчыны, расказалі аб сваёй рабоце, падзяліліся творчымі планами на будучае.

На здымку: перад віцебчанамі выступае першы сакратар праўлення Саюза кінематаграфістаў БССР Віктар Тураў.

Падрабязны расказ аб кінафестывалі будзе надрукаваны ў наступным нумары штотыднёвіка.

ЗАКОНЧАНЫ ЗДЫМКІ...

На кінастудыі «Беларусьфільм» закончыліся здымкі мастацкага фільма «Абочына». Гэтую навіну паставіў рэжысёр Вячаслаў Шніфараў, вядомы глядачам па такіх фільмах, як «Зімародан», «Хлеб пахне парохам», «Сын старшыні». Сцэнарый напісаў Мікалай Кругавых і Фёдар Конев. Фільм расказвае аб працы і жыцці вядомага на вобразях двух галоўных герояў, двух чалавечых характараў, дыяметральна супрацьлеглых, узнікаюцца важныя маральныя праблемы. Вось што расказвае аб сваёй рабоце Вячаслаў Шніфараў:

— На першы погляд на экране адбываецца звычайная бытавая сямейная драма. Усе падзеі абмежаваны рамкамі адной сям'і. Але гэта толькі на першы погляд. Тут канфлікты, якія

датычаюцца ўзаемаадносін галоўных герояў, дапамагаюць выявіць прычыны, якія нараджаюць мяшчынскія, спажывецкія адносіны да жыцця. У канчатковым выніку такая спажывецкая псіхалогія асобных людзей уступае ў канфлікт з чалавечай цягай да чыстага і цудоўнага, да высокага духоўнага. І ў гэтай барацьбе перамагае апошняе — самае галоўнае ў жыцці кожнага чалавеча, у жыцці кожнага з нас...

Фільм «Абочына» аднаму вядомым беларускі аператар Эдуард Садрыеў. У галоўных ролях заняты папулярныя акцёры кіно і тэатра Уладзімір Самойлаў, Яўген Шутаў, Людміла Драбнёва, Мая Вулгакава, Анатоль Жыггар, Зоя Асмалоўская.

М. КАРНІЦКАЯ.

Артыстычная моладзь Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра разам з групай вядучых акцёраў падрыхтавала пазнавальны спэнтаніль паводле апавесці У. Цендракова «Ноч пасля выпуску» (рэжысёр У. Рудава). Мастацкі савет і дырэкцыя ўключылі яго ў бягучы рэпертуар. Іграцца спэнтаніль ў Фаб тэатра пераважна для студэнцка-літэратурнай і студэнцкай моладзі.

У канцы студзеня адбыўся грамадскі прагляд гэтай работы гродзенцаў у Доме работнікаў мастацтваў БТА ў Мінску. Пасля прагляду прадстаўнікі сталічных тэатраў і крытыкі абмеркавалі прастаноўку гасцей.

На здымку: сцэна са спэнтаніля «Ноч пасля выпуску». Фота У. КРУКА.

ЗІМОЮ Ў ВЯЗЫНЦЫ

Стромкія сосны на высокіх пагорках заліты няяркім зімовым сонцам. Пад яго праменнямі прыгожа зіхачыць абсыпаны снегам галіны. Калі глядзіш здаля, дык здаецца, што снегавае гурбы аселі на вяршальных дрэў. Унізе, за шыромай стужкай канала Вілейска-Мінскай сістэмы, на беразе маленькага азёрка, пад зіхатлівым ад шэрані вербаў і ялынямі снег амаль блакітны.

Блакітны водсвет снегу і на шыбах акон драўлянага будынка музея, на чыста падмеценых сцэнках, на роўнай пляцоўцы за дарогай, у цэнтры якой — помнік народнаму песняру. Здаецца, што бронзавы Купала ў захапленні глядзіць на цудоўныя зімовыя іраваіды — на аснежаных дрэвах, на закутае лёдам возера, на роўнях, як стрэлкі, сляды лыжнікаў на пакатых схілах пагоркаў.

Па гэтай дарозе, як і ўлетку, сюды, у купалаўскі запаведнік, едуць аўтобусы. Вось да пляцоўкі падыходзіць чырвоны аўтобус. Адчыняюцца дзверы, і на снег з гоманам высыпаюць школьнікі.

— Адкуль вы?

— З Пяцігорска, — адказваюць некалькі звонкіх галасоў.

Да мяне падыходзіць старэйшы групы Аляксея Максімавіч Смолін, сціплы, сярэдніх год, з невялікай сівізнай на скурах. Мы вітаемся. Трэба ісці, але ўсіх вабяць малюнічыя іраваіды, сінеча-снегу, заснежаных дрэў.

— Вельмі цудоўны зімовы дзень, для нас гэты мароз — дзіва, — гаворыць

Аляксея Максімавіч. — Вось прыехалі ў Мінск на канікулы і вырашылі з'ездзіць на радзіму вашага песняра. Яну Купалу мы ўсе добра ведаем. Цікавіцца вучні тымі мясцінамі, дзе ён нарадзіўся. Але, шчыра канучы, ні яны, ні я ніколі не думалі, што тут такая прыгажосць.

Ідзем паволь, не спяшаючыся. І сам я, нечакана для самога сябе, адкрываю ў знаёмым да драбіц наваноллі шмат новага, дзівоснага, што ўражвае мяне з вялікай сілай.

— Сам я арлоўскі, скончыў педвучылішча, працаваў ежаў, а тут — вайна. Стаў камандзірам гарматы, прававаў чатыры гады, некалькі разоў быў паранены... Зямлю Беларусь я ведаю — тут граміў фашыстаў, вызваляў Мінск... Зараз настаўнічаю, выкладаю мову ў старэйшых класах. Вельмі люблю падарожнічаць, аб'ехаў шмат мясцін, але ўвесь час нарцэла: з'ездзіць у Беларусь. І калі з'явілася такая магчымасць, я з вялікай ахвотай выкарыстаў яе разам са сваімі вучнямі. Учора прыляцелі ў Мінск.

Супрацоўнік музея Таццяна Дзем'яновіч запрашае гасцей і памынае свой першы ў гэты дзень, расказ аб дзяцінстве і юнацкіх гадах Янкі Купалы.

Хлопчыкі і дзяўчыны стаяць моўчкі, уважліва слухаюць расказ аб нялёгкай долі, якая выпала будучаму паэту ў той час. Кожнае слова, кожны радок, верша глыбока іранаюць юнацкія сэрцы. Вялікае ўражанне зрабіў на іх гэты расказ і тыя рэчы, якія яны убачылі ў хаце.

Конаўка, рэптух, кудзель... З усіх бакоў чуюцца пытанні: «Што гэта? А гэта? А які гэтым карыстацца?»

— Ці спадабалася вам тут? — спытаў я дзяцей.

— Очень, — адказалі яны хорам і па-беларуску, звертаючыся да супрацоўнікаў музея, дадалі: — Дзякуем!

На развітанне Аляксея Максімавіч Смолін сказаў:

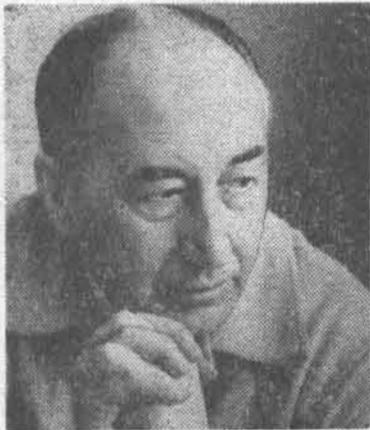
— Я, ведаеце, Янам Купалам цікаўлюся ўжо шмат год, а ўпершыню пазнаёміўся з яго творамі ў час вайны. Так, з таго часу і засталася ў мяне любоў да яго паэзіі. Вельмі прыемна, што мне з вучнямі давёлося пабываць на яго радзіме, часцінку якой мы павязем з сабою дадому...

У нізе водгукнаў вучні з Пяцігорска пакінулі хвалюючыя радкі: «...Хочется сказать огромное спасибо народу, так свято берегущему память поэта, земле этой белорусской, родившей его. Ад сэрца вялікае дзякуй!»

Скаваная лёдам, спіць сажалка, над якой схіліліся зіхатлівыя вербы. Цішыня. Час ад часу прагнуоца на чыгунцы цягнік. А на пляцоўцы ля канала зноў спыніўся аўтобус; з яго выходзяць тыя, каго цікавіць і вабяць да сябе вялікая сіла мастацкага слова і талент Янкі Купалы.

Л. ХАДКЕВІЧ, загадчык філіяла музея Янкі Купалы ў Вязынцы.

Сяргей ГРАХОЎСКИ

Новы каляндар

Нясу дадому новы каляндар —
Узятыя авансам дні і тыдні,
Я іх і падуладны, і ўладар,
Яны — мае і радасці, і злыдні.

Трывожная загадка — каляндар.
«Што дзень наступны мне
рыхтуе?»

Ці сцязэнне, ці удар,
А можа, рыбку залатую

Пашле нялітасцівы лёс,
Не дасць сарвацца і упасці,
Засцеражэ ад горкіх слёз
І незаслужанага шчасця,

Не ашукае гучным сказам,
А дасць найдаражэйшы дар —
Перагарты з усімі разам
І гэты новы каляндар.

Дудзінка

У тэлевізары Дудзінка
Курыцца сіваю імглой,
І месяц тонкаю ільдзінкай
Плыве пад белаю стралой.

Дамы, дамы — над Енісеем,
Грыміць у порце мірны гrom,
Электразварка зоры сее
Палярнай поўначчу і днём.

Мяне, здаецца, нехта кліча
Назад, у маладосць маю.
Сваіх знаёмых па абліччах
Я на экране пазнаю.

На мацярык з палярнай ночы
Уважлівыя, з-пад рукі
Яны, глядзяць, і кожны хоча
Каб іх пазналі землякі.

Я з імі бачыўся на свяце
Гарачых сэрцаў, шчырых душ,
Калі ў партовым інтэрнаце
За кожны верш ігралі туш.

На руме

Усе меней і меней застаецца
лясоў...
Жак ПРЭВЕР.

На рум пазіраю
І румзаць гатовы,
Што тут мерцвякамі
У штабель ляглі
Няспелы сасоннік
І свежыя дровы,
Што гонкімі дрэвамі
Учора былі.
У кожную пушчу
Даверліва дзверы
Адчынены насцеж
З далёкіх часоў,
А мы выражаем
Лясы на паперу
І пішам на ёй
Пра ахову лясоў.

Служэнне мюз не тэрпіт суеты.
А. ПУШКІН.

Не мітусіся, не мільгай
У пераліках і ў эфіры.
Зірні — які спакойны гай
І неспакойныя куміры,

Што не шануюць цішыні,
А сіяцца, аж холка ў мыле,
Каб не сапхнулі з вышыні,
Каб выпадкова не забылі.

Свяці і грэй, а не шугай,
Каб на святло ішоў сустрэчны,
Каб зелянеў вясною гай,
Празрысты, радасны і вечны.

Старая карчма

Гарэлі на акне герані,
Гайдаўся дом:
Пілі, спявалі і да рання
Стаяў садом.
Сюды не запрашалі гасця,
Ён сам ішоў
Ад гора, з радасці і злосці
Да гладышоў
З ячменным, хмельным, пенным
півам,

З густым віном,
Ён быў і за сталом шчаслівы,
І пад сталом.
Не памятаў, ці ньюць ногі,
Ці галава,
Каго праводзіў да парога
І цалаваў,
З кім настываўся каля печы
І на зямлі,
Хто абдымаў, хто біў у плечы,
З кім што пілі.
Лічылі грыўні, залатоўкі
І пятакі.
Туліўся нехта да залоўкі
І мяў бакі.
А карчмару бадзяга нейкі
Даводзіў: «Што ж,
Тваё жыццё — адна капейка,
А наша — грош!»

Пускаліся ад гора ў скокі,
Гула струна:
Іграў музыка аднавокі
Аж да відна.
«Канчайце, хлопцы, каніфолі
Няма, хоць плач.
Натупаліся, і даволі»,
Казаў скрыпач.
А выпайлі, — ў асеннім змроку
Дарог няма,
Глядзела толькі воўчым вокам
Услед карчма.
Так некалі бацькі гулялі,
Як і дзяды —
Ад гора вочы залівалі
І ад бяды.

Святая душы

(Дыялог)

— Я багаты, багаты.
— Ну, а што ў цябе ёсць?
— Ясакар каля хаты
І на покуце госць.
Я сягоння багаты.
Заўтра быць багацей,
Бо склікаю на свята
Самых блізкіх гасцей.
Як заўсёды, пяхэчкам,
З рукаком на спіне,
Прыйдзе ў госці з мястэчкі
Даўні друг да мяне.
Прыляціць на святанні
Пабрацім дарагі
З пасівелай Казані,
А з Нарыльска — другі.
Папрыходзяць суседзі,
З кім на ты, з кім на вы,
А пад вечар прыедзе
Мой таварыш з Масквы.
Пазіраю у высі,
Каб дажджу не было:
Едуць — Шалва з Тбілісі,
З Душанбэ — Файзуло. —
— Што ў цябе за угодкі,
Што за свята, скажы? —
— Век наш дужа кароткі.
Проста, — Свята душы.
— Чым яшчэ ты багаты,
Што ўстаеш да зары? —
— Тым, што ў будні і ў свята
Прыязджаюць сябры.

Ужо і зімнікі расталі,
Разводдзе заліло палі,
Плывуць, плывуць блакітнай
хваляй
Над голым лесам жураўлі,
І хмара з пераспелым громам
Злавеснай сінькай заплыла
І трэснула, а за праломам —
Бяздонне сіняга святла.
Ударыў першы гrom над светам,
Гудзе і коціцца здаля.
Дыхнула недалёкім летам
Дажджом абмытая зямля.

Я МУШУ згадаць адну дату: сорак гадоў таму, у 1938-ым, на старонках часопіса «Польмя» з'явіўся першы верш Анатоля Вялюгіна «Матчына песня»:

Засынай, мой голуб ясновокі,
замаргалі зоранкі над хатай,
у асках завадзей глыбокіх
жоўтыя паснулі качаняты...

Цяпер гэта калыханка пакладзена на музыку, гучыць па радыё і ў тэлеперадачах, як і папулярная ў краіне «Бярозка».

Нядаўна маскоўскім выдавецтвам «Художественная литература» выпушчаны томік вершаў Анатоля Вялюгіна «Сяний перекс» у выдатных перакладах такіх майстроў рускай паэзіі, як М. Забалоцкі, Я. Вінакураў, М. Рыленкаў, Я. Хелемскі. У прадмове да гэтай кнігі Р. Бярозкін піша: «Сярод беларускіх паэтаў, якія пачыналі да вайны, знайшлі сябе на вайне, але сапраўднае прызнанне атрымалі ў пасляваенныя гады, Анатоль Вялюгін — адзін з найбольш таленавітых і цікавых. Паэтыцы Анатоля Вялюгіна ўласцівы асацыятыўныя разнастайнасць, багацце і выразнасць рытмаў. Выхаваны на ўзорах класічнай і сучаснай паэзіі, ён не цураецца маляўнічага народнага слова, моцна звязаны са стыхіяй беларускай народнай мовы. У яго паэзіі — жывое пачуццё быстраечнага часу, азорапага святлом гісторыі».

Анатоль Вялюгін з першых дзён вайны адчуў глыбіню ўсенароднай трагедыі:

Рудня, лясы Духаўшчыны,
пад бомбамі
Дарагабун...
Са скарбам брыдуць жанчыны —
тыслычы бежанскіх душ.

Злосным фугасным жалезам
сношаны дзедаў крыжы.
«Фонер» гарбаты
над лесам,
як марсіянін,
кружыў.

Паэт сведчыць: «Я зразумеў, што вершы, калі ёсць патрэба, параджаюцца, як і жыццё, нават на пучывінах смерці». Гэта ж там, пад фашысцкімі бомбамі, завязаліся першыя радкі аб сапраўднай вайне:

Я знаём з тваім воблікам.
Бежанцы ідуць... Зірні! Там
папалістае вобліка
ці дымки ад зенітак?

Як бачым, у скупых радках, добра аркестраваных, з кінематаграфічнай яркасцю перададзена трывожная атмасфера тых шквальных месяцаў адступлення. А гэта быў толькі пачатак.

Прырода вялюгінскага таленту, мне думаецца, тым і адметная, што ён не спынаецца без асаблівай патрэбы адкрываць уласную душу. Гэта адбудзецца намнога пазней, калі ўляжца пыл пройдзеных дарог, калі сэрца, спакутаванае жахамі і пажарамі, безаглядна адкрыецца першасным радасням быцця. А цяпер ён заклапочаны адным — знайсці мастацкі эквівалент перажытаму, спалучыць у абагульненым вобразе неаглядныя далачыні краіны, фронт і тыл, горды Урал з яго бяссоннымі мартыямі і палоненую Беларусь з яе грознай партызанскай помстаю ненавісным акупантам.

Адчуванне непарыўнай аднасці савецкіх народаў знайшло сваё ўвасабленне ў шырока вядомай «Баладзе аб уральскім танку», без якой немагчыма ўявіць паэтычную анталогію аб Вялікай Айчыннай вайне. Гэта якраз быў той жанр, што з найбольшай паўнатай дазваляў ажыццявіць аўтарскі замысел. Балады М. Ціханава, А. Куляшова красамоўна засведчылі вялікія магчымасці такой формы. Ды і сам паэт незадоўга да вайны напісаў «След мастака», твор, якім захапляўся Уладзімір Лугаўскай. Пра «Баладу аб уральскім танку» сказана столькі есправядліва ўзібелых слоў і яна столькі трывала ўвайшла ў свядомасць аматараў паэзіі, што нават цяпер прыводзіць нека імямка. Тут дасягнута тая разумная суразмернасць і ўзаемаабумоўленасць усіх элементаў, якая ўласціва класічным творам. Змест балады прости: «выліты гневам з уральскай пароды» танк гатовы да сваёй нялёгкай работы на фронце, але перад дарогай «маленькі рамеснік», бежанец з Беларусі, які пакрыў зялёнай фарбай машыну і намалываў на вежы чырвоныя зоркі, піша на танку самае запаветнае пажаданне: «Вярні маю родную вёску Сунічы!». Паказаўшы дарогу бранявога волата да перадавой і яго бязлітасную расправу з фашыстамі, паэт заключае твор наступнымі радкамі:

ён першым спыніўся
на вуліцы вёскі.

Спацелы танкіст
паказаўся над люкам.
Жалобная вёска,
без вокан. Без гунаў.

І крысціца бабна
на зоркі, байніцы...
— Як вёска завецца?
— Сыночак, Суніцы...

Былінасьць тону не шкодзіць рэалістычнаму ўспрыняццю рэчы: чаго толькі ні было на вайне, што ахапіла такія прасторы! Залішняя дэталізацыя магла толькі прыглушыць агульны настрой. «Тут,—слухна зазначыў Р. Бярозкін,— ёсьць чароўнасьць істотнага, тая натуральнасьць простых рэчаў, простага верша і слова, якімі гэтак моцна хвалююць «Хлопчык і лётчык» Купалы, «Граната» Святлова, «Смерць піянеркі» Багрыцкага. Тут гісторыя гаворыць з намі даходлівай чалавечай мовай, голасам «хлопчыка» з беларускай вёскі Суніцы».

Сустрэчу з вызваленай зямлёй паэт успрымаў з радасцю і болям. Не, не скарылася лютаму ворагу Беларусь-партызанка, не страціла свой нацыянальны гонар, не стала парабчанкай пазначанага сваёй арміі народных месціцаў пакрылі свае баявыя сцягі неўміручай славай. Бястрашныя падполь-

Палымнелі агні над вяршынямі сінняй,
Лілося ў чужыя даліны святло.
Сярод ночы індусам у цёмнай краіне
Здалося,

што яснае сонца ўзышло,
(«Лямпачка Ільіча»).

Фрагменты гэтыя не задавалілі паэта. У 1951 годзе ён піша баладу «Пасведчанне, падпісанае Ільічам» — пра «важнейшую справу між сённяшніх спраў — здабытую намі свабоду». Але і тут не пастаўлена кропка. У 1956 годзе ствараецца паэма «Песня зялёнага дуба» — народнае паданне аб тым, як Ільіч параіў пасадзіць малады дубок, хоць стаяла невыносная летняя спека. Дубок прыняўся, загаманіў на-чалавечы:

Здаецца мне:
калі цяпер
пад бурай зашумлю,
не я трымаюся, павер,
за родную зямлю,
а на карэннях на маіх —
нябачаны цяжар!
Вісіць у кроплях дамджавых
зямлі зялёны шар.

даць перавагу якому-небудзь раздзелу, але ўсе-такі хацелася б выдзеліць «Баладу Трубяцкага бастыёна». Царская катюня, у якой знайшлі смерць многія барацьбіты з самадзяржаўем, цікавая не сама па сабе, хоць ад строф пра яе мурашкі прабягаюць па скуры. Тут паэт засведчыў зайздроснае ўмельства паглыбіць факт, зрабіць праекцыю ў будучыню. Згодна сведчанню Н. К. Крупскай, «Ільіч... любіў падоўгу глядзець на зоры». Абсалютна ясна, што яму былі блізкімі словы Маркса аб штурме неба парыжскімі камунарамі. Ці не таму так смела і арганічна паэт увёў у твор Юрыя Гагарына, першага касманаўта планеты? Ён сніцца Аляксандру перад эшафотам, ён гаворыць, завітаўшы з будучыні:

Я толькі што з-пад ясных зор.
Ужо не спіць Манетны двор:
Яго Вялікасць прасты люд —
мастак, гранільшчык і гравёр —
крылаты знак чананіць тут,
На зорах думы разьбяроў,

версія». Здзіўляешся цікавай і моцнай скампанаванасці гэтага выдання, апшчанаці і патрабавальнасці аўтара — у двухтомнік не ўключаны многія, вядомыя ў свой час вершы, а таксама паэмы «Негарэльская арка» і «Галубы», паз-за выданнем засталіся творы для дзяцей, хаця ў паэце было пяць зборнікаў для нашага юнацтва.

Шырыня светапогляду паэта праяўляецца не толькі ў тым, што ён надзвычай чуйны да падзей эпахальнага размаху. Яму ўласціва насычанасць і паўнагучнасць падытры наогул. Таму не здзіўляешся, што пасля такіх празрыстых радкоў: «У песню цяга просіцца лясная рэчка Росіца... Пад росным лісьцем ясна яна ляпечэ ў засені» — раптам, як шквал грому ў цішыні — бяссонны напамін аб вайне:

Сведчыць камень абчасаны
на пласчыннай схіле:
дзе дзлужыны пахаваны
у адной магіле.

А яшчэ ніжэй... глядзіце!
Каб зямля пачула,
Крык не моўне на граніце.
ІХ ЗАБІУ ПЯЧУРА.

Лёгка пераканацца, што творчая энергія паэта на шчасліваю зайздросць застаецца маладой, зольнай па-ранейшаму успрымае ўсе фарбы і гукі складанага жыцця. Бязбоязна адкрыта сэрца шчыраму захалеццю прыгажосцю, крывёй калін і верасамі:

Табою пахнуць пачалі
сухенкі,
зоры,
словы.
...слыве найлепшым
у пчалы
узятка верасовы.

Колькі іх, залаціста-чыстых, як мёд мудрасці, шчасліва знойдзеных і шчодра падораных нам агранёных алмазаў! І было б яшчэ больш, калі б не дзесятая муза... Але і гэтым факту ёсць апраўданне і вытлумачэнне. У свой час — хоць і не доўга — паэт меў шчасце слухаць лекцыі геніяльнага майстра кіно Аляксандра Пятровіча Даўжэнікі. Ці мог уражлівы юнак не трапіць пад уплыў такога мудрага чарадзея?! І ён, раскарчаваны добраю дзялянку ў нашай паэзіі, ужо колькі год паспяхова выступае як сцэнарыст. Трыццаць шэсць дакументальных фільмаў пастаўлена на яго сцэнарыях. Сярод іх такія поўнаметражныя стужкі, як «Дарога без прывалу», «Арліная крыніца», «Генерал Пушча», «Кветкі ў снежні», «Агонь», «Белая веха», «Мера любові», «А зязюлі кукавала», «Вясна вернасці», «Балада аб мужнасці і любові», «Колькі шчасцю год», «Магілёў — дні і ночы мянасці». Да 60-годдзя Кастрычніка знята поўнаметражная каляровая кінапаэма «Гарызонты дарог». Толькі што прыняты на Цэнтральным тэлебачанні двухсерыйны мастацкі фільм «Рэха ў пушчы». Работа Вялогіна ў кіно — асобная тэма, пра гэта шмат пішуць кіназнаўцы.

Іганес Бехер прыкмеціў: «Кепска, калі паэт толькі паэт... Нельга вырабляць вершы бесперапынна, неабходны таксама прымежкі жыцця, калі можна набраць дыхання». Зараз на рабочым сталі Анатоля Вялогіна падрыхтаваны да друку рукапіс сальданага тома «Спасаб Праметэя» (эсэ, артыкулы, кінасцэнарыі) і новая паэма «Ключы ад мастоў». Многія яго фільмы адзначаны прэміямі і прызамі ўсесаюзных кінафестывалаў, сцэнарый фільма «Генерал Пушча» — Дзяржаўнай прэміяй БССР. За паэму «Вецер з Волгі» паэт атрымаў Літаратурную прэмію імя Янкі Купалы.

Некалі ў вершы, прысвечаным неўміручаму Юліусу Фучыку, паэт пісаў:

Вось так нам жыць і несці сцяг
чырвоны,
спакой і смерць пранілаўшы, з бою
у бой,
наб нашыя звычайныя імёны
вяршынямі зіхотлі над зямлёй.

Вось так — без гучных воклічаў і ма-нументальнай паставы, з поўным усведамленнем грамадзянскай адказнасці перад народам — і працуе наш добры старэйшы таварыш Анатоль Сцяпанавіч Вялогін. Неяк у роздуме ён прызнаеця: «Як мала зроблена, і часам не так, як належыць, і колькі планаў наперадзе! А сном ідуць не толькі на мачты... Трэба спяшацца».

Сцяпан ГАРУСЕУ.

шчыкі не давалі ворагу спакою ні днём, ні ноччу. І хоць яшчэ не былі вядомы ў поўным аб'ёме зверствы нацыстаў і іх паслугачоў, нават першае знаёмства ўзрушвала маштабамі разбурэння і спусташэння. Ужо ніколі не вярнуцца галубам юнацтва на шурпату далонь салдата. І не прыкладзеш да сасяглых вуснаў зіхатлівага піянерскага горня,

Горад —
двайнік майі сталасці —
важамі салдата
глядзіць у акно,
строга

Таму — сідзеш, як па мінах і «сэрца ляціць у прадонне ўспамінаў». Прысягнуўшы самому сабе славіць «словам пругкім, нібыта цягліцы ненаглядны свой дом», паэт, як і належыць салдату, працаваў без стомы. Відаць, ні дагэтуль, ні пасля ён не пісаў столькі, як у першыя пасляваенныя гады. Нізік вернаў аб аднаўленні Мінска і аб Сярэдняй Азіі, палымняны заклікі ў абарону міру і непагасныя згадкі аб загінуўшых сябрах, творы для дзяцей і пераклады...

Радок паліваецца крамянай слай. У ім, як і ў спелым яблыку, можна разгледзець семкі — зародкі будучых садоў. Паэт свядома пазбягае аскетычнасці. Яго палітра становіцца шчодрой на вясёлкавыя фарбы. Прыходзіць шырокае прызнанне. Але ў душы наслойваецца незадавальненне. Чаму?

«Жыцця майго і смерці пераправы...» Паэт не мог не думаць на Волзе пра таго, чым сэрцабіццём жыў саветскі народ з першых дзён Кастрычніка.

Ленін. Як падступіцца да гэтай тэмы? Трэба пачаць з асобных штрыхоў. Разліў. Адна з вех навалічнай біяграфіі Ільіча.

На ціхай палыне пакінуў
Ільіч перад бурой касцёр...

(«Касцёр»).

Але ж Ленін — правадыр працоўных усяго свету. Ён, «крамлёўскі летуценнік», запаліў святло праўды не толькі для свайго народа. Прывабнасць яго паўсідзённых клопатаў аб дабрабыце людзей працы, «лямпачка Ільіча» — запаветны маяк усіх вязняў капітала:

Якімі дакументамі засведчаны гэты факт? Але высокая паэтычная праўда вобраза намнога прывабней прыземленай праўдападобнасці. У ёмістым сімвале, знойдзеным паэтам, перададзена маштабнасць асобы Леніна. А гэта галюнае.

Аднак і на гэтым — пункцірна-аб'ёмным — вырашэнні праблемы спынення было рана. Падштурхоувала думка — трэба даць жывыя рысы Ільіча, пачаць з вытокаў «глыбіні, чысціні найвялікшага ў свеце жыцця». Так з'явілася паэма «Вецер з Волгі» — аб дзіцячых і юнацкіх гадах Валодзі Ульянава, будучага Леніна, найвялікшага мысліцеля і рэвалюцыянера, якому лёсам гісторыі было суджана пракласці новы шлях для ўсяго чалавецтва. Зусім відавочна, што для паэзіі гэта была задача найвялікшай складанасці. Тут патрабавалася не толькі спелае паэтычнае майстэрства, але і творчая інтуіцыя, пацучыць такту, бо кожны ленінскі ўчынак, жэст, нават калі браць самы досвіткавы перыяд яго жыцця — перыяд станаўлення характару і фарміравання марксісцкага светапогляду — набываюць не толькі біяграфічны, а ў нейкай меры і сімвалічны сэнс. Шляхам удумлівага адбору дэталей, увядзення ў твор рэальных гістарычных асоб (такіх, як бацька будучага прэм'ер-міністра Часовага ўрада Ф. М. Керанскі, паэт Апалон Карыньскі, таварыш Ільіча па Сібірскай гімназіі Дамітрый Андрэеў, Парфірый Фадзееў і іншыя, каларытнай абмалёўкі бацькоў, братоў і сяспёр Леніна, перадачы атмасферы перадавой інтэлігенцкай сям'і, — паэт стварыў пераканаўчую і хваляючую карціну. Культурна-навуковым момантам выбару жыццёвага шляху юным Леніным з'явілася пакаранне смерцю старэйшага брата Аляксандра за спробу замаху на цара. Характэрны штрых — перад смерцю Аляксандр чытае Гейнэ. Агульнавядома, што і Уладзімір Ільіч любіў гэтага паэта за рэвалюцыйную страснасць. Яму, як і яго брату, не маглі не імпаанаваць радкі:

налі ўпадзе адзін баяц —
заменіць паўшага бругі,

Паэма вельмі дынамічная па развіццю падзей, інтанацыйна разнастайная і празрыстая па вершу. Тут цяжка ад-

іскрацца золата і медзь.
Не з барэльфамі цароў
Ракетным вымпелам ляцець...

Усесаюзная Ленініа папоўнілася яшчэ адным творам, якому, бесспрэчна, суджана доўгае жыццё, бо хто з нас не паўторыць за паэтам: «Каб раней, на пачатку жыцця, я да гэтага мог прычасціцца, то, напэўна, сягоння б іначай не навідзеў, любіў, працаваў і дружыў».

Надзвычай вялікія набыткі паэта і ў вершах лірычнага плана, напісаных у другой палове п'ятдзсятых — шасцідзсятых гадоў. Арганнай музыкэй гучыць «Спелы бор». Люстраной чысцінёй свеціцца «Лясное возера», вечаровым туманам і роснымі градамі пахне «Вечар», спюздзёнай церквасцю — «Вяроза-вік»... Згодна гоголеўскаму выразу, для паэта «адкрыўся свет ва ўсе бакі». Як мы бачылі, гэтая рыса і раней была арганічна ўласціва яму. Але цяпер, быццам прарваўшы ўсе заставы, ягоны настрой рынуўся на нас з усёй першароднай непасрэднасцю. Шкала пацучыў неабмежаваная — ад захаллення, самазабыцця да нясцерплага болю. Якой празрыстасцю і незамутнёнасцю асвечаны, напрыклад, радкі, якімі адкрываецца двухтомнік, выданы да п'ятдзятцігоддзя паэта:

Дрымотная мільгае ліставел.
На тратурах лета іржавее.
У прасні

над вёжамі,
над рэкамі
жураўліны рэвнем.
З вясёлым смутнам асыпайся, лісце
забранзаваных календарных ісцін.
Вятрам не развеена,
не страчана
малодасці спадчына,

За вугальнай смугой дэпо і фабрык
простор свіціцца, як наліты яблык,
хоць журыцца
над вёжамі,
над рэкамі
жураўліны рэвнем.

Затым ідуць раздзелы выбранай лірыкі «Лісты з трывожнага прадвесня», «Лісты з агню», «Лісты з грымотнай цішыні», «Паштоўкі з Сярэдняй Азіі», «Лісты з-пад яравых зарніц» і «Лісты з

КНИГАПІС

П. ТАРАХНО. *Жыццё, аддадзенае цырку. На рускай мове. М., «Искусство», 1977.*

Хоць на вокладцы мы бачым аблічча клоуна і здагадваемся, што аўтар доўгі час веселіў глядачоў з арэны, у нізе ёсць і драматычныя старонкі. Напрыклад, таняла. Наўрад ці ўсе мы помнім, што раніцай 22 чэрвеня сорок першага года ў Мінску адбылася прызначанае цыркавое прадстаўленне. Смахам адказвалі на прывычныя рэпрызы толькі дзеці, якія яшчэ не разумелі, што такое вайна. Пры першых бамбёжках па гораду разбегліся дрэсіраваныя коні, быў разбіты унікальны акаварыум, і марскія лавы артыста Т. Сідоркіна кінуліся ў Свіслач. ...Які трагедыяны штрых у венапомных эпізодах вайны!

Пётр Таракно сольна і ў складзе атранцыёнаў часта выступаў на арэне ў Беларусі. Тут ён заваяваў папулярнасць яшчэ ў 1926 г. у Віцебску. З таго часу глядачы помнілі яго і заўсёды цэпла

сустрэкалі клоуна П. Таракно і яго налег у розных праграмах і тэатрылізаваных прадстаўленнях. Пра тое, як яны стваралі, як працуе цыркавы артыст «у паветры» і «на дыване», літфарміруецца творчае аблічча нумара — і расказвае адзін са стэрэйных сапецакага цыркавога мастацтва. Книга ілюстравана рэдкімі фатаграфіямі колішніх нумараў публікі.

Развітаўся з арэнай і з глядачамі П. Таракно ў Мінску ў 1960 годзе, тут яму наладзілі авіяцёлю ўдзячы прыхільнікі клоунады на арэне. В. ІВН.

Я. ІВАШКЕВІЧ. *Дзяўчынка і салубы. Апавяданні. Пераклад з польскай мовы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1977.*

Лепшыя апавяданні вядомага польскага пісьменніка і грамадскага дзеяча, лаўрэата Міжнароднай лінгвістычнай прэміі «За ўмацаванне міру паміж народамі» ўвайшлі ў гэты зборнік, укладзены Б. Сачанкам.

Тэматыка твораў розная, але з асаблівай цікавасцю чытаюцца тыя, у якіх расказваецца пра сённяшні дзень польскага народа, пра яго веру і ўпэўненасць у светлым ідэальным камунізму.

Апавяданні на беларускую мову перанялі Я. Брыль, Я. Місю, Т. Зарыцкая, П. Стэфановіч, М. Татур.

С. ВІРЗОЎСКІ.

рылі пра літаратуру. «Ён са злосцю лаяў тых, хто скажае жыццё, грубую праўду жыцця...»

Такімі вершамі, як «Мы ноччу пакідалі вёску...», зусім маляды яшчэ Мележ паказваў, што і ён высока шануе праўду, хай сабе і самую горкую: «Праз сотні вёрст, праз боль і гнеў сражэнняў вяла, штурхала, гнала нас вайна. Паіла нас атуратай паражэнняў без роздыху, без літасці, да дня».

Мележ яшчэ жыўе паззіяй, але вершы, змешчаныя ў «Першай кнізе», — апошнія. У іх ужо відзён прэзіяік (Можна мне пахваліцца? Аднойчы, падчас прагулкі мінскімі вуліцамі, ён запытаўся: «А ці помніш, як перад вайной, кансультуючы мае вершы, ты параіў мне паспрабаваць свае сілы ў прозе?» Не помніў. Але слухаць такое, прызнацца, было прыемна).

У шпіталі Іван Паўлавіч задумае і піша свае першыя прэзіяічныя рэчы — выспявае думка аб сапраўдным прэзіяіні. Сярод блакотных запісаў той пары сустракаюцца многія, што маглі спатрэбіцца ў далейшай рабоце прэзіяіка.

Скажам, вось гэта: «Сястру паважалі. Ёй адводзілі лепшыя акап...» — форма ўважлівасці і дабрый, магчыма толькі на перадавой (лепшы акап!). Альбо такія псіхалагічныя надрабязнасці: перад боем «перадалі дамашнія адрасы, усе рыхтаваліся да смерці і ўсе спадзяваліся жыць». Ці голас і каларыт франтавога фальклору: «Размовы і чуткі аб «кашошы»... Кажуць, яе прыдумаў інжынер Косцікаў, які назваў яе так, таму што жонка яго завешца Кацюша» (целыня, пяшчота, сум). І такая сідна з бязмежнага раду, з пльні падобных і розных: «Салсавалася машына, рамонт. Але падыходзіць немцы. Аўтаматчыкі... З аўтамата сам расстраляў машыну. Як жывую істоту. Уцёк». І запіс глыбокага чалавечага драматызму: «Маёр вывеў дывізію і памёр».

Шмат запісаў аб родных Глінішчах: «Няма ў мяне больш родных Глінішч, і дарогі туды зараз усе зачынены. А мяне там нехта чакае, доўга і нецярпліва, чакае, не верачы, што я яшчэ жыў»; «перадалі, што ўзяты Арал. Калі так будзем ісці і далей, то ў канцы лютага я змагу паслаць паштоўку ў Глінішчы» (запісана 2 студзеня 1942 года; чутка пра Арал аказалася няправільнай); «немцы ў Смаленскай вобласці чыняць расправы над людзьмі... Думаю з трымагай: што там, у маіх Глінішчах?» І г. д.

Значна пазней, калі ўжо былі напісаны і «Людзі на балоце» і «Плоды навальніцы», Мележ прызнаўся ў «Известиях», што тая разлука з банькоўскім краем і той неадступны востры боль аб ім адграді істотную ролю каталізатара «палескіх» замыслаў. Ці можа нават і непасрэдных, першых штуршкоў.

Цікава, што ўжо тады, на вайне, складалася эпічная мера, шырокі раманы маштаб-самых раніх эмацыянальных прыкідак: «У Растве, калі трохі сціх боль, я чытаў... «Шхі Дон» М. Шалахава... Книга «цельмі хвалявала»... І разам з тым я ўспамінаў Глінішчы: жыццё на Доне здавалася такім падобным да нашага. А вайна і памяць пра тое, што мая радзіма і радня мая там, за фронтам, надавалі чытанню майму горч і вастрыню перажыванняў».

Без «Першай кнігі» чалавек і пісьменнік Іван Мележ няпоўны. Ваенныя дзённікі многія тлумачыць і раскрываюць у далейшым лёсе Мележа, і ў гэтым іх значэнне перш за ўсё.

Рыгор БЯРОЗКІН.

За шыбаю — голле бераста, Чыстая сіль цячэ. А хлопцы трызіцца, верыцца, Што ён на фронце лшчэ... Анаюць міны, Блізна Узлятае з зямлей трава. Сястра чуе стомлена: «Дыскі, Дыскі, разьва, давай!» Знаёмая інтанацыя, знаёмы рытм і слоўнік: парыву, якому не здзейсніцца: «Назмагаўшыся днём з Грабоўскім, ноччу (даверы адчыніць сон) у брыгадзе імя Дамброўскага маршыруе таварыш на фронт. І заўсёды — патрон апошні... І таварыш хапае прыклад». Гэта Таўлай, паэма «Таварыш» —

на вядікіх дарогах падання, не могуць не ўсхваляваць нейкім дадатковым сэнсам.

Адзін рэцэнзент знайшоў у дзённіках Мележа «шырокі ахоп падзей». Ах, гэтыя аптывы дабрачыннасці, як безаглядна мы карыстаемся імі! Падумаем: адкуль было ўзяцца гэтай самай «шырыні ахопаў» у радавога, па сутнасці, артылерыста, калі нават Канстанцін Сіманаў, ужо вядомы на той час пісьменнік, спецкар цэнтральных газет, які паспеў пабываць на ўсіх, ад Баранца-

ВАЕННЫЯ ДЗЁННІКІ ІВАНА МЕЛЕЖА

ва да Чорнага мора, «гарачых пунктах» вайны, палічыў неабходным адзначыць у прадмове да двухтомных «Розных дзён вайны», што «кола маіх асабістых назіранняў даволі абмежаванае, і я даволі добра разумею гэта, каб не прэтэндаваць на іх паўнату».

Сектар Мележавых асабістых назіранняў, вядома, куды вузейшы за сіманаўскі: мой полк, мае таварышы і недзе ў штабах акрэслены іхні і мой суровы маршрут. У некаторых запісах (асабліва там, дзе шпіталі і пасляшпітальнае жыццё дэмабілізаванага салдата) — адназначны, нават прыватны змест, няк не разлічаны на старонняе, хоць і прыхільнае вока.

Важна, што і з гэтай нешырыні нам проста ў душы глядзіць чалавек, які збірае сілы на значнае і ўсім неабходнае.

Яму яшчэ толькі дваццаць год, і часам ён знаходзіць вельмі шчылівыя словы, каб выказаць сваю боязь не здзейсніцца, не адбыцца: «Усё так страшэнна змянілася, усё светлае мінулае і ясныя надзеі выкраслены няшчадна лёгка, хутка; адразу і бязлітасна. Ці будзе ваш зварот? Ці ў шырокіх стэпах згублюся і высыхну, пахаваюшы з сабою ўсе думкі, надзеі, толькі белыя косці пакінушы на ўспаміне?»

Такімі настроямі можна засланіцца ад абавязкаў і небяспек, што выпалі ўсім, і можна, наадварот, маральна імі ўзброіцца, каб агульным выправаваннем ісці насустрэч.

5-га ліпеня сорок першага года Мележ запісвае, і заўважае, не «для друку» — для самога сябе: «Мы прыкрывалі адыход батарэй. Картушы загадаў: «Хто лішні, ідзіце!» Я мог бы пайсці, але пачуццё сумлення і годнасці перамагло страх смерці. (Я цяпер ганаруся гэтым)».

Прага самазжыццявіцца сустрэлася з прагай біцца і перамагчы.

17-е кастрычніка: «Дабраполле. Мы ў Данбасе, Гараць шахты. Тут, відаць, будзем біцца на-сапраўднаму». І праз год, у тбіліскім шпіталі, асколкам бомбы паранены ў плячо (пагражала ампутацыя рукі): «Пачалося наступленне на Паўночным Каўказе!». Сэрца мае ў такія хвіліны ляціць у халодныя, снежныя палі, дзе ідуць мае таварышы, дзе павінен быў быць і я. Нялёгка там, ведаю, але сэрца радуецца: ідзем наперад!»

Пра тое ж і верш «У палаце» (1942):

пра камуніста, турэмнага вязня, што ў сухотнай гарачы трызіцца Іспанія і рвецца «на іспанскі фронт... у Мадрыд...» Жывая традыцыя!

Нечакана ўзнікае яшчэ адна паралель. Мележ: «Клопатная, у халаце зайшла да яго медсястра... Дзе гэта, у каго гэта белы, бы снег, масхалат?» Праз дзесяць год, наміраючы ад старых франтавых кантузіі, рускі паэт Сямён Гудзенка ўвайце сабе і скажа блізкае: «Жыць мою спасалі трое суток в белом, как десантники, врачи».

Блок аднойчы заўважыў, што паэты цікавыя не тым, чым яны падобны адзін на аднаго, а тым, чым яны розныя. Мне гэта думка заўсёды здавалася не скажыць спрэчнай — аднабаковай. Паэты цікавыя і тым, дзе яны «стыкуюцца» паміж сабой, бо такая «стыкоўка» грунтуецца на нейкіх агульных асновах пазнання, калі яна, вядома, не элементарнае перайманне.

«Нет ничего, что раз и навсегда на свете было б выражено словом. Все, как в любви, для нас предстанет новым, когда настанет наша череда...» Гэта Твардоўскі з яго глыбокім разуменнем індывідуальнага як носьбіта не прыватна-адзінкавых, а заканамерна агульных з'яў жыцця.

Сястра ў белым, як снег, масхалаце... Доктары, як десантнікі, у белым... Гудзенка «пераймае» яшчэ нікім не прачытанага беларускага паэта-пачаткоўца Івана Мележа? Не аднаму чалавеку «прышла чарга» убачыць і выказаць нешта істотнае, што ўжо ў аналагічных сітуацыі і настроі было выказана другім чалавекам...

Мележ змясціў у кнізе і некаторыя іншыя вершы. Напрыклад, «Мы ноччу пакідалі вёску...»:

Мы ноччу пакідалі вёску, Хатыны Мы панідалі, дзе не спаў ніхто. Панура коні валаклі гармату Па вуліцы, маўнілай і пустой... Той ноччу, азірнуўшыся з лагорна На вёску, што за намі, У тую ціш, Зазналі мы, як адступленне горна, Як цяжкая, пераможаным ісці.

У «шпітальным» раздзеле кнігі ёсць запіс пра Валодзя Сінокова — палатнага суседа, байца марской пяхоты. «Якая палкая, улартая душа!» Гава-

ПЕРАД намі апошняя кніга Івана Мележа, якую ён сам, ужо цяжка хворы, рыхтаваў да друку. Дзённікі, шпыткі, запісныя кніжкі 1941—1942 гадоў. Франтавыя, шпітальныя, тылавыя. Розныя.

Перад намі першая кніга Івана Мележа. Першая пасля агульнавядомых апавяданняў і аповесцей, пасля «Мінскага напрамку» і «палескіх» раманаў. Так, прынамсі, глядзю на свае ваенныя дзённікі сам пісьменнік: «У гэтай кнізе нічога выдуманнага. У ёй толькі тое, што было. Са мною асабіста ці з людзьмі... Гэта фактычна першая мая кніга».

Кніга апалела і захавалася цудам.

«...Там, на граніцы, закопваючы даваеныя скарб, дзве ці тры запісныя кніжкі, самыя дарагія, я пашкадаваў, пакінуў пры сабе».

Насіў я іх з сабою ў рэчавым мяшку, разам з канцэнтратамі і патронамі. За Уманню, калі наш парадзелы полк адводзілі на перафарміраванне, я паклаў рэчавы мяшок на ўзводную павозку. Недзе ў дарозе за Першамайскім павозка наша разам з узводам звярнула на Кіраваград, а мы, некалькі чалавек, што адсталі трохі, не сустраўшы «маяка», папраставалі на Нікалаеў.

Мой таварыш на батарэй Землякоў, што быў з узводам, знайшоў адну з маіх запаветных кніжак на пыльнай дарозе пад Днепрапятроўскам. Проста сярод поля. Здыўлены знаходкаю, ён устанавіў, што я прапаў без вестак, можа быць, загінуў. Ён аддаў кніжку майму сябру Івану Карабутэнку.

Івану Карабутэнку, крытыку, перакладчыку з украінскай на рускую мову, прысвечана адно з лепшых апавяданняў Мележа «У гарах дажджы» (1955). Гэта апавяданне напісана надзвычай жывым успамінам той пары, калі яго аўтар, нядаўні студэнт Маскоўскага інстытута гісторыі, філасофіі і літаратуры, быў прызваны на армейскую службу і адбываў яе ў горнастравковай дывізіі ў Карпатах на самай граніцы.

Горныя гарматы называюцца ў апавяданні гарняшчамі, і ўвогуле тут ёсць тая праўда абстаўкі, чалавечых учынкаў, пейзажу, канкрэтнага быту, якую спелая проза бярэ і грэе найбольш.

Што было з тымі гарняшчамі далей і з тымі хлопцамі пры гарматах, з наводчыкамі і эдавамі, і з ім самім, Іванам Мележам, намеснікам палітрука (чатыры троххвотнікі ў пятліцах), мы дазнаемся з першых дзённікавых нататак.

«Сорок першы. 28-га і 30-га чэрвеня, 1-га ліпеня. «Увечары падышлі да вышак Барыслава — яны яшчэ працавалі. Потым ззаду застаўся горад, а мы ішлі ды ішлі... Нарэшце спыніліся на вышыні ля Драгобыча. Увесь горад бышам на далоні... Хутка будзе бой, будзем абараняць Драгобыч, Карпаты застаўся ззаду... Ноч усю ішлі. Раніцай падышлі да ўскраіны Стрыя. Сэрца аханіў жах. Упершыню я адчуў з усёй яснасцю, што такое вайна. Горад увесь палаў».

Мясціны Івана Франка, ім услаўленыя, ім апетыя! Потым будучь названы з іншай гістарычнай і песенна-культурнай памяшчу.

25 жніўня. «Паравоз з двума вагонамі прарваўся ўперад, у Запарожжа. Астатнія вагоны мы пад абстрэлам рукамі адганяем па аднаму, па два назад... Абстрэл вялі з в. Хорціца».

Не ведаю, ці думаў Мележ у гэтыя хвіліны пра Запарожскую Сеч і Днепрагэс, але пас, сённяшніх яго чытачоў, падобныя запісы, зробленыя пад агнём,

І. Мележ. Першая кніга. Дзённікі. Сшытыя. З запісных кніжак. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1977.

Прачытана новая аповесць Барыса Сачанкі «Запіскі Занядбайлы»... Першая яркая асацыяцыя — «І змоўклі птушкі...» Івана Шамякіна: вайна і зараз страляе ў людзей. Можна, яшчэ і таму ўзнікла гэта асацыяцыя, што сумленне веку, таленавіта ўвасобленае на сцэне купалаўцаў — народнай артысцкай рэспублікі Марыяў Захарэвіч у вобразе шамякінскай Наталлі Фадзееўны, зрабіла на мяне ўражанне выключнай эмацыянальнай сілы.

Вайна... Яшчэ і зараз па ўскрайках дрыгвіністых балот, на палях, на ўзлесках рвуцца міны. Міны вайны. Ахвярай іх стала ў свой час цётка Поля з новай Сачанкавай аповесці. Лёс Мішкі Занядбайлы — галоўнага героя аповесці — таксама вызначыла вайна.

Праз своеасабліваю споведзь паўстае перад намі нялёгкая доля сцірапіны вайны. Аповесць вельмі натуральна стылізавана пад ўнутраны (занатаваны ў далёкай палескай — сам-насам — леснічоўцы) маналог.

Мішкаў лёс хвалюе. Яго лёс, лёс цёткі Полі і многіх тысяч людзей на нашай зямлі ахвяр фашыскай навалы. Крапеш сасну, бярозу ў нашым лесе — як напаятая струна завівае людскім болем. А што ўжо казаць пра чалавека? Гэта ж не лёгка, не проста... — кожны чацвёрты. Сярод іх і маці Занядбайлы... А ў сям'і цёткі Полі — трое з чатырох... Спалены родныя Макраны. Попелам сталі дзеці і нямоглыя

трапіла кніга пямецкага філосафа-ідэаліста А. Шапенгаўэра. Не хачу сцвярджаць, што расткі антыінтэлектуалізму, прыстасавальніцтва — адсюль. Але пэўны ўплыў гэтая вычварная філасофія зрабіла («Буду і я філосафам!»). І здольны юнак (педвуучылішча закончыў на выдатна) становіцца студэнтам ВНУ.

Часовыя цяжкасці студэнцкага жыцця адзінокага, без родных, маладога чалавека выкіроўваюць яго на няроўны жыццёвы шлях: ён становіцца спекулянтам, дзялком чорнага кніжнага рынку. («Забыўся зусім, што я быў тады студэнт універсітэта, філосаф»). А залікі і экзамены сяк-так здаваў — не без дапамогі «кліентаў» па «буквіністычнай» дзейнасці. Яго цягнула гэта чорнае гандлярства — мяняць і «свыгаду-навар» яшчэ мець». І пакаціўся. І не было ў ім таго духоўнага асялка, які ўтрымаў бы яго на ўзроўні веку.

Памыліўся Занядбайла? Здараецца: чалавек у пошуках свайго прызнання мяняе прафесію, пераходзіць з адной навучальнай установы ў другую, з факультэта на факультэт. Але гэта — каб знайсці тую адзіную сферу прымянення здольнасцей, дзе магчыма іх найбольш поўнае выяўленне. Пераводзіцца — зноў-такі не без «гандлярскіх» сувязей — на 3-м курсе Занядбайла на факультэт журналістыкі. («Журналісты ніколі не заседжаваюцца на месцы, увесь час у дарозе, увесь час нешта пікавае, новае бачаць...»). Але і журналіста з яго не выйшла — «нялёгка даваўся... кожны радок». З Палесся, з раённай газеты вяртаецца ён зноў у Мінск. Зноў чорны рынак закліснуў яго.

Непатрабавальны а с ц ь да сябе, мяшчанства, бездухоўнасць. Маральная спустошанасць. Быццам і не было калектываў, праз якія прайшоў Занядбайла. Быццам і не было велічных стваральных падзей, якімі жыў народ.

Ен «відшчы», герой новай Сачанкавай аповесці. У сваіх «запісках» бачыць усе недахопы іншых, але не свае. І нібы яму нестасе часу, не выпадае засяродзіцца на самым важным — вызначыць сваё месца ў жыцці, асэнсаваць свае ўчынкi.

Свіцелы саракагадовы халасцяк з вышэйшай адукацыяй жыве, як нябжыць, не ценіць, не беражэ і нібы пат не разумее, не бачыць сапраўдных маральных вартасцей. Аж пакуль на няблізкай жыццёвай вярсеце лёс не зводзіць яго з Рыгорам Апанасавічам — чалавекам нязломнага духу.

Занядбайла «згубіў галоўнае ў жыцці і хоча знайсці тое згубленае»: «Быць таго не можна, каб я не знайшоў сваіх памылак, — завіша ўзмужнелы пасля сустрэч з Рыгорам Апанасавічам герой аповесці, — не знайшоў тых абрыўкаў нітачкі, за якія мне трэба было трымацца, не звязваю тых абрыўкаў зноў у адну нітку, не пайшоў далей роўна, самастойна, добра ведаючы, куды і чаго ісці».

Як ужо гаварылася вышэй — запіскі Занядбайлы твор стылізаваны. І, трэба адзначыць, у развіцці стылю пісьменніка новая аповесць вельмі арганічная (успомнім яго нядаўнюю хараша стылізаваную аповесць «Дыярыўш Мацея Белановіча»).

Есць, на жаль, у аповесці і грубаваты патуралістычны штрышок — калі Занядбайла ўспамінае «геаграфію» студэнтаў — докжанаў... Часам аповесць грашыць скоргаворкай. Гэта датычыць старонак пра вучобу Занядбайлы ў педтэхнікуме, ва ўніверсітэце, работу ў раённай газеце...

Тым не менш, з поўным правам можна сцвярджаць, што аповесць Барыса Сачанкі «Запіскі Занядбайлы» — харошы працяг шчырай, па-грамадзянска ўсхваляванай, зацікаўленай размовы вядомага прызіка з чытачом, накіраванай супраць бездухоўнасці, маральнай спустошанасці чалавечай асобы.

Ніна ЗАГОРСКАЯ.

НАДРУКАВАНА ў „МАЛАДОСЦІ“

СУПРАЦЬ БЕЗДУХОЎНАСЦІ

старыя. Дарослых гналі ў Нямеччыну. Толькі адчайная смеласць Мішкавай маці ўратавала іх ад той «паездкі» ў чужыну. Туляніне на балотах — каб зноў не трапіць у лапы фашыстаў! — ушчэнт падарвала здароўе Мішкавай маці. Пасля вызвалення роднага папярлішча яны з Мішкам агоралі такую-сякую зямлянку. Ды ў хуткім часе матулі не стала...

Пісьменнік нетаропка і, здавалася б, знешне спакойна, як само жыццё апаўдае пра лёс чалавека. Але за гэтым вонкавым, «аб'ектыўным» спакоем б'ецца часты-часты пульс сэрца пісьменніка — трывога за лёс чалавека. Трывога за свайго героя і асуджэнне крохкасі яго духу, маральнай няўстойлівасці, падатлівасці...

Аўтар закранае шмат якіх бакі чалавечага жыцця — праз судакрананне людскіх лёсаў. Сярод тых, з кім доля звяла Занядбайлу, былі і на-бацькоўску чулыя — дзед Антоні, дырэктар дзіцячага дома ў вёсцы Баронькі Іван Іванавіч, і прыкаваны да ложка, але моцны духам Рыгор Апанасавіч... Але быў і дырэктар новага гарадскога дзіцячага дома, куды перавялі шасцікласніка Мішку, бездухны нелюдзь, які не палічыўся з дзіцячым страхам перад электрычнасцю, якой Мішка «надаў ж баяўся», а загадаў — у навалніцу! — праверыць і замяніць перагарэлыя пробкі: «Чаго, чаго ты баішся? — аж затупаў ботамі — ён заўсёды хадзіў у френчы, боты і галіфе — дырэктар. — Загінуць? Ну, дык калі і загінеш — плакаць на табе няма каму...»

Гэта — страшна. Але пісьменнік з добрай мастацкай мерай пачуцця не завастае на гэтым нашай увагі. І Мішкава бяда — з гэтай нібыта пісьменніцкай «староннасці» — яшчэ вастрэй набліжаецца да нас.

Слова... Ці не яно надламала?... А яно-такі ў тую навалнічную непагадзь надламала душу хлопчыка. І Занядбайла жыве ў такой аглушанасці жыццё... І не толькі таму, што стрэў гэтага жорсткага чалавека. Аднойчы на вочы яму

В. Сачанка. Запіскі Занядбайлы. Аповесць. «Маладосць», 1977. № 12.

Атрымаў першы нумар сёлетняй «Маладосці». Свой новы паэтычны год часопіс пачаў падборкай вершаў народнага паэта Беларусі Пімена Панчанкі.

Новая публікацыя Панчанкі — разумная, змястоўная, цікавая. Вось ужо дзе сапраўды зайздросная ступень душэўнай актыўнасці, а калі дакладней — грамадзянскага неспакою паэта — Чалавека і Камуніста! Мяне заўсёды моцна ўражвала гэта цудоўная рыса таленту Панчанкі — глыбока асабістае дачыненне да ўсяго, што дзеецца «дома і ў свеце», незвычайная здольнасць зрабіць сваім, асабістым усё, чым жывуць простыя, добрыя людзі, — іх радасць і смутак, шчасце і гора, клопаты і трывогі. Бо што ні кажыце, паэт пачынаецца з гэтага, і ад гэтага ў першую чаргу залежыць вартасць сказанага ім слова.

ЧЫТАЦКІ ДЗЕННІК ПІСЬМЕННІКА

ДА СКОНУ ГАРЭЦЬ І НІКОЛІ НЕ ТЛЕЦЬ!

Сёння ў нашым штотыднёвіку — новай рубрыка: «Чытацкі дзённік пісьменніка». Рэдакцыя заручылася згодой некаторых нашых вядомых празаікаў і паэтаў прымаць у ёй пастаяны ўдзел. Адкрывае рубрыку старонкамі са свайго чытацкага дзённіка паэт Ніл Гілевіч.

Уразіў верш «Палегла жыта», якім адкрываецца падборка. Ну так, проста дзіўна было б, калі б Пімен Панчанка не напісаў гэты верш, калі б ён не прасякнуўся балючай трывогай сейбітаў, бачачы, як «жыта спелае палегла ад Прыпяці і да Дзвіны». Але яго верш — не скарга і не слова сучаснага ці спачування хлебаварам. Гэта верш — у гонар чалавека-працаўніка, які перамог сляную сілу стыхіі. І канечне ж — не абышлося без ягонай, панчанкаўскай.

Верш пра «маўклівую малітаву», якую выконваюць дэлегаты ААН перад адкрыццём сесіі, пабудаваны на супрацьпастаўленні. Прыём не новы, але ў вершы знойдзены свежыя, дакладныя, уразлівыя паэтычныя дэталі: тут — чужына, палітыканства, хлусня і подласць, «у белых манішках шакаль», што «балбочуць пра мір, хоць вайна ім сніцца», а дома — рэдзіма, мір, чысціня, дзеці і кнігі, «а дома на белым сподачку — ружовыя брусьніцы...».

Верш «Арбіты» народжаны пачуццём гонару за высокую арбіту Радзімы, «дакладна і навак разлічаную Кастрычнікам». Верш «Мінскі чыліец» — водгулле крывавай трагедыі Чылі і сцвярджэнне неперажыванай жыццёй і праўды. У вершы «Маладосць і старасць» паэт яшчэ раз вяртаецца да свайго сталой тэмы «бацькі і дзеці» і зноў жа здолеў зірнуць на нібыта знаёмую сітуацыю свежым вокам і выказацца нешаблонна.

Асабліва тыповы для характару лірычнага героя паэта верш «Здараецца, часамі я раблю...» — адзін з самых цікавых і моцных у падборцы. Верш вызначаецца той гранічнай шчырасцю лірычнай споведзі, якая ўласціва толькі сапраўды буйным, вялікім талентам. Асобныя радкі паўтараю ўжо на памяць:

Здараецца, часамі я раблю
Не тое, што заўжды рабіць люблю.
Я пагарджаў агульшчынай, а сам
Вяздунных вершаў многа напісаў.
Я век бязвольных мямлю не любіў.
А сам не раз такім бязвольным быў.
Адкрыў раўнадушнаму душу,
А роднаму ад сораму схлусу.
Не вартых праслаўлення праслаўлю...
Вось толькі сам сябе не выдумляў.

Над апошнім радком думаю больш, чым над іншымі: «Вось толькі сам сябе не выдумляў». Гэта тысячы раз верна ў дачыненні да паэтычнай натуре Панчанкі! Усякае было і ўсё, які ён ёсць у сапраўднасці, якога мы ведаем, паважаем і любім. Ах, як бы нам усім, асабліва ж маладым, што толькі пачынаюць свой шлях у літаратуры, трэба было б запомніць гэты радок славуэта майстра.

Новая жаданая сустрэча з Панчанкам адбылася. На душы — хораша і светла, як і павінна быць ад сутыкнення з цудам паэзіі. Вельмі радуе спор і плён на працоўнай ніве нашага выдатнага паэта. Гэта ж, здаецца, яшчэ зусім нядаўна прагучаў трывожны «Крык сойкі», услед за ім няма-ла шчаслівага хвалявання прынёс нам «Вячэрні цягнік», і вось ужо — старонкі новай, будучай кнігі! Ну, сапраўды, як не паверыць у радкі, якімі заканчваецца падборка:

А нам —
Маладосць, пэўна, не здагадаецца —
Да скону гарэць
І ніколі не тлець!
28 студзеня 1978 года.

Ніл ГІЛЕВІЧ.

КНІГАПІС

А. ВЕЧАР. Зварот да слова. Вершы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1977.

З першымі вершамі А. Вечар у рэспубліканскім друку выступіў яшчэ ў дваццатыя гады, калі быў членам Аршанскай філіі «Маладніца». Тады ж убачыў свет яго паэтычны зборнік «Кіла дзён» (1930). Здарылася так, што пасля гэтага аўтар на доўга адышоў ад паэзіі. І вось цяпер донтар біялагічных навук, акадэмік АН БССР, вядомы савецкі вучоны-біялімін А. Вечар зноў сустракаецца з чытачом. Змест яго новай кнігі «Зварот да сло-

ва», акрамя ранніх вершаў, склаў творы, напісаныя ў апошнія гады.

А. БАДРОУ.

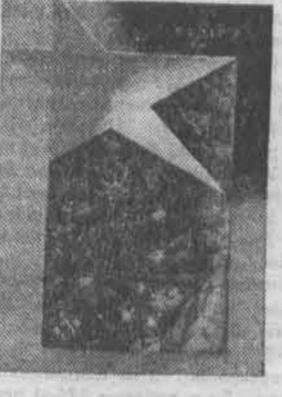

М. ХВЕДАРОВІЧ. Памятныя сустрэчы. Мінск, «Народная асвета», 1977.

Кніга аднаго са старажытых беларускіх паэтаў, якая выйшла ўно трэцім выданнем, складаецца з нарысаў пра вядомых дзелцаў беларускай літаратуры — Янку Купалу, Януба Коласа, Цішчу Гартнага, Змітрака Бядулю, Міхася Чарота, Алеся Гурло, Нузьму Чорнага, Андрэя Аляксандравіча, Паўлюка Труса, Эдуарда Самуіленка, Рыгора Мурашчу, Платона Галавача і інш.

Аўтар цікава, па-чалавечы шчыра расказвае пра свае сустрэчы з людзьмі, якія былі пачынальнікамі беларускай савецкай літаратуры.

І. ФЕДАРАУ.

СУЗОРІ. Сборнік. Выпуск 11-ы. Вершы, апавяданні і нарысы пісьменніцкай братніх рэспублік. На

ўкраінскай мове. Кіеў, «Дніпро», 1977.

Зборнік выдадзены ў гонар 60-годдзя Вялікага Кастрычніка і змяшчае лепшыя творы пісьменнікаў братніх рэспублік Саюза, прысвечаныя Камуністычнай партыі, рэвалюцыі, нашаму сучасніку, дружбе народаў-братоў, інтэрнацыянальнаму аднаўленню.

Ад Беларусі ў кнізе выступаюць Пятрусь Броўка, Ніл Гілевіч, Анастоль Грачанінаў, Кастусь Кірзенка, Пімен Панчанка, Юрась Свірны, Максім Танк. Іх творы пераклалі Мікола Нагнібеда, Васіль Маруга, Станіслаў Рэп'ях, Барыслаў Сцяпанюк, Сяўтлана Еўенка, Абрам Кацялясон, Раман Лубкіўскі.

Укладальнік — Іван Ка-рабутэнна.

Ф. ІВАНОУ.

ВОСЕНЬ у сорах першым выдалася ў Забесядзі нядоўгай — лічы, адразу пасля бабінага лета, якое, як і звычайна, сёлета таксама блішчала сонцам, блакітам і павучынным, у наваколлі ўвачавідкі з'явіліся адзнакі блізкай зімы: усё часцей, дарма што нібыта знячэўку, шэрхнула намоклая і гразная зямля, робячыся тупкай і калянай па начах, і гулка, ажно да звону, аддавалася пад коламі вазоў; у паветры, у часе дзённага адагрэву, калі панавала сонца; моцна пахла прэлай травой і панізовым лісцём; тым часам на азёрах, у зарасніках асакі і чароту, што шапацеў, бы выпетраны, па купістых і топкіх берагах, каторы тыдзень, быццам тулячыся, хаваўся і больш не раставаў гусіны лёд — бадай, ці не ад першага зазімка. Словам, ужо недзе з сярэдзіны кастрычніка восень з зімою нібыта пачалі пераважаць адна адну на нябачаных шляхах. Праўда, за гэтай з'явай у прыродзе сёлета не дужа было каму лішне назіраць ды разважаць, згадваючы былыя, нават самыя даўнія гады, у якія, маўляў, таксама нешта падобнае здаралася (народны календар заўсёды на гэтакіх назіраннях ды супастаўленнях засноўваўся), аднак ва ўсім астатнім рабілася ўсё па-ранейшаму, так, як і было заведзена спакон веку ў сельскай мясцовасці — нягледзячы на вайну, якая не толькі адцягвала ўвагу людзей, але і давала сябе адчуваць усялякім чынам, і ў гэтым заключалася галоўнае, дык нягледзячы на пералічаныя акалічнасці ў вёсках па абодва бакі Бесядзі ў гэтую восень ішло сваім сялянскім ладам: мужыкі, а сярод іх найбольш старыя дзяды ды падлеткі звозілі на конях снапы ў гумны, каб высушыць у асецях ды змалаціць на таках уручную цапамі, бо не ў кожнай вёсцы ўцалелі каласныя малатарні, а бабы пасля жніва, чуючы ў ранішняй халоднай калянасці блізкія маразы, спяшаліся выхапіць з разорын лавовую бульбу. І рабілі яны сваю справу — і мужыкі і бабы — так заўзята, што магло здавацца: цяпер толькі гэтага і было клопату вясковым людзям. Трэба сказаць, што падобнай працаванасці садзейнічаў, дакладней, такой працаванасці вымагаў не адзін адвечны клопат. Ёй садзейнічала і агульная абстаноўка ў краі, якую падтрымлівалі нямецкія вайсковыя ўлады разам з так званым самадзейным кіраўніцтвам у асобе бургамістраў, паліцэйскіх, стараст: шматлікай арміі, якая не выканала волю фюрэра разбіць рускіх за адну лентную кампанію і якая цяпер апынулася, акрамя ўсяго іншага, і перад прывідам рускай зімы, патрэбны быў хлеб, многа хлеба, каб папоўніць уласныя запасы. Гэта, па-першае. Па-другое, у немцаў быў і іншы, але ўжо тайны намер — сялянскай працаванасцю, сьвядомым патураннем ёй, якая заўсёды вызначалася не толькі зацікаўленасцю, але і абмежаванасцю, вайсковыя ўлады імкнуліся адцягнуць увагу вясковых людзей ад той барацьбы, што ўжо разгортвалася ў тыле акупачнай арміі. Тым часам палыхала таксама і скапленне дарослага насельніцтва ў гарадах. Ці не таму ў Мінску яшчэ 12 ліпеня была надрукавана ў газетах, а таксама ў выглядзе лістовак такая адозва гарадскога камісара, у якой невядома чаго больш было — кашчунства альбо дэмагогіі: «Шмат з пасярод вас, нагавораныя здрадніцкім урадам, пакінула вёскі і прыбыло ў горад з надзеяй, што тут болей заробіць і дойдучы да дабрабыту. Гэта было ашуканства, каторае толькі цяпер паказалася, калі горад знішчаны і не можа на доўгі час даць вам працы і хлеба. Гэта магчыма толькі ў вёсцы, дзе творацца ўзноў упарадкаваныя адносіны жыцця пад ахаронай нямецкай арміі. Дзеля гэтага ўсіх жыхароў Менска, сялян і гаспадароў, каторыя пасля 1928 года пакінулі свае месцы працы, заклікаецца вяртацца ў родныя вёскі і там звяртацца да меснага старшыні і сялян. Толькі поўны збор плёнаў і апрацоўка зямлі можа забяспечыць ваша пражыццё...»

Калі спярша, на пачатку вайнавай кампаніі, гэтую барацьбу можна было яшчэ растлумачыць дзеяннем выпадковых груп ці нават часцей акружэнцаў, якія з баямі альбо проста з невялікімі узброенымі сутычкамі даганялі адступайшую армію, то цяпер нарэшце стала зразумела, што ў барацьбу ўмешвалася нейкая другая сіла, пакуль яшчэ не зразуметая да канца, але таксама небяспечная, і, можа, больш небяспечная для ўмоў акупацыі чым усё іншае: нямецкае камандаванне раптам стала перад фактам партызанскай вайны. Нездарма ж з цягам часу ў гарадах, якія аддаваліся вайсковымі і невайсковымі ўстановамі, усё радзей успаміналіся чырвонаармейцы-акружэнцы, затое часцей называліся «бандыты», «банды». Камісарам акруг з паведаў ледзь не кожнага дня наступалі данасенні аб тым, што «бальшавіцкая прапаганда па сённяшні дзень значна павялічылася», што «распаўсюджваюцца ложныя весткі з фронту», што «бандыцкая дзейнасць павялічылася таксама ў форме дыверсій і тэрору».

У кастрычніку ў беларускіх лясах ужо дзейнічала шмат партызанскіх атрадаў і груп. Так, у Асіповіцкім раёне змагалася атрад на чале з Губіным, таксама групы народных мсціўцаў Каралёва, Шрэйна, Пыжова. У Полацкім раёне разгортаў барацьбу партызанскі атрад Дзюрбы. У Добрушскім — група народных мсціўцаў Ігнатова. У Любанскім — атрады Далідовіча і Ермаковіча. У Чашніцкім — дыверсійна-разведвальная група Лінькова. У Мсціслаўскім — атрад Журбы. У Мехавіцкім, Гарадоцкім і Суражскім — атрад Нароенкі. У Ружанскім, Пружанскім — групы Крыштафовіча, Дарафеева, Задоры, Гарланава, Місюлі. У Клімавіцкім раёне збіраў народных мсціўцаў былы камандзір 110-й стралковай дывізіі Чырвонай Арміі Хлебцаў. У суседнім з ім Касцюковіцкім раёне распачынаў барацьбу з ворагам 124-ты партызанскі атрад. У Крычаўскім і Чарыкаўскім раёнах змагалася атрад «Анатолья». У Кіраўскім дзейнічала група Сырцова. У Багушэўскім — атрад Стэльмаха і Галанцова, таксама атрад Бяляева. У Поразаўскім — атрады Канцэндалава і Янушкі. У Расонскім — атрад

Пенкіна. У Ельскім — Скараднянскі, Качышчанскі і Махнавіцкі партызанскі атрады. У Мазырскім — атрад Макаранкі. У Нараўлянскім — атрад Іўчанкі. У Петрыкаўскім — атрад Гардзіенкі. У Свяці звадкім — групы Загорскага і Абушанкі. У Смалявіцкім і Бялыніцкім — групы Белавусава і Авер'янава. У Кляшчэўскім раёне, які належыў тады да Брэсцкай вобласці, збіралася памеравца сіламі з акупантамі партызанская група Каравая. Тым часам у Рудзэнскім раёне актыўна дзейнічаў атрад Пакроўскага. У Уздзенскім — атрад Сяргеява. У Пухавіцкім — група Самсанова — Шчарбакова. Ва ўсходніх раёнах Магілёўшчыны — група Ерамеява. У Чарыкаўскім і Краснапольскім раёнах — атрад Храмовіча. У Столінскім — атрад Ключанкова і Масленікава. У Рагачоўскім — атрад Кузняцова, а потым Свардлова. У

варожых войск. Выступіў перад партызанамі і прадаўнік абкома партыі, які прывёз з сабой лістоўку, выдадзеную Цэнтральным Камітэтам КП(б)Б: «Фашысцкія заправілы і іх прадажныя пісакі, насмерць перапужаныя гераічнымі дзеяннямі Чырвонай Арміі, у выхвальных перадачах і лістоўках ужо цяпер нагла брэшучы аб захопе Масквы, Ленінграда, Кіева... Не верце брахні звар'яцелай ад страху за будучае гітлераўскай свалочы Чырвонай Армія наносіць знішчальныя ўдары па германскай арміі. Сотні тысяч нямецкіх салдат, тысячы танкаў і самалётаў — знішчаны! Берлінская дывізія Гітлера, полк «Вялікая Германія» — знішчаны. Бадэнскі армейскі корпус разбіты. Толькі на Смаленскім напрамку знішчана поўнасцю 10 адборных дывізіяў ворага. Берлін, Варшава і многія іншыя гарады Герма-

Іван ЧЫГРЫНАЎ

Іван Чыгрынаў, аўтар шырокавядомых раманаў «Плач перапёлкі» і «Апраўданне крыві», працуе цяпер над наступным раманам аб жыцці і барацьбе савецкіх людзей у гады Вялікай Айчыннай вайны. Прапануем увазе чытачоў раздзел з новага рамана пісьмніка.

Быхаўскім — група Бірукова і Марусава. У Клічаўскім — 277-ты партызанскі атрад. У Ленінскім — атрад Камарова (Каржа). У Старобінскім — група Бандараўца. У Акцёрскім — атрад «Чырвоны Кастрычнік» Паўлоўскага, якому яшчэ ў жніўні разам з Ціханам Бумажковым было нададзена званне Героя Савецкага Саюза. У Суражскім — атрад «Бацькі Міная». А пад самым Мінскам не давала спакою фашыстам група палкоўніка Нічыпаровіча...

Усе гэтыя атрады і групы пачалі ўзнікаць, лічы, з першага дня вайны. Ствараліся яны альбо па рашэнню партыйных камітэтаў, альбо па ініцыятыве ваенных улад, напрыклад, армейскіх штабоў, якія дзейнічалі сумесна з мясцовымі партыйнымі органамі; а то часта партызанскія атрады і групы ўзніклі зусім самастойна, ці, як кажуць, стыхійна, асабліва з ліку байцоў і камандзіраў, што па розных прычынах апынуліся ў тыле нямецкай арміі.

У Забесядзі глыбокай восенню 41-га дзейнічалі два партызанскія атрады. Адзін з іх прыйшоў сюды з-за лініі фронту, той, дзе правадніком стаў Чубараў знаёмы Шлакевіч. Гэтая акалічнасць і з'явілася прычынай, што Чубар адразу быў прыняты ў атрад, з таго самага моманту, як сустрэў партызан недалёка ад Верамеек.

Атрад гэты быў створаны ў Маскве для выканання спецыяльных заданняў у тыле праціўніка. Але перад тым, як перайсці да масавых засылак атрадаў і груп на акупіраваную фашыстамі тэрыторыю, неабходна было дэтальна высветліць абстаноўку на той бок лініі фронту — як арганізавана ў немцаў ахова тылу, якая дапамога патрэбна савецкім патрыётам, што бяруцца за зброю ва ўмовах варажой акупацыі. Словам, гаворка пакуль ішла пра тое, ці магчыма наогул эфектыўна баявая дзейнасць ў тыле гітлераўскіх войск. Такім чынам, задача ў атрада была не надта проста, улічваючы, што накіроўваўся ён за лінію фронту ў ліку першых і зусім нешматлікіх атрадаў.

Другі атрад, які дыслацыраваўся пад той час у Забесядзі, лічыўся мясцовым, бо арганізаваны быў Крутагорскім райкомам партыі і палітаддзелам 13-й арміі яшчэ ў жніўні месяцы, калі фронт на Сажы трымаўся апошнія дні. Дарэчы, у спісах гэтага атрада значыўся і Радзівон Чубар. Але верамейкаўскі старшыня тады, у жніўні, не паехаў па выкліку ў Машову, таму нават здагадаўся пра гэта.

З Машовай атрад, у якім налічвалася дваццаць чатыры байцы (няйначай, Чубар стаў бы дваццаць пятым), быў перавезены 11-га жніўня на аўтамашынах у невялікую вёску Васілёўку за Крутагор'ем, куды з Клімавіцкай Родні к таму часу перабраўся і штаб 13-й арміі. Тут будучым партызанам вайскоўцы ўручылі зброю — кожнаму далі вінтоўку, па сорах пяць патронаў да яе, па дзве гранаты і па бутэльцы гаручай сумесі для барацьбы з варажымі танкамі. Інструктар палітаддзела арміі забраў у партызан сапраўдныя дакументы, у тым ліку і партыйныя білеты, а ўзамен выдаў новыя даведкі — з іншымі прозвішчамі, з другімі прафесіямі і пасадамі. Як бачыце, рабілася ўсё з захаваннем найстражэйшай канспірацыі. Бригадны камісар Крайноў паставіў перад партызанамі баявую задачу — у ночы непрыкметна перайсці лінію фронту і расплачаць актыўна дзейнічаць ў тыле ў наступаючай нямецкай арміі. Першымі аб'ектамі дзейнасці павінны былі стаць масты на рэках, што знаходзіліся на шляху прасоўвання

Польшчы, Чэхаславакіі запоўненыя рэненымі нямецкімі салдатамі і афіцэрамі. Наступальны парыв ворага і яго моц паслабляюцца. У бой паступова ўступаюць галоўныя сілы Чырвонай Арміі, узброеныя тысячамі танкаў і самалётаў. Блізкі час разгрому гітлераўскіх бандытаў. Бярэцесь, таварышы, за зброю і знішчайце фашысцкую гадзіну! Арганізуйце партызанскія атрады ў тыле ворага, біце яго часці, разбурайце дарогі і сувязь, знішчайце яго склады, траншэі, дапамагайце ва ўсім Чырвонай Арміі. Адавайце агню і псуецце ўсё, што рабаўнікі могуць адвезці ў Германію. За вамі ўся Савецкая краіна, увесь савецкі народ. Усё чалавецтва свету з захопленнем сочыць за вайшай барацьбой, таварышы партызаны. Вядзіце ўлік забітых ваі фашысцкіх салдат і афіцэраў, знішчаных штабоў, машын, асабліва з гаручым, пушчаных пад аджон паяздоў, узарваных і спаленых складаў. За кожнае з гэтых дзеянняў партызан атрада і яго камандзіра чакае вялікая ўзнагарода ад Савецкага ўрада і падзяка ўсяго народа. Дзейнічайце смялей і яшчэ раз смялей!»

Гэтай лістоўкі якраз хапіла прадстаўніку абкома на цэлую прамову, тым больш, што нечакана пачаўся моцны артылерыйскі абстрэл узлеску, дзе размяшчаўся штаб 13-й арміі. Няйначай, немцы ўведлі аб месцазнаходжанні штаба, бо страляла далёкабойная артылерыя. Больш таго, яшчэ не паспелі сціхнуць апошнія цяжкія выбухі, як у небе над Васілёўкай узніклі чорнымі кропкамі два варажыя самалёты. Яны таксама дакладна скіроўвалі на цэль. На шчасце, вялікіх ахвяр ні артылерыйскі абстрэл, ні самалёты сваімі бомбамі ды кулямётамі не прычынілі. Аднак адразу пасля гэтага штаб арміі, у тым ліку і палітаддзел, пачаў здымацца з месца. Да ачмурзлых партызан, якія ўпершыню і нібыта знячэўку трапілі ў такую калатэчу, падбег задыханы інструктар палітаддзела, той, што выдаваў ім перад абстрэлам падрабленыя дакументы:

— Абстаноўка, таварышы, змянілася. Вораг зноў наступвае. І мы, на жаль, не здолеем арганізаваным парадком адкрыць вашаму атраду вароты праз лінію фронту. Таму прабірайцеся ў тыл праціўніка самі.

Інструктар пры гэтым дзіўна і непрывычна хітаў галавой, быццам спрабаваў азірнуцца і не мог, — мусіць, быў кантужаны, а можа, проста прыглушаны выбухам.

Партызанам яшчэ належала атрымаць вайсковы харч, дакладней, армейскі паёк наперад на некалькі сутак, бо па першапачатковыму плану прадугледжвалася і вяртанне атрада назад праз лінію фронту, аднак пасля бамбёжкі і артылерыйскага абстрэлу, правільна наадварот, на гэтакую раскошу разлічваць ужо не даводзілася: па-першае, шмат што са штабной гаспадаркі было раструшчана, перамешана з зямлёй альбо зусім знішчана, нават кухня, здаецца, не ацалела; па-другое, сама паспешлівасць, з якой рыхтавалася і рабілася зняцце і перамяшчэнне штаба, не давала надзей на такое забеспячэнне. Тады камандзір атрада лейтэнант Мітрафан Нараўчук, які яшчэ ўранні таго дня заканчваў работу ў райкоме партыі ў якасці загадчыка аддзела прапаганды, а цяпер, як афіцэр запаса, узначальваў будучыя народныя мсціўцаў, падаў не менш паспешліваю каманду, чым тыя, што чуліся навокал, і павёў кароткі-

мі перабежкамі сваіх партызан у процілеглы бок, туды, дзе па дадзеных аператыўнага аддзела знаходзілася тая ўмоўная мяжа, якая называлася тут лініяй фронту. Спраўды, умоўная, іначай лічыць і нельга было яе, бо фронт ужо каторы дзень увесь час рухаўся, а супраціўленне ворагу нашымі войскамі аказвалася ачаговае, як гэта і бывае звычайна пры вымушаным адступленні. Напрыклад, у тым раёне баявых дзеянняў, куды накіроўваўся атрад Мітрафана Нараўчука, часоваму абарону трымаў 31-ы аўтабат 6-й стралковай дывізіі, палкі якой змагаліся ў чэрвені месяцы яшчэ пад сценамі Брэста, а ў канцы ліпеня перафарміраваліся на левы бок Сажы, у Краснапольскіх лясах. Гэта было недзе на стыку правага і левага флангоў 6-й і 55-й дывізіі 13-й арміі. Камандзір роты падвозю боезапасаў Валодзін з групай байцоў у пяцьдзесят чалавек стрымліваў неціск варажэй пяхоты, якая з падтрымкай танкаў прарывалася ўздоўж старога Кацярынінскага тракту, што пралягаў тут праз Яшніцу і вёў далей, у мікрэзча Дзясны і Іпучі. Па правы бок гэтага тракту па наступаючых танках агонь вяла батарэя карпусных гармат. Ужо гарэлі тры нямецкія машыны, падбітыя артылерыстамі, а атакі ўсё паўтараліся і паўтараліся. Немцы шалелі, Муціць, яны ў наступальным запале не спынілі б свайго націску і надалей, аднак надыходзіў вечар, справа ішла к ночы, Нямецкая пунктуальнасць і тут займела верх. Пакінуўшы ў заслоне на тракце два танкі, стралкі на матацыклах падаліся на начлег у адну з вёсак, што засталіся за лесам пры тракце. Не было патрэбы больш трымаць абарону тут і аўтабатаўцам — заданне група Валодзіна выканала цалкам: сумесна з карпуснымі артылерыстамі, якія страцілі к канцу доўгага і цяжкага бою дзве 152-мм гаўбіцы, чырвонаармейцы перашкодзілі праціўніку ўшчыльную гнаць адступаўшыя часці 6-й дывізіі. Пакуль на абедзюх пазіцыях, папярканых скрозь нямецкімі снарадамі, хавалі забітых, — а хвар было шмат асабліва сярэд артылерыстаў, — імкліва чырвоныя прыцэмі ператварыліся ў сапраўдны змрок, калі ўжо нават зблізка цяжка было згледзіць не толькі перамяшчэнне цэлай групы людзей, але і безматорнай тэхнікі. Ціха, каб не рабіць шуму, аўтабатаўцы дапамаглі артылерыстам выкаціць на дарогу гармату і рушылі разам, няхай сабе немцы думаюць тым часам, што заўтра дзевядзца пачынаць усё спачатку. Тады і перастраці іх на тракце крутагорскія партызаны. Хоць ішлі яны рэшту дня на грукат бою, мяркуючы, што недзе там праходзіць лінія фронту, аднак выйшлі ўсё роўна як напярэймы чырвонаармейцам выпадкова. Добра, што пры гэтым не адбылося не толькі звычайнай сутычкі, якая магчыма ў цемнаце, але і ніякага непаразумення не выйшла. Проста, хтосьці з чырвонаармейцаў крыкнуў зпытальна наперад, вылаўшы добрым зрокам варушліва чалавечыя постачі, і калі тыя, таксама заспятыя знячэку, адказалі на зразумелую мову, што яны партызаны, дзве групы неяк без асаблівай нацягнуты сшыліся разам, пастаўшы невыразнымі гурмамі адна супраць адной. «Партызаны! Партызаны!» — пачуліся прыглушаныя галасы сярэд чырвонаармейцаў, нібыта аўтабатаўцы і праўда чакалі гэткай сустрэчы, акурат усё даўно наслухаліся пра партызанскія справы і вольныя прышлі раптам у захваленне. Але доўга ні тая, ні другая група не затрымалася на месцы, больш таго, зусім неўзабаве з'явілася такое адчуванне, дакладней, уражанне, што ім, як засакрэчаным, нават пагаварыць няма пра што, значыць, нічога не засталася, акрамя як раззісціся ў свае бакі. «Далей вы не ідзіце па тракце, — адно папярэдзілі аўтабатаўцы партызан, — там стаяць у засідзе варажыя танкі. І наогул, у тым баку немцы. А сюды яны яшчэ не праніклі. Мы іх сёння не пусцілі». Затым партызаны адступіліся на левую абочыну тракту, чырвонаармейцы — на правую. Пакуль тупелі, размінаючыся жонкі ў сваім кірунку, паварочвалі галовы, адгадваючы ў цемнаце: ці вялікая ж сіла іх!

Калі настала туманная раніца другога дня, атрад камандзіра Нараўчука, — як і прозвішча кожнага партызана ў атрадзе, гэтае было таксама неспраўднае, — выйшаў з ляснага масіву, што скрозь пятаццаці кіламетраў падступаў к Бясядзі з боку Крутагор'я. Шлях гэты лгя было прамінуць хутчэй, зрабіць яго карацейшым, але партызанам уначы дзвалася тупаць праз лес увесь час як наўздагад. Бывалі выпадкі, што вузкія лясныя дарогі прыводзілі іх да аднаго і таго ж месца. Тады пачыналася звычайнае блуканне, з хваляваннем і ледзь не сваркай, пакуль зноў атрад не выкіроўваўся на знаёмы шлях. І вольны ўранні, у некртанулы сонцам прыцемкаватай шэрані, якая плавала на ўзлеску разам з туманам, нехта ўбачыў унізе Бясядзі. Акрамя таго, што партызаны пазналі знаёмыя абрысы ракі, яны разам з тым адшукалі таксама і надзейны арыенцір, хоць, вядома, на дзень для тутэйшых людзей гэта і не з'яўлялася асаблівай праблемай. Нарэшце стала зразумела, што спяшачца далей не было як — пры відным наўрад ці выдалася б магчымасць рухацца па акупіраванай тэрыторыі. Праўда, акупіраванай гэтай тэрыторыя на самой справе магла пакуль называцца, адно ўмоўна, бо як ужо адзначалася раней, праследуючы часці 13-й арміі, фашысты рваліся тут на поўдзень па дзвюх магістралях — уздоўж чыгуны на Унечу і па грунтовай дарозе ўздоўж Бясядзі, на Ноўгарод-Северск. Але тым не менш, і камандзіру атрада Нараўчуку, і камісару Казлоў, і радавым партызанам здавалася, што паўсюды ўжо — і па левы бок Бясядзі, і па правы — знаходзяцца немцы. Таму вырашана было спыніць далейшы рух на дзень, атайвацца і вычакіць недзе увесь светлы час з тым, каб пасля па цёмнаму нанова рушыць у дарогу ў басейн Сажы, да тых мастоў на вялікіх і малых рэках, якія належала ўзрваць ім паводле першага пункта баявога задання. Дзіўна, але чамусьці адносна гэтага задання, атрыманага ў штабе арміі, партызаны ў думках сапраўды прытрымліваліся зададзенай чарговасці, усё роўна, як акрамя тых мастоў, нічога іншага не існавала больш, што б узброеныя людзі ў час вай-

ны маглі б рабіць, супраць чаго накіраваць свой гнёў. Як бы там ні было, а думка аб першых аб'ектах, з якіх належала пачаць баявыя дзеянні, засела ў людзях моцна, і жонкі ведаў, аддаючы сабе ў гэтым справядзачу, што ў любым выпадку атраду трэба дасягнуць перш за ўсё месца прызначэння.

Каб не выдаць сваё знаходжанне не толькі немцам, але наогул каму б то ні здарылася, атрад, хваляючыся ў ранняй шэрані, згушчанай туманам, прайшоў кіламетры два берагам ракі, а тады зноў заглыбіўся ў лес, залёг на невялічкім грудку ў журавінавым балоце. Адсюль, выслаючы ва ўсё бакі дзворы, можна было сачыць за навакольнымі дарогамі, на якіх з надыходам раніцы меўся адбыцца рух варажых войск. Так яно і атрымалася на самой справе. Дзворы потым увесь дзень даносілі, што большак з Крутагор'я на Бялінкавічы забіты артылерыяй, танкамі, матарызаванай пяхотай. Ды гул матараў і без таго добра сведчыў пра гэта. А партызанам, каб рухацца далей, якраз і патрэбна было апынуцца па той бок большака. Выходзіла такім чынам, што калі б яны і захацелі, пагарджаючы ўмовам патаемнасці, пакінуць гэтае балота пасярод дня, то ўсё роўна нічога не атрымалася б — так шчыльна, амаль без інтэрвалаў паміж калонамі, рухаліся нямецкія войскі. Адным словам, адпачынаў у партызан пасля збытанай начы быў ва ўсіх адносінах законным. Усе прычыны, якія абумовілі яго, не выклікалі пярэчання, дакладней, не маглі быць узяты пад сумненне.

Але, тым не менш, цалкам супакоенасці ў партызан не адчувалася, той супакоенасці, якая б дазволіла ўсім зарыцца тварам у сухі мох ды нарэшце заснуць. Ужо сама новая якасць, у якой яны апынуліся, — зрабіліся партызанамі, — прымушала шмат думаць. І не толькі таму, што ў адрозненне ад звычайных байцоў, якія складалі рэгулярную армію, партызаны ва ўяўленні акупантаў лічыліся па-за законам, калі наогул такі хоць колькі магчымы ва ўмовах знішчальнай вайны; бадай, мацней за ўсё турбавала, рабілася згрызотай няпэўнасць, тая ўсеабдымная няпэўнасць, калі ўсё даводзілася рабіць не так, як звычайна, акурат навобмацак, у зусім абмежаваных умовах. Нават з харчам і то паўстала праблема. Спраўды, хто павінен забяспечваць партызан?

Голад заварушыўся ў шлунках хутка. Ужо недзе апоўдні, калі не браць пад увагу ранішнюю цяглікасць, ён завалоўваў цалкам. Але ж вельмі не хацелася ўступаць у кантакт з мяцовым насельніцтвам раённай, чым будзе выканана хоць бы першае баявое заданне. Уласна, аб гэтым не адзі раз папярэдзівалі партызан пры стварэнні атрада. Зразумела, што ў часовай самаізаляцыі быў немалы сэнс. Але ж падобная засцярога мела апраўданне пры ўмовах, што партызаны, акрамя зброі, атрымаюць таксама не некалькі дзён і харчовае армейскае забеспячэнне, і зусім нішто не дапускаў магчымасці, пры якой атрад будзе пазбаўлены яго. Таму першае сутыкненне з рэальнасцю паказала, наколькі далёкія былі арганізатары атрада ад таго, каб хоць з большага ўявіць сабе акалічнасці, з якімі партызанам дзевядзца сур'ёзна лічыцца ўжо цераз некалькі гадзін самастойнай дзейнасці. Воль і гэты голад... Здавалася б, дробязь з агульнага, а тым больш з ваеннага пункту гледжання. Між тым, без захавання фізічных сіл аб далейшым паскораным руху наперад і гаворкі не магло быць. Таму здабываць харч неўзабаве змушаны быў падацца камісар атрада Казлоў. Так было вырашана паміж ім і камандзірам. Праўда, камісару нібыта і на самой справе выпадала ў недалёкіх вёсках, можа, кіламетры за чатыры адсюль, жывы ягоны брат. Але гэта ўсё го магло здавацца так, што выпадала. Мелася на ўвазе і іншая прычына. Сутнасць заключалася ў даверы, які камандзір атрада і камісар трымалі адзін да аднаго, а таксама не менш яшчэ і ў адказнасці, якую кожны адчуваў за даручаную справу і якая выключала б усялякую выпадковасць, што магла ўскладніць абставіны. Кожны з іх — і камандзір, і камісар — мелі права дзейнічаць самастойна, так, каб адмоўна не ўплывала на далейшы лёс атрада, не звязваючы яго сваёй — калі раптам што якое — неспадзяванай адсутнасцю.

Шоў камісар у вёску скрозь лесам, нават не выбіраючы сцежак, — шукаў напрамку па сонцу. У вёсцы немцаў яшчэ не было, а брат, як на тое, трапіўся дома. Але разжыцца харчам камісару ў брата свайго не ўдалося. Той адно адчыніў дзверы і груба сказаў праз парог: «— Чаго прыцэсся? Хочаш наклікаць бяду на мяне і на маю сям'ю? — Я ж не ведаў, — уразіўся з братавых слоў камісар, — што ты нават дома. А чаму? — Не твая справа, чаму ды як! Хацеў жыць начальнікам, дак цяпер сам адказвай за сябе! Кажу, ідзі праці!» Казлоў яшчэ затрымаўся трохі з крыўдлівымі сплязамі на братавым двары, пасля пакрочыў на другі канец вёскі, балазе, яго тут мала хто ведаў, бо брат пераехаў жыць сюды з год як. У канцавой хаце з вакна на вуліцу выглянула старая кабетка. Камісар зайшоў, папрасіў, каб гаспадыня дала чаго паесці на некалькі чалавек.

Старая не стала цурацца прышлага мужыка, але ў роспыт таксама не кінулася, як гэта бывае звычайна ў такіх выпадках. «— І рада б паслужыць табе, — сказала яна адразу, — толькі воль што... акрамя акрамя хлеба ды малака ў мяне нічога не знойдзецца. Воль каб ты пачакаў тут, а я ў печы запалю ды бульбы навару — хочаш адзін вялікі чыгун, хочаш два пастаўлю, у мяне ёсць чыгуны, тады і стане чым накарміць і цябе самага, і яшчэ каго хочаш тамаз. Сядзець ды чакаць у хаце, з коміна якой вяліцы дым пасярод белага дня, — а такая з'ява заўсёды звяртае на сябе ўвагу, — Казлоў не рашыўся. Дамовіліся, што гаспадыня сапраўды наварыць бульбы, гэтага найпершага хлеба ў беларусаў, ды як мага больш, нават калі два чыгуны, то таксама ўкоптар, дадасць яшчэ якой-небудзь акрасы, а затым прынясе непрыкметна ў староё гумно, што тулілася апоўзнем пры лесе. Спраўды, не мінула і паўгадзіны якой, як

камісар убачыў са сваёй схованкі кволы дым над бабчынай страхой. А яшчэ спагадзя і сама старая выйшла на ганак, трымаючы ў адной руцэ драўляны кабэрак за вярочатую пачопку, у другой — пакунак, загорнуты ў белую трыпку. Каб не ўзяць на сябе чужога позірку, яна пакружыла знарок па сваім гародзе, быццам у яе там знайшлася пільная патрэба, тады сіганула ў варотцы, што вялі на загароддзе і, туляючыся быццам самахоць, хуценька папрастала к дамоўленаму месцу, акурат панесла нейкаму работніку абед ці напіцца скаціне. Узрадаваны камісар памкнуўся наперад ёй і ажно выхаліў за гумном з рук яе цяжкі кабэрак, поўны адваранкі, прыняў немалы пакунак. «— Эта я да суседзяў збегала, — растлумачыла старая, ківаючы на пакунак. — Сабралі воль, што маглі. Але тут, здаецца, усё ёсць. Карміцца сабе на здароўе, што б вы ні былі... Ну, а кабэрак, дак што... Няхай хоць і ў вас пабудзе, а як выйдзе мінута, то можна і пахлапаціцца прынесці назад». Жанчына і гаварыла, і рабіла ўсё так, быццам патаемна здагадалася пра камісарава расчараванне, якое напаткала яго ў братавым двары. Камісар, між тым, радуючыся чалавечай спагадлівасці, спрабаваў цяпер неяк у душы апраўдаць і брата, прымушаў думаць сябе, што нечаканая грубасць, сваякая адчужанасць выніклі зусім не ад страху перад немцамі. «Можа, якая-небудзь даўня крыўда выявілася напавярх», — кідаўся ён потым у разгадках усю дарогу, пакуль ішоў назад. На сэрцы было брыдка, нават бездапаможная злосць брала, аднак прызнацца камандзіру, як сустрэў яго брат, не браўся духу — усё-ткі сорамна, акрамя ўсяго іншага... Так і рашылі партызаны, што і варану бульбу, і два кавалкі сала, і добры шчопаць солі, і хлеба вясковага прынес камісар ад свайго брата...

Падсілкаваўшыся, партызаны без асаблівага клопату прабылі на грудку астатак дня, а як надыходзіў вечар, падаліся да большака. Думалася, што сёння перад цёмным фашысты таксама спыняць рух. Ды не. Колькі не чакалі яны, лежачы ў густым ельніку, канца яму, усё дарэмна — як і ўдзень, на большаку панейшаму гуло матарамі, грукала жалезам, да таго ж, аўтамашыны і танкі рухаліся з запаленымі фарамі, далёка высвечваючы і неба над большаком, і лес абалал, ці то і праўда немцы ўжо нікога не бяліся, ці то проста пагарджалі небяспекай. Назіраючы за ўсім гэтым, лгя было хоць каму падумаць чорт ведама што! Аднак і камандзір атрада, і камісар Казлоў, і астатнія партызаны цягліва лучалі свайго часу — ужо зразумела зрабілася, што апынуцца па той бок большака можна будзе толькі ў тым выпадку, калі настане хоць нейкі зацішак, калі ўтворыцца паміж варажымі калонамі разрыў. Момент зручны сапраўды трапіўся, але недзе ўжо апоўначы. Не выдаўшы сябе, партызаны пераскочылі, бы тыя дзікі, адзін за адным большак, пасля доўга ламліліся скрозь буралом і завалы, пакуль не ўзбіліся на вохру, па якой стала вольна ступаць нагам. Аднак за той час, як ляжалі пры ўсёй нескладанай амуніцыі ўздоўж большака, а затым на карачках пераадолявалі яго ўперак, праціякі слаба заткнутыя бутэлькі з гаручай сумессю і паапякалі багата каму праз адзенне скуру. Спачатку апёкі адчуваліся слаба, адно шчыпала. Таму партызаны не звярталі на гэта ўвагі. Ды і паспешлівае, з якой даводзілася брацца ў дзрозе, каб як далей прайсці за ноч, таксама не спрыяла, каб у час агледзецца. Толькі ўранні некаторыя ўбачылі на сабе, што папаўзла ў пацёртых мясцінах аблезлая скура. Людзі яшчэ і ў баі, не былі, а лазарэт хоць адчынялі... І тым не менш, ні на якія лекі партызаны не спадываліся, проста, не было тых лекаў, нават прысцяць раны не было чым.

Між тым, сапраўды недарэмна кажуць — абы пачаць. Далейшы шлях атрада ўжо не быў звязаны з асаблівымі цяжкасцямі. Прыходзіў вольты. Нягледзячы, што рухацца увесь час даводзілася супроць патоку наступаючых варажых войск, уначы прабірацца стала амаль бяспечна. У жніўні месяцы нямецкае камандаванне пакуль яшчэ не магло нават здагадвацца, што іх чакае па ахове тылавых раёнаў. Гітлераўскі генерал Бернгерт прызнаваўся пасля: «Як я ведаю, генеральны штаб разлічваў на тое, што ў вайне з Расіяй у тылавых раёнах будзе неспакойна, але несумненна ён не думаў аб узнікненні супраціўлення ў вялікіх маштабах... К пачатку вайны была сфарміравана нязначная колькасць ахоўных батальёнаў з прызыўных кантынентаў старэйшых узростаў. Гэтыя батальёны былі прызначаны для аховы важнейшых чыгуначных мастоў. У ходзе вайны, калі барацьба з партызанамі набыла большае значэнне, былі сфарміраваны новыя ахоўныя і ландверныя батальёны. Аднак барацьба з партызанамі выбралася ў асноўным самастойна кожнай групай арміі, альбо арміяй. У Беларусі і на Украіне, дзе кіраванне знаходзілася ў руках грамадзянскай адміністрацыі, барацьба з партызанамі праводзілася толькі паліцыяй, ёю кіраваў рэйхсфюрэр СС і паліцай...» Адным словам, пакуль немцы збіраліся паспраўднаму наладзіць ахову тылу, партызанскі атрад Мітрафана Нараўчука, накіраваны штабам 13-й арміі для дыверсійных дзеянняў, на чацвёртыя суткі паходу апынуўся ў басейне Сажы. Іншая справа, што прыход аказаўся не толькі запознены, але і непатрэбны. Адрозны высветлілася, што мост на самім Сажы быў узарваны армейскімі сапёрамі пасля таго, як па ім прайшлі на гэты бок апошнія вайсковыя падраздзяленні. Не выклікаў хвалявання, дакладней, неабходных турбот і другі аб'ект, які належала крутагорскім партызанам разбурыць: мост на рацэ Асцёр, што цячэ з Сярэднярускай узвышанасці і ўпадае ў Сож непдалёку ад горада Крычова, таксама ўжо хтосьці абрынуў у ваду пры дапамозе выбуховага зарада. З усяго гэтага вынікала, што загад на прыход сюды крутагорскага партызанскага атрада аддаваўся ўжо без уліку той рэальнай абстаноўкі, што складалася к сярэдзіне жніўня на Цэнтральным фронце. Але калі на Сажы разбураны мост немцы адбудавалі поў-

(Заканчэнне на стар. 10—11).

Восенню сорак першага

(Заканчэнне. Пачаток на стар. 8.)

ным ходам, то на рацэ Асцёр, здаецца, ні ў каго і ў галаве яшчэ не было брацтва за яго. Больш таго, па ўсяму відаць было, што не ўяўляў гэты мост ніякай патрэбы з сябе і на будучае, бо справа, можа, за кіламетр ад яго, ужо наладжана была праз Асцёр пераправа проста па дну, і так без усялякай перашкоды з аднаго берага на другі перапраўляліся не толькі павозкі, аднак і аўтамашыны.

Назад у Забесяддзе дарога для крутагорскіх партызан аказалася не ў прыклад той, што прывяла сюды. Не паспее атрад пакінуць прыбрэжыны зараснікі, як пачалася пагоня за ім. Напярэймы партызанам кінуліся нямецкія матацыклы. Але нават да перастрэлкі справа тут не дайшла. Атрад вельмі хутка дабраўся да лесу, што быў зусім блізка ад ракі, а ў лес немцы ўслед за імі падацца не рашыліся.

На другі дзень атрадна разведка, якая цяпер дзейнічала з вялікай абачлівасцю, выявіла на кроу незнаёмай вёскі нямецкі аўтапарк. У вёсцы немцаў, праўда, аказалася не дужа багата, але затое пры аўтамашынах на пляцоўцы стаяў напалатовае кулямёт, як кажуць, з жывым кулямётчыкам, а па два бакі стаянкі штурвалі вартавыя з аўтаматамі.

Узважышы розныя магчымасці, партызаны рашылі дзейнічаць. Ды і час ужо было дзейнічаць ім. Урэшце, не вяртацца ж з паходу з пустымі рукамі, каб не было аб чым нават далажыць штабу арміі, хоць для сувязі з ім камандаванне атрада пакуль не мела ніякіх магчымасцей; дзеля гэтага спатрэбілася б выходзіць назад за лінію фронту. Па загаду камандзіра атрад падзяліўся на дзве групы. Адна, на чале з камісарам Казловым, павінна была рушыць да стаянкі па канаве, парослай дзядамі і чартапалохам. Другая, якую пакінуў за сабой узначаліў Нараўчук, прызначалася для прыкрыцця атакуючых з лесу. Першая група, такім чынам, вылучалася ў галоўную, ёй належала ўзяць на сябе асноўную частку баявой задачы пры нападзе на аўтапарк.

Дзень, між тым, усё роўна як быў у вялікай радасці. Ва ўсім, што датычыць прыроды, адчувалася тая нерастрэпанасць, што ўласціва гошаму лету.

Збудаваная ў два кароткія шнуркі, незнаёмая вёска не выдавала лішніх праяў жыцця, не кажучы пра знешні неспакой. Нават сады, якія найперш мелі падставу прывабіць рабаўнікоў спелымі яблыкамі, і тыя стаялі ў вёсцы сцішана. Тым часам усеагульная такая ціхамірнасць тлумачылася проста: пакуль вяскоўцы ў невадомасці хаваліся па сваіх хатах, немцы, зачыніўшыся ў будынку калгаснай канторы, глядзелі пры занавешаных вокнах кіно.

Тым партызанам, што засталіся на чале з камандзірам напалатовае на ўзлеску, было ўвесь час відаць, як спярша паўзлі па канаве іхнія таварышы, пасля рыхтаваліся там да нападу, разгруківаючыся на ўсю шырыню пляцоўкі, ад першай да апошняй аўтамашыны. Зняло ўсё гэта часу не болей, чым чвэртку гадзіны, якая, тым не менш, здалася ў чаканні вельмі доўгай. Нарэшце партызаны з узлеску ўбачылі, як камісар падняўся ўрост за дзядамі ў канаве і шпурнуў на кулямёт, які не меў вакол сябе ўмацавання, адну за адной дзве гранаты. Пацэліў ён акурат, так што з кулямётчыкам, ад якога партызаны чакалі самага неспрыяльнага, было скончана, лічы, у адзін момант. І як толькі партызаны ўбачылі гэта, адразу пачалі выскакваць з канавы, бадай, нават ніхто не звяртаў увагі пры гэтым на іншых двух вартавых, якія пахаджвалі з аўтаматамі. Але якраз тыя і стварылі замінку, калі можна сказаць так. Сцяміўшы, што на іх зроблены ўзброены напад, яны тут жа зрэзгалі адпаведным чынам: адзін, круцячыся ледзь не ваўчком і страляючы з аўтамата, кінуўся раптам да вёскі, ба лазе недалёка, крокаў за сто ўжо стаялі канцавыя дзвары, а гароды і зусім бліжэй даходзілі, амаль у прытык падступалі да пляцоўкі з аўтамашынамі; другі тым часам дзейнічаў, як і належыць вартавому — сцючышы за гумовы скаі, ён ледзь не імгненна пачаў паліваць агнём з аўтамата. Дзіўна, але і ў таго, і ў другога стралянина атрымлівалася неспрыяльна, дакладней, не дасягала мэты, усё роўна як абодва яшчэ не зразумелі, адкуль выходзіла галоўная пагроза. Мусіць, гэтая няўцямлівасць і каштавала хутка фашыстам жыцця, бо ўжо наступная граната, кінутая на адлегласці кімсьці з партызан, пасекла асколкамі аднаго, таго, што страшней за ўсе бакі з-за гумовага ската, а куля, пушчаная з узлеску наўздагон, паваліла на плот другога. Далейшае рабілася акурат як па разыгранаму. Недабагаючы метраў пятнаццаць да пляцоўкі, партызаны, быццам скручваючы плушкі галавы, паварочвалі рукі клятчатых гранат і, сцяўшы плечы, кідалі іх з усяго маху, на які хапала здольнасці, наперад, каб патрапілі на аўтамашыны. Выбухі на пляцоўцы следавалі адзін за другім так часта, што зліваліся ў сцэльны грукат. Прытым, ва ўсім гэтым «закіданні» назіралася больш неразваж-

лівага азарту, чым спрактыкаванасці, а тым больш насцярогі, бо ў такой гарачай завірусе кожны мог лёгка наскочыць на сляпы асколак ад сваёй жа гранаты...

У калгаснай канторы акупанты глядзелі фільм таксама з выбухамі і стралянінай на экране — раз'язныя кінаўстаноўкі якраз вазілі па войсках найноўшую хроніку аб узяцці Смаленска, таму да іх свядомасці не адразу дайшоў сэнс таго, што адбывалася за тоўстымі сценамі драўлянага будынка. Нават дывалны на ганку канторы і той спярша не расшалопіў, што гэта грукоца і страляе не ў будынку, дзе паказваюць фільм, а за вёскай. Трывогу ён падняў толькі тады, калі ўбачыў, як над пляцоўкай, дзе стаялі аўтамашыны, зашугала ўгару полымя, засцячы чорным дымам лес.

Затрымлівацца далей тут, нават блізка ад гэтага месца, было небяспечна. Ды і немцы ўжо к гэтаму часу ачомаліся — адны па гародах, другія — кароткай вясковай вуліцай проста на злом галавы беглі да палаючых аўтамашын.

Зразумела, што на другі дзень, дзякуючы начы, якая хутка счарніла змрокам абшар — і лясы, і палі, і вёскі, параскіданыя паміж іх, атрад спыніўся далёка ад небяспечнага месца. Праўда, гэта магло толькі здавацца, што лёгка ўдалося ўнікнуць небяспекі. Магчымасці, што партызан усё-ткі дзе-небудзь выявяць немцы, выключаліся няварта было. Тым не менш, гэты дзень сапраўды прайшоў з раніцы да вечара без трывогі на нейкай закінутаў пасецы, што, мусіць, яшчэ з першымі вясновымі кветкамі была вывезена ва ўрочышча на меданосы. Па ўсёй верагоднасці, пчальнік нікому не рупіў, бо за ўвесь дзень туды ніхто не наведваўся, таму партызаны свабодна распарадзіліся адным вуллем, а як добра прагоркла ад мёду ў роце, кінуліся шукаць палізу чыстай вады. Жыццё, такім чынам, было пачало складацца амаль ідэальнае, як кажуць, каб і хацеў лепшага, то нельга, аднак назаўтра, калі партызанскія разведчыкі пацікавіліся ў бліжэйшай вёсцы, дзе яны ўсё-ткі апынуліся, стала вядома, што атрад, не свядома шырока маневруючы па незнаёмай мясцовасці, зусім адхіліўся ад таго маршруту, які ўвесь час трымалі на ўвазе і камандзір, і камісар. Рухаючыся кожную ноч у напрамку да Бесядзі, партызаны зайшлі далёка за Лужную, прамінулі і самую вёску, і тую жывую балаціяну, адкуль пачынаецца выток гэтай ракі. Замест Батаеўскіх лясоў, адкуль мелася на ўвазе рушыць па левым беразе Бесядзі ўніз, каб праз Канічы дасягнуць чыгуначкі Орша — Унеча, неспадзявана адкрылася зусім іншае: па правы бок ужо знаходзіўся рускі горад Рослаў, па левы — Клетня. Неабходна было паварочваць назад, у той лясны трохкутнік, які ўтваралі чыгуначка і грунтовая дарога, што вяла з Крутагор'я на Папову Гару і далей.

З задання атрад вяртаўся ў поўным баявым складзе. Да таго ж, можна было хоць каму далажыць, што заданне выканана цалкам, няхай не яны зрабілі галоўнае, аднак тыя два масты, што былі залічаны за імі ў штабе арміі, як баявыя аб'екты, узарваны, — гэта першае. Па-другое, па ўласнай ініцыятыве разгромлены цэлы нямецкі аўтапарк. Якраз гэта, апошня акалічнасць, найбольш і сцвяжала, ажно грэла партызанам душы, бо, такім чынам, выходзіла, што паход у любым выпадку атрымаўся недарэмны. Паспяхова разгром нямецкіх аўтамашын на стаянцы ў вялікай ступені апраўдваў ужо не толькі само існаванне партызанскага атрада, але і разам з тым прынесці кожнаму байцу, ад рэдавога да камандзіра, маральную задаволенасць, бо пасля таго бою ўсё астатняе, што рабілася, у тым ліку і гэтае несвядомае блуканне, успрымалася ўжо, як незабэжны працяг пачатай баявой справы. Прынамсі, партызаны цяпер жылі за адчуваннем, што кожны з іх мае непасрэдную прычынасць да вайны, дакладней, да таго змагання, на якое ўзяліся ўсе патрыёты, што свой уклад у барацьбу ўжо ўнесены. Іншая справа, малы ён аказаўся, ці вялікі. Урэшце, пра такую акалічнасць пакуль не думалася. Тым нават тады, як высветлілася, што атрад, ухільваючыся ад сутычак з немцамі, збіўся з маршруту, засмучэння вялікага сярод партызан не ўзнікла. Запасшыся харчам, які партызаны нарэшце навучыліся здабываць — аказваецца, дастаткова было, захоўваючы перасцярогу, пастукацца ўвечары на ўскраі незнаёмай вёскі ў дзве-тры слянянкі хаты, каб мець яго на ўсе дваццаць з лішнім чалавек, — атрад без асаблівай цяжкасці неўзабаве выйшаў у самае вярхоўе Бесядзі.

Чым даўжэй партызаны прабіраліся паўз Бесядзі, акурат паўтараючы за ёю выгінастыя лукавіны, тым мацней адчувалася прысутнасць немцаў, бо паступова ўсталёўваўся акупацыйны рэжым, з яго вайсковымі і грамадзянскімі ўладамі, з яго жандармерыяй і паліцыяй.

Пры падыходзе да Батаеўскіх лясоў, адразу зноў давалася адхіліцца ад Бесядзі, павярнуць далёка ўлева, таму што раптам высветлілася, што следам ужо каторы час рухецца нейкая конная каманда, прыкладна, у трыццаць шабел. Ніякай, немцы мелі намер напасці на партызан знянак: альбо тады, як тыя апынуцца нарэшце сярод белага дня дзе-небудзь на голым месцы, прыдатным для маневру, альбо выдадуць сябе нечым больш яўным у часе прывалу ў лесе. Дзіўна, але акупанты ўсё роўна як нейкім чынам ведалі пра ўсе патаемныя рухі атрада, акурат мелі ў ім сваё нядрэннае вока. Між тым, за ўвесь час, пачынаючы з таго першага дня, як атрад рушыў з Васілёўкі на заданне, ніхто старонні нават не спрабаваў далучыцца да партызан. Значыць, для немцаў існавала нейкая іншая магчымасць сачыць за атрадам. Не ўдаючыся ў адгадкі, якія наўрад ці мелі б поспех, было вырашана канчаткова адарвацца ад праследвання. А ў такой справе самы надзейны сродак — залегчы дзе-небудзь на некалькі сутак у вялікім балоце, куды і звер не часта заходзіць, не тое

што чалавек. Гэта дало станоўчы вынік. Пастаяўшы трыма групамі ў вёсках, што абступалі балота па краях, коннікі сапраўды на пятыя суткі знялі блокаду, ніякай, падумалі, што партызаны здолелі прасачыцца скрозь пасцы непрыкметна і цяпер іх трэба шукаць у іншым месцы. Але тыя некалькі сутак, што былі праведзены ў сырм балоце, якраз і затрымалі партызан на доўга. Голад і сырасць — а туляцца давялося ў набрынялым вадой балотным імху — заалілі ў хваробе камандзіра атрада Мітрафана Нараўчука. Спярша Нараўчук пачаў моцна кашляць, ажно чуваць было здалёку, затым да яго прычапілася, кажучы ня добрым словам, іншая трасца — нечакана вострым болям працяло спіну па ўсёй хрыбціне, нават зварухнуцца і то немагчыма было, не тое што стаць на ногі, а тым больш пайці. Не прыдаліся і насілки, якія змайстравалі партызаны для свайго камандзіра. Нараўчук аказаўся не толькі нерухомы, але і не вельмі транспартальны: кожны, нават нязначны штуршок прычыняў няцярпны боль, і чалавек не ў стане быў здушваць у сабе стогны. Адно партызаны зрабілі — не зважаючы на камандзірава пакуты, перанеслі яго з балота ў яловы лес ды паклалі ў будан, зроблены ў выглядзе кібіткі балагола з кары і лапін. Пакінуць камандзіра партызаны, вядома, не маглі, таму і засталіся пры ім на няпэўны час усім атрадам. Адсутнасць дастаткова колькасці патронаў, ну, хоць бы па тры-чатыры абоймы на байца, даўно ўжо зрабіла атрад амаль не бяздольным, у кожным разе, на вялікую адвагу ў такім становішчы не пойдзеш. А папоўніць запас не было як. Адно што маглі ў такім становішчы прадпрымаць партызаны, гэта разжывацца харчам, каб забяспечваць для сябе чалавечае існаванне. На здабыванне ежы хадзілі некалькімі групамі, па два-тры чалавекі ў самыя далёкія вёскі, каб не выдаць сваё месцазнаходжанне. Усе чакалі, пакуль паздарэе камандзір атрада. Але здарылася гэта толькі пад канец верасня, калі атрад ужо перастаў нават знешне нагадваць баявое падраздзяленне, няхай што ў людзей засталіся на руках вінтоўкі; туляючыся ўвесь час, а гэта іначай і не назавеш, і жывучы адным клопатам аб прыкарміцца, партызаны ператвараліся хутчэй у нейкіх лясных пустэльнікаў. Больш таго, сёй-той зусім сур'ёзна пачаў даводзіць, што далёка ад фронту, без сувязі з рэгулярнай арміяй, паспяхова баявы дзеянні атрада немагчымы, уласна, казалі некаторыя, практыка якраз гэта і пацвердзіла. Сапраўды, наяўная практыка як быццам бы і сведчыла на карысць падобных довадаў. Для пераканаўчага пацвярджэння слушнасці іх прыводзіліся прыклады з гісторыі, прыгадваўся дзеянні партызан ажно з Айчынай вайны 1812-га года, таксама з недаўкай грамадзянскай... Нарэшце, і спрэчкі, і размовы ўсялякія зрабілі партызан зацятымі, нават злоснымі, усё роўна як яны з цяжкасцю трывалі адзін аднаго, і калі толькі некаторыя байцы атрада пакуль не прадпрымалі самастойныя крокаў, каб скончыць з незайздросным, больш таго, ганебным становішчам, то з аднае павягі да хворага камандзіра. Асабліва зацятасць адчувалася вельмі моцна ў тыя дні, як не было ў атрадзе камісара — Казлоў часта хадзіў з партызанамі здабываць харч. Тады самым уплывовым у атрадзе заставаўся пракурор Шашкін, прыхільнік адыходу за лінію фронту.

Нараўчук, лежачы ў будане, вядома, чуў усе гэтыя размовы, але, можа, таму, што быў хворы, некак не зусім сур'ёзна ставіўся да іх. Урэшце, як яму здавалася, падначалены яго — і тыя, што падавалі думку адмовіцца ад вяртання ў Забесяддзе, каб рушыць за лінію фронту, і тыя, што адгаворвалі іх, — імкнуцца да аднаго: змагацца з ворагам. А найбольш здавалася яму, што размовы гэтыя застануцца аднымі размовамі, так сказаць, тэрэтычнымі высновамі, бо, акрамя агульнага абавязку, які ўсклаў на кожнага незвычайны час, ёсць яшчэ і штосці адметнае, дакладней, штосці зусім пэўнае, чаго вымагае ад патрыётаў абстаноўка вайны. Напрыклад, у дадзеным выпадку стаць партызанам, народным мсціўцам. Праўда, акалічнасці сапраўды складаліся для выдання барацьбы ў тыле ворага неспрыяльнымі, у першую чаргу, што датычыла забеспячэння. Але ж гэта не азначала, што гэтак павінна заўсёды быць. Ранейшае спадзяванне, што па той бок чыгуначкі Орша — Унеча, пад шатамі знаёмых бароў, сярод знаёмых людзей, справы адразу наладзяцца, не пакідала Нараўчука нават у самыя моцныя прыступы хваробы. Зыходзячы з гэтага спадзявання, ён і пра сваіх байцоў думаў, што яны ўсе яшчэ жывуць гэтакім імкненнем. Таму вельмі быў уражаны, калі пазбавіўся ад пакутлівай хваробы і пачаў прыспешваць зборы ў дарогу, а пракурор Шашкін рашуча сказаў: «— Ты, камандзір, як сабе хочаш, а мы пойдзем адсюль проста за лінію фронту. З голымі рукамі тут надта не наваоеш». «— Хто гэта — мы? — нахмурыў твар Нараўчука. — «— Ну, я вот, Смірноў таксама, Сцепаненка, Самусёў, Волга...» «— Але ж за гэта камандаванне атрада будзе лічыць вас дзэзерцірамі!» «— Затое радзіма дереу нам такое дзэзерцірства, — адказваў на гэта пракурор. — Мы ж не ў адсіды падаемся. Мы хочам аднаго, камандзір, — атрымаць сапраўдную зброю, каб няшчадна біць фашысцкае гадаўе. А тут, прабач, выходзіць, як у вялікую дрысно, адна бегатня ад куста да куста. Таго і чакай, што некалі ўсё роўна немцы з дапамогай паліцаў паловаць нас, як тых вясковых гусей па вуліцы, і кулі апошняй не будзе ў кішэнні, каб пуціць сабе ў лоб». Бачачы пракурораву непахіснасць, Нараўчук непрыкметна сціскаў кулак, але не стаў заклікаць ні да сумлення, ні да абавязку, як гэта бывае, адно папрасіў людзей пачакаць, не адлучацца з атрада, пакуль не вернецца камісар, які недзе быў у чарговай вылазцы па гаспадарчых справах. Праўда, каб сказаць, што ён вельмі ўскладаў надзею на камісараву прысутнасць, то нельга. Проста, ад нечаканасці, — а рашэнне Шашкіна і тых, хто яго падтрымліваў, усё-ткі было нечаканасцю для камандзіра, можа, не столькі нечаканасцю ў поўным разуменні гэтага слова, колькі звычайнай непадрахтанасцю ўс-

приняць тое, што наспела ў сьвядомасці сваіх жа папелнікаў, у адданасці якіх сумнявацца не даводзілася, — дык ад гэтай нечаканасці раптам з'явілася ў душы звычайная нерашучасць, хто ведае, няйначай, з прычыны доўгай хваробы падобная на абыякавасць. Зразумела, што ў такім стане Нараўчук адно мог сціснуць ад бездапаможнасці кулакі, але не ўжыць свае камандзірскія правы. Пасля размовы з Шашкіным ён пра іх чамусьці нават і думаць не хацеў, акурат яны дадзены былі яму толькі напавяр, часова, каб адно падражніць ды паспытаць. Прыход камісара, чалавек разважлівага і даволі-ткі рашучага, калі гэтага патрабавалі абставіны, таксама нічога не даў, акрамя таго, што зноў пачаліся доўгія, зацятыя спрэчкі, якія яшчэ мацней разлагалі атрад: «У адрыве ад фронту, — стаяў на сваім пракурор Шашкін, — без шчыльнай, пастаяннай і надзейнай сувязі з рэгулярнай арміяй, без дапамогі, і ў першую чаргу зброяй, нельга разгарнуць актыўныя баявыя дзеянні ў тыле». Тады Нараўчук адчуваў, але рэзка і непрымірна крыкнуў: «—Вы сабе, як хочаце, а я застаюся! Выракацца зямлі сваёй васьм гэтак нельга. І ніякая сіла, няхай нават сам чорт з д'яблам, не выгане мяне адсюль! Ну, а наконт таго, ці можна самастойна, без арміі ваяваць у тыле фашыстаў, мы яшчэ паглядзім! Пабачым, хто тут чужы — яны альбо мы! Бо заўсёды мацней той, хто бароніць свой дом! Вось так!» Гэтае «вось так» ён паўтараў пасля доўга, быццам усё яшчэ пераконваў такім чынам адным разам і самога сябе, і тых, хто, лічы, па-збрэдніцку пакінуў атрад, і яшчэ кагосьці ўяўнага, старонняга, хто тым не менш нібыта меў да ўсяго, што адбылося ў яго атрадзе, непасрэднае дачыненне. Развал атрада, — а гэту з'яву іначай не назавеш, — Нараўчук перажываў моцна. Ён зрабіўся маўклівым, недаверлівым. Але партызанам, якія засталіся з ім, здавалася ўвесь час, што камандзір па-ранейшаму змагаецца са сваёй хваробай. Нараўчук не здагадаўся, ён гэтага не мог ведаць, што падобная з'ява стала амаль тыповай. Вось якое данясенне, напрыклад, атрымалі ў ЦК КП(б) з Палесся: «...На працягу месяца з часу заняцця гор. П. немцамі партызанскі атрад тав. К. дзейнічаў на тэрыторыі Л. і Ж. раёнаў. Да заняцця Ж. немцамі атрад быў звязаны з войскамі часцямі... Пасля адыходу Чырвонай Арміі з Ж. атрад застаўся на сваім месцы, але ўжо не мае сувязі з рэгулярнымі часцямі. Атрад наладзіў сувязь з мясцовым насельніцтвам, вядзе па меры магчымасці растлумачальную работу... У гэтых адносінах само існаванне партызанскага атрада мае вялікае маральна-палітычнае значэнне. Баявая роля атрада значна меншая. Атрад, сфарміраваны ў асноўным пасля прыходу немцаў, натуральна, недастаткова ўзброены. Партызаны, акрамя вінтовак ды некалькіх гранат, не маюць ніякай зброі. Акрамя таго, кіраўніцтва атрада да апошняга часу было крыху няправільна арыентавана адносна задач партызанскага руху. Камандзір і палітрук атрада да апошняга часу лічылі, што атрад, не маючы ні кулямётаў, ні аўтаматаў, пры высокай тэхнічнай аснашчэнасці нямецкіх войск, не можа нанесці ім значнага ўрон і што галоўная задача партызанскага атрада цяпер заключаецца ў захоўванні сіл і падрыхтоўцы да рашучых дзеянняў, якія магчымы толькі ў момант адступлення немцаў. Акрамя ўсяго гэтага, да нядаўняга часу ў атрадзе была значная група людзей, якія не жадалі весці аніякай баявой работы і якія паставілі сабе за мэту ў што б там ні стала, любой цаной пайсці на савецкую тэрыторыю. Гэта група разлагала атрад, паралізавала яго баявую сілу... Для ажыццяўлення далейшай баявой задачы атрад мае патрэбу ў некаторай дапамозе... Адначасова лічу патрэбным паставіць пытанне аб узмацненні нашай прапаганды ў тыле, у раёнах, занятых немцамі. Немцы вядуць сярэд насельніцтва шалёную антысавецкую агітацыю... Для таго, каб узяць народ на актыўную барацьбу супраць немцаў, неабходна, каб у кожнай вёсцы была наша літаратура з паведамленнямі аб сапраўдным становішчы на фронтах, барацьбе партызан у тыле, аб подзвігах чырвонаармейцаў, а таксама з заклікам да барацьбы, з канкрэтнымі ўказаннямі, як дзейнічаць, як наносіць удары па ворагу і ў актыўнай барацьбе, і ў пасіўным супраціўленні...»

У запаветны лес, што займаў паўз Бесядзь шырокі прасяг ад Панькаўскай Буды да Верамеек, — за Верамеекмі таксама быў лес. — Нараўчук прывёў у кастрычніку месяцы сорок першага года па календары адначасна зямлі ўсёго сем абдраных, зарослых валасамі і густой шчэцю чалавек.

Для Забесяддзя гэта быў глухі час акупацыі — ужо нават далёкімі бліскавіцамі ў змроку не падаваў аб сабе вестак фронт сюды, а на былой прыфрантавой тэрыторыі размяшчаўся, бадай, ці не трэці зшалон гітлераўскіх войск, з яго складамі, майстэрнямі, аэрадромамі, штабамі, дамамі адпачынку і ўсялякімі іншымі тылавымі службамі, па гарадах і вёсках стаялі ахоўныя гарнізоны.

Здавалася, над Забесяддзем сапраўды распасцёр крылы драпежнік, якога даўно мелася выпусціць з таго свету пекла.

Між тым, на далёкай баравіне Панькоўскага лесу здарожанія партызаны, перадаючы па чарзе з рук у рукі адзіную рыдлёўку, якую згледзелі ўпотай на нейчай сядзібе, капалі зямлянку — з ямы ўгору вылятала, рассыпаючыся па свежых грудках, старая зеля. Некалі тут, на гэтым месцы, прамысловыя мужыкі гналі з бяросты дабгаць, і партызаны рашылі выкарыстаць былое печышча пад жытло сабе.

Свяціла сонца. Яно пакуль яшчэ здольна было падманваць сваёй лагоднасцю ўсё жывое.

Карыстаючыся момантам, партызаны правілі пэтрохі і іншую няхітрую патрэбу, без якой чалавеку таксама аніяк, — на мурашніку прудзілася споднае.

ЮНАЦТВА ЯГО ВЕЧНАЕ

Да 60-годдзя з дня нараджэння Леаніда ГАУРЫЛАВА

У 1961 годзе пабачыла свет невялікая кніжка вершаў Леаніда Гаўрылава «Вернасць». «У дні вайны, калі на акупіраванай фашыстамі Гомельшчыне лютавалі гітлераўскія нарнікі, маці паэта, хаваючы пад зрэбнай машуляй малюсенькае сэрца, зберагла нам яго творы...». Пра гэта ў прэмове «Шчырасць юначкага сэрца» расказаў сябра Л. Гаўрылава, вядомы беларускі паэт Кастусь Кірзенка. Ён застаўся верным юначай дружбе, і таксама бярог творы таварыша маладосці, каб налінебудзь яны убачылі свет: «Шмат год у маім сталё, як найнаштоўнейшая рэліквія, захоўваўся шмат вершаў майго лепшага друга студэнцкіх год... Такі ж невялікі рукапісны зборнічак чакаў свайго часу ў сястры паэта Валентыны Рыгораўны».

Сёння, калі адзначаецца шасцідзесяцігоддзе з дня нараджэння Л. Гаўрылава, зборнічак «Вернасць» — адзіная кніжка паэта — дазваляе нам меркаваць аб яго творчасці ў цэлым, нават прадугадваць, як бы ішо развіццё таленту далей, калі б жыццё яго не абарвалася так рана: механік-вадзіцель танка, ён загінуў на фронце ў 1941 годзе.

Л. Гаўрылаў, безумоўна, быў паэт здымны. Яго першыя публікацыі ў газетзе «Гомельская праўда», «Літаратура і мастацтва», у часопісе «Полымя рэвалюцыі», у зборніку маладых пісьменнікаў «Аднагодкі»

засведчылі, што ў літаратуру ішоў паэт-лірык, у вершах якога быў анрэслены эмацыянальны пачатак. Але, разам з тым, гэта былі творы, як данладна заўважыў К. Кірзенка, «з такім глыбокім роздумам, з такой замілаванасцю, з такой улюбленасцю ў жыццё, з такой прагай і імкненнем быць нарысным чалавеку, ялія пайдаюць глыбокае ўражанне».

Вядома ж, адчуваецца, што большасць вершаў напісаны юнаком, які толькі яшчэ ўваходзіць у жыццё. Лірычны герой Л. Гаўрылава шчыры і неспрэчны, адкрыты і ўражлівы, ён не баіцца сказаць даверліва, адкрыта пра самае запаветнае, бо добра ведае, што яго зразумеюць.

У адным з вершаў Л. Гаўрылаў, тады яшчэ васьмнадцатгадова юнак, прызнаецца: «...Адно ўсёго дзючынна ў жыцці я панахаў...». Есць сваё непаўторнае паззіі ў гэтай прастаце радка, у тым, што аўтар, ён жа лірычны герой, нічога не хавае ад іншых. Ён шукае ў чытача дарадца, таварыша, які б добрым словам і звычайнай чалавечай сплагадай дапамог яму ў хвіліны душэўнага роздуму.

«Майго днл маладнік у цвітучых гадах», — пісаў Л. Гаўрылаў. І ён імкніўся ўславіць самое жыццё, юнацтва, бурлівае і неспакойнае, так багатае на падзеі, яму, маладому, рамантыку і аптымісту, да ўсяго была справа, К. Кірзенка ўспа-

мінае: «У студэнцкім калектыве ён быў сапраўдным вадзіком. Вакол яго заўсёды збіралася групка аматараў паззіі — чыталіся Пушкін і Байран, Шаўчэнка і Купала, Блок і Барычкі.

Ён любіў усю работу — ці прачытаць лекцыю для школьнікаў, ці пайсці на суботнік па азелленню горада, ці дапамагчы калгасу арганізаваць бібліятэку. У літаратурным гуртку, які некаторы час працаваў у Гомелі пры бібліятэцы імя Герцэна, ён таксама быў першым ініцыятарам...».

Вось ён, аптымізм паэта Л. Гаўрылава: «Наш час — вясна! Зіма здаецца летам, нам толькі працаваць і радасць прагна піць...». Вось яна, анрэсленасць новых жыццёвых далглядаў:

У рытмічнай і чоткай хадзе
З імям прозвалі раніцы шчырыце,
У палаючай шчырасці
Лірыцы
Мы насустрач дню нашаму
Ідзем.

Безумоўна, не ўсё роўна і гладна ў творах Л. Гаўрылава, але забываць, што зборнікам «Вернасць» прадстаўлены, па сутнасці, юнак, які рабіў толькі свае першыя крокі ў літаратуры. Між іншым, ужо і тады, на пачатку творчай маладосці, ён задумваўся аб прызначэнні мастака і паззіі, яго цікавілі мялгкія, няпростыя для ўсіх эпох і творцаў праблемы мастацтва.

У вершы «Другу» з падзаглаўнем «Пачынаючаму паэту» Л. Гаўрылаў выказае панаданне свайму субсудніку, каб той «і верш, і справу палюбіў». У другім творы «Паэту» ён патрабавальна да самога слябе:

У пошуках слоў
Глыбіні пачуццёвай,
Каб выказаць шчырыя
Думкі свае.

Я часта хваляюся
У віры жыццёвым,
А поўнасці цэльнай
Нілк нестае.

...У 1940 годзе, прызваны ў армію пасля заканчэння Гомельскага педагагічнага інстытута, Л. Гаўрылаў служыў непадалёк ад граніцы ў танкавым палку. Захаваўся верш «Цішыня», датаваны соракам першым:

Наш рубжэж акованы
Гранітам
І напят, як тонкая струна.
Ды спрабуй струну тую
Крані ты —
Адзавецца грукам перуна.
Ворагі «наспрабавалі», «кранулі». Паэт Л. Гаўрылаў стаў на абарону Айчыны і загінуў за яе сённяшні дзень.

Засталіся вершы, памяць сяброў, удзячнасць нашчадкаў і невялікі зборнічак «Вернасць».

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

КРЫТЫК, ПУБЛІЦЫСТ, ЖУРНАЛІСТ

Да 100-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра САМОЙЛЫ

Імя Уладзіміра Іванавіча Самойлы ў літаратурным свеце перш за ўсё вядома па яго шчырай дружбе з Янкам Купалам. Ён адным з першых у нашай крытыцы па-сапраўднаму ацаніў талент народнага песняра.

Сын вяртальніка Мінскага рэальнага вучылішча, У. Самойла атрымаў філалагічную адукацыю ў Пецярбургскім універсітэце, пазней стаў дотарнам навуц.

Знаёмства з Я. Купалам пачалося яшчэ ў студэнцкіх гадах. У. Самойла часцінкам наведваў фальваран бацьноў Казіміраўку, непадалёк ад якога знаходзіўся хутар Мачаны, дзе жылі сваімі і бацькі песняра. Прыязджаючы да сваякоў, Янка Купала заглядаў у Казіміраўку.

Пазней Уладзіслава Францаўна Луцэвіч успамінала: «З таго часу пачалася іх дружба, якая цягнулася доўгія гады. Уладзімір Самойла асапраўдна і уважліва ставіўся да творчых пачынанняў Яні Купалы. Ён, можа, першы зразумеў, што яго малады сябар — чалавек з вялікім паэтычным талентам. І акружаў яго увагай, імкнуўся стварыць яму ўмовы для росвіту яго здольнасцей. Ён баўся, што цяжкія ўмовы жыцця могуць загубіць талент Яні Купалы...»

Пасля заканчэння універсітэта У. Самойла вяртаецца ў родны Мінск, працуе журналістам, пільна сочыць за творчасцю Я. Купалы. Пры яго непасрэдным садзеленні на старонках газеты «Северо-Западный ирвай»

з'явіўся першы верш будучага народнага песняра — «Мушкет».

Па-сапраўднаму ацаніў У. Самойла і выхад першай кніжкі паэта — «Жалейка». Дарэчы, ён быў першым рэцэнзентам Купалы, які змясціў рэцэнзію ў «Нашай ніве» і «Мінском іурьер».

«Песні Купалы — гэта люстра, у каторым свеціцца душа беларуса, — прадугадваў У. Самойла, — яго жыццё, яго родны край; гэта праўдзівы, непадроблены голас, што выходзіць з самой глыбіні народнай душы... Няхай «Жалейка» будзіць народныя самапацудзі, няхай памагае беларусам праснуцца ад векавога сну, жыць новым жыццём, расці і развівацца ў добрай згодзе з братнімі суседнімі народамі!»

На старонках «Нашай Нівы» ў 1910 годзе (№ 38) з'яўляецца яго рэцэнзій на другі зборнік Я. Купалы «Адвечная песня». Ад усяго сэрца вітаў У. Самойла ініцыя сьбра, зычачы «дарагому Янку» шырокага шляху ў паззіі.

Такая падтрымка была вельмі неабходна Я. Купалу, яна надавала яму новых сіл, упэўненасці ў сабе.

У сваю чаргу ў знак шчырай удзячнасці песняр прысвяціў свайму сябру адзін з вершаў у цыкле «З песень безмяльнага», які з'явіўся ў друку ў 1908 г. Пазней Я. Купала пісаў: «Ён (У. Самойла — М. К.) заўсёды хваліў і заахочваў мяне да пісання...»

Чалавек высокай культуры і зрудыцы, У. Самойла валодаў чатырма замежнымі мовамі. Яго першы належаць крытычным артыкулы пра твор-

часць Дастаеўскага, Галдучага народнага песняра — «Мушкет», «Блок», «Славацкага, Блока...».

Пасля закрыцця «Северо-Западного ирвай» У. Самойла працуе ў газете «Мінский иурьер», затым уваходзіць у склад членаў Мінскай гарадской публічнай бібліятэкі імя А. С. Пушкіна. Аб гэтым, у прыватнасці, сведчаць запісы ў «Памятных кніжках Мінскай губерні» за 1909, 1913, 1915 і 1917 гады.

У. Самойла быў асабіста знаёмы з А. Блокам, перапісваўся з ім. У Цэнтральным дзяржаўным архіве літаратуры і мастацтва (Масква) захоўваецца чатыры лісты беларускага крытыка. Яны сведчаць аб высокай эстэтычнай культуры нашага земляка, яго упэўненай арыентацыі ў тагачасных літаратурных пільнях. Письмы належаць да перыяду 1909 — 1911 гг.

А. Блок не пакідаў пазза увагай іх. У яго запіснай кніжцы (нумар 28 ад 20 жніўня 1909 г.) заінатавана: «Трэба напісаць яшчэ Самойлу...»

На жаль, пра лёс блокаўскіх пісем у Мінск нічога невядома. Не хочацца думаць, што яны страчаны назаўсёды.

Шмат сіл і старанняў патраціў У. Самойла на выданне літаратурна-крытычнага зборніка «Туманы» (1909 г.) у мінскай тыпа-літаграфіі Б. Саламонава. У гэты зборнік ён уключыў і свой артыкул «Асноўныя матывы паззіі», які прысвяціў аналізу творчасці А. Блока, а таксама два вершы паэта.

«Стіхи о Прекрасной Даме», як вядома, — першы зборнік А. Блока. У

кастрычніку 1909 года паэт пісаў: «Крытычных водгунаў аб майб першай кніжцы было нямнога... За рэдкім выключэннем (заўвагі Брусава, Вяч. Іванова, У. І. Самойлы) яны мяне нічому не навучылі...»

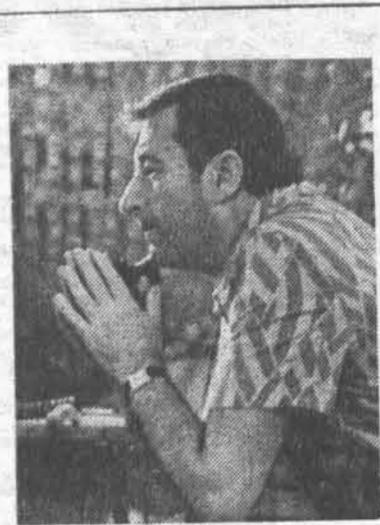
Пазней У. Самойла пераехаў у Вільню, актыўна супрацоўнічаў у прагрэсіўных газетах і часопісах, органах КПЗБ.

У 20-я гады асабліва працяўляюцца яго публіцыстычныя здольнасці. Пяру У. Самойлы належаць аркія, сацыяльна-вострыя артыкулы «Гэтым пераможам». «Новы і «найношы» курс польскай палітыкі ў беларускай справе». «Працэс 45-ці беларусаў у Беларстоун», у якіх аўтар смяла выкрывае каланізатарскія дзеянні польскай абшчынаў і буржуазіі на землях Заходняй Беларусі, паназвеле ірваддушнасць буржуазнага суда над змагарамі за народнае шчасце, верыць у светлы дзень вызвалення.

Не адыходзіць У. Самойла і ад літаратурнай творчасці. На старонках заходнебеларускіх перыядычных выданняў з'яўляецца шэраг яго артыкулаў аб творчасці Купалы, Багдановіча, Дуніна-Марцінкевіча, М. Рэрыха і іншых.

Памёр У. Самойла ў пачатку 40-х гадоў. На жаль, да гэтага часу жыццё і літаратурная дзейнасць гэтага самабытнага беларускага крытыка яшчэ недастаткова вывучаны і асветлены. Думаецца, спява за будучым.

Мікола КАЛІНОВІЧ,
журналіст.
Ліўінен.

«ІДУ АД ПАРТЫТУРЫ...»

Дырыжор ужо стаў за пультам і за да сцішылася, гатовая слухаць апошні акт оперы, як раптам пачуліся воплескі. Запалілася «вялікае» святло. Гаспадар крэсла, што долей за астатнія пуставала і перад пачаткам спектакля, і пасля абодвух антрактаў, паспешліва знік за драпіроўкай выхаду. Толькі калі ў зале зноў сцімнела і аркестр узняў першую ноту, ён вярнуўся на месца... Вось так, завітаўшы ў тэатр, я адночы міжволі падглядзела: на сваіх пастаноўках рэжысёр Штэйна прысутнічае «інкогніта».

Ёсць у газетчыкаў выгодае права: малюваць творчы партрэт юбіляра ўражаннямі яго папачнікаў. Палатно загрунтавана, фарбы пад рукою, схема гатовая — малюй і навошта тут «свавольнічаць», прыгадаваць, скажам, нешта ўласнае, звязанае з імем народнага артыста рэспублікі Сямёна Штэйна! Толькі тыя змястоўныя і вобразныя сярэбрыны разнацы — ці прагучаць лямі на поўную сваю шчырасць, перададзеныя праз другіх рукі?.. Хача, у іх плыні знойдзецца ключчы да гаворкі. Накшталт фразы Льва Міхайлава (галоўны рэжысёр тэатра імя К. Станіславаўскага і У. Неміровіча-Данчанкі, ён прылядаў нека ў Мінскі: «У жыцці — прыглядзецца, гэта нячэста — у жыцці Штэйна, рэжысёр, не разыгрывае ніякай «ролі».

Са студэнцкага гадоў застаецца самім сабою. У рэжысуры — хача яму ўжо 50 — пахлапечаму неўтаймоўны. Пераадоляе супраціўленне, шукае новае, пазбягае спайонага і прывычнага. Чалавек, які, напачатку на дарозе драва, не абміне яго, а ўзбярэцца на самы верх — маўляў, што там? — гэта Штэйна ў творчасці».

Быццам увесць прасцейшы лёс рэжысёра ўмясціўся ў вобразнай ёмістасці слоў яго сябра! Нальсці самарскі хлапчук спраўна хадзіў у школу, пакуль не ўсвадоміў, што стаіць яна паміж Сцылай і Ха-

рыбдай: двама тэатрамі. Драматычнаму ён не скарыйся: там размаўляюць, а гэта жонкі умеюць. Супраць музычнага — не ўстаюць: там плячюць, вось гэтага я не ўмею! Школу кінуў у дванаццаці гадоў, зусім «захварэўшы» тэатрам. З прапанаванай работы — статыстам або нур'ерам — згадзіўся на нур'ера: ад гэтага слова павявала рамантыкай. А траба было — замянуў суфлёра, асіціраваў пастаноўшчыку, удзельнічаў у мімансе. Фотакартка захавалася: 16-гадовы Штэйна ў грыве Івана Грознага з «Царскай нявесты» — без падказкі не пазнаеші.

Фота — не адно. Іх дзесяткі, гэтых тэатральных імгненняў, выхаленых з рэпетыцыйных будняў і з прэм'ерных урачыстасцей. Іх можна чытаць, як радні рэжысёрскай біяграфіі. Ёсць тут студэнцкія здымкі, за якімі — лапцуг напамінаў. Пра тое, як, не перапыняючы працы, атрымаў сярэдняю адукацыю і прыйшоў у тэатральны інстытут: унутры васьмігадовым вопытам з тэатральнай практыкі, затое без неабходных музычных ведаў... Ёсць тут здымак «Чарадзейкі» — дыпломнага спентакля, першай самастойнай пастаноўкі на роднай куйбышаўскай сцэне...

Колькі паставак было потым на розных сцэнах! У беларускім оперным з'явіўся нядаўна вялікі стэнд: дзе кадрам са спектакля, дзе праграмак, дзе проста датай прэм'еры адзначана кожная работа Штэйна. Каля шасцідзясят опер і оперет. У Куйбышаў і Казані, Арджанікідзе і Варонежы, Пярмі і Ленінградзе, Маскве і Плёўдзіве. У Беларусі Штэйна прыехаў 8 гадоў назад. Яго ранейшыя спектаклі пабачыць не давялося, і таму існуюць яны для многіх з нас у назвах «Чароўная флейта», «Вайна і мір», «Авадзень», «Чорны дракон», «Вольны вешер», «Брасцкая крэпасць», «Багема»...), у выглядзе асобных фатаграфій і водгукў друку.

Рэчы гэтыя не выклікаюць эмацыянальных асацыяцый, але сведчаць аб дакладнай рэжысёрскай пазіцыі: перавага — сучасным творам. У іх — большая прастора для пошуку арыгінальных сцэнічных рашэнняў; у іх — больш магчымасцей узнікаць хвалюючыя пытанні сённяшняга дня. У іх, нарэшце, — радасць і плён сааўтарства з кампазітарам. Асабліва шчаслівай аказалася творчая дружба рэжысёра з Кірылам Малчанавым: з гэтай яго опер Штэйна паставіў пяць. Да таго ж, спектакль «Зоры тут ціхія» набыў вялікі аўтарытэт у краіне. Штэйна працаваў над ім на адной з лепшых оперных пляцовак — у Вялікім тэатры Саюза ССР.

Маскоўскі спектакль — нібы ў абрамленні дзвюх паставак: папярэдняй нова-сібірскай і пазнейшай — у Балгарыі. Рэдкі рэцэнзент здолее захавача ў друкаваным радку жывыя водбліскі сцэны. Дакументы пасуюць, налі спрабуйце ўбачыць па іх, чым розніліся тры пастаноўкі малчанавскай оперы. Што ж зробіць? Галоўнае, пераконанае: яны розніліся, рэжысёр рабіў не копіі, а варыянты. І маскоўскі варыянт атрымаў найбольш арганічны, бо ў яго стварэнні удзельнічалі сталыя майстры: мастак В. Левенталь, салісты А. Эйзен, А. Абразцова...

Нямала «новых жыццяў» нарадзілася з лёгкай рэжысёрскай рукі Сямёна Аляксандравіча. У сценах беларускага опернага друма дыханнем напоўніліся «Міндзія», «У бурю». Не паўтараючы ўжо вядомыя пастаноўкі, зажалі ў Мінску «Залаты пеўнік», «Барыс Гадую»... Якія ж прыкметы рэжысёрскага почырку дазваляюць пазнаць у гэтых спектаклях штэйнаўскую руку?

Пакуль што не давялося дзесяці сустрэць абагульненую характарыстыку яго работ. І добра гэта ці блага, а даводзіцца саматугам расшыфроўваць сцэнічны почырк Штэйна. На почырку гэтым — здытак трываллага паучыцца меры: не знойдзеш мудрагелістых «завітушак», груваціх іерогліфаў; не знойдзеш і гра-

фічна «рубленасці» голых сімвалаў. Мо самое паучыцца меры і ёсць галоўная «творчая хітрасць»? Трактаваць твор па-філасофску і, разам з тым, не адрывацца ад зямлі; рабіць максімальна шчыльнымі, элітнымі масоўкі і, разам з тым, індывідуалізаваць масу, надаць ёй аб'ёмнасць. Парадокс, але плакат у яго — адначасова і гарэльфе.

Памяць эмоцый разгортвае свой калейдаскон... Узнікаюць карціны «Барыса». Напаўняюцца колерам і ажываюць туманныя сілуэты: павольна ўзнікаюць празрыста-белая кісейная заслона; нарастае харавое гучанне — і мацнее поліфанічнасць відовішча; у натоўпе паяўляюцца поп, дзед з кіжком, згорбленая старая, кульгаюць калекі. Хто хрысціцца, хто паклоны б'е... Далей — рэакцыя на царскія рэплікі: хто шапку камечыць, хто ўспляскае рукамі, хто пацірае далоні... Царскае «сачапенне» стрымлівае народ, а з паперкі нехта шчодрай жменняй раскідае медзякі... Потым — жорсткі лаканізм эпизоду ля Васіля Блажэннага, калі раптоўная заслона «адсякае» Барыса ад народа. Нарэшце — сцэна пад Кромамі: упершыню хор фронтам разгортвацца перад залай і снявае, звяртаючыся да глядача.

А гэта — «Бруна»: скульптурныя постаці багамольцаў са свечкамі, экзэцэптырычная пластыка ашалелага натоўпу... Не забыцца, як у дні апошніх прыгатаванняў да прэм'еры Штэйна «рэтушыраваў» масоўкі!

...У праходзе партэра амаль ляжыць спущаная для чысты вярэцаная люстра; з аркестравай ямы чуць далёка не музычны грукат малатка — абстаноўка за нафтай рабочая: хутка новы сезон. Па званку пачынаецца рэпетыцыя. Ледзь ссутуліўся, падаўшыся наперад; далоні «лодачнай» ля твару — Штэйна за сваім столікам. Раз-пораз смяроты цяжкія сімфанічныя пласты прарываюцца на сцэну «мікрафонны» рэжысёрскі голас. Раптам панідае Штэйна свой капітанскі мосцік, імклава і лёгка ўзлятае на сцэну. Здавалася б, нічога істотнага не мяняе, а мізансцэна ўжо глядзіцца больш выпукла. Прыпынае дзеянне, каб нагадаць задачу тых, хто ўвасабляе на сцэне раз'юшаны натоўп. Апускаецца на калена, надрыўна дымантуе і бурна махае рукамі; судзі, судзі! — бы іліча нагосыць з-за куліс... Імгненне, і ён зноў — Штэйна. З непрапанічным тварам і роўным голасам: «Зра-зумела? А потым усе — па сваіх месцах».

Хор знікае за кулісамі, у цэнтры ўва-гі — малюнічы ансамбль салістаў. Раптам — што здарылася? — Штэйна моўчкі крочыць на сцэну. Не перапыняе аркестр, не дае ўызанні аркестрам. Паднімае нешта з прыступак харавога станка, вяртаецца... І шапачка «кунгулскілаўка», кінутая кімсьці з харыстаў, ужо бялее на рэжысёрскім століку. Толькі калі аб'яўляецца паўза, з дынамічна разнісіцца нейтральны голас пастаноўшчыка: «Артыстка такал-та, падыдзіце ў залу. Вунь вы на сталю сваю шапачку панінулі...». У перапынку адпачывае нават асвятленне. Але на шэрай, паўчымянай, беспарадкава-аголенай сцэне працягваецца работа. Штэйна ўводзіць у спектакль новых выканаўцаў. Дапамагае асвойваць невысвынены станок, паказвае лапцужок мізансцэны, з прафесійнай лёгкасцю дэманструе панулавы позы Бруна, накетліваю пластыку Паолы...

Назіранняў досыць, каб за стылем рэжысёрскай работы ўбачыць Штэйна-чалавек. Прызнаюся, адчуваю ў ім прыцягальную загадкаваць.

Загадкаваць яго сабранасці. Калі, напрыклад, яго на паўслове перапыніць тэлефонны званок, ён працягне гаворку літаральна «пасля коскі», падхапіўшы ранейшую інтанацыю недасказанай фразы.

Загадкаваць яго ўраўнаважанасці. Зайздроснае самавыжаванне чалавека, які развіў у сабе выдатную вытрымку, жалезны кантроль над эмоцыямі, умение валодаць сваім кіпучым тэмпераментам!

Загадкаваць яго дэлавітасці. Дапрацоўваецца «сцэнічны чарнавік» новай пастаноўкі — оперы «Свая легенда» Д. Смольскага. На чарзе прэм'ер тэатра музкамедыі — ужо не першая работа з Ю. Семянякам — «Сцяпан — вялікі пан». У сааўтарстве з А. Вярцінскім зроблена лібрэта паводле быкаўскай «Воўчай зграі» да будучай оперы Г. Вагнера; разам з У. Халіпам ён — лібрэтыст «Матухны Кураж», якую піша С. Картэс. Яшчэ — падрывоўка да наездкі ў Балгарыю, куды Штэйна запрашаюць ставіць «Фальстафа» Д. Вердзі. Не застаецца праўда, часу па-ранейшаму актыўна выступаць у друку ды займацца тэарэтычнымі артыкуламі накшталт колішняй прадмовы да кнігі Б. Пакроўскага «Аб опернай рэжысуры».

Крануўшы першыя лісты гэтай кніжкі, я заўважыла факсіміль народнага артыста ССРС Барыса Пакроўскага: «...калегу па рэжысёрскаму рамяству і па кнізе і па, спадзяюся, «сredo»... Яна ў Штэйна — не за шклом, як музейная рэліквія, і не на сталю, як звычайны падручнік. А на запаветнай папачцы з рэжысёрскім скарбам — што тая оперная «облія!» Тут усё, што ён спавядае і што прапаедае. Ён самаааааа абараняе творчы пазіцыі Пакроўскага. Крэда выдатнага дзеяча савецкага музычнага тэатра жывіць і яго няпісаныя рэжысёрскія кодэкс: опера — дацё музыкі і тэатра; высокая мисія — быць рабом кампазітара і верным слугой яго музычнай драматыкі; оперны спектакль — птушка, якая павінна ўзляцець, ёй патрэбны два крылы — дырыжор і (а не «ці») рэжысёр; любая ідэя рэжысёра немывая па-за жывым чалавекам — акіярам; нецікавы мастак, які не задае галаваламак і г. д.

Спектакль пачынаецца для яго з партытуры. Багаце яе невчэрпінае. Яна не абмяжоўвае — узрушае фантазію. У нестрах партытуры зацятае дзеянне, напісанае музыкай. Паучыць яго, выслабіць і зразумець, музыкіраваць дзеяннем — вось задача опернага рэжысёра.

Вывучыць твор ад ноты да ноты — яшчэ не значыць спасцігнуць унутраныя ўзаемасувязі музычнай драматыкі. А сапраўды, што меў на ўвазе кампазітар? Мо амаль супраціўляе ўсталяваным трактоўкам? А можа, проста тую ж ідэю трэба перадаваць іначай? І пачынаецца супярэчлівы рух праз ломку прывычнага, знаёмага — да новых пластоў думкі. І ўзнікае патрэба рыхтаваць глядачоў, калектыў, з якім працуеш, а спярша — сябе самога да таго, што ў оперы з'явіцца новыя элементы, якія пацягнуць за сабою неабходнасць абнаўлення выразных сродкаў. Практыка — пораг схаластыкі. Непакісны, здавалася б, калі не раптам абварагваецца сцэнай. «У практыцы, — прызнаецца Штэйна, — мне адкрылася мудрая заканамернасць. Калі прыдуманы спектакль сам па сабе найцікавейшы, але па-за рэчышчам кампазітарскай задумкі, дык апынешся ў прогрышы. Калі ж прыдумаў нават нешта зусім сціплае, але ў рэчышчы задумкі аўтара музыкі, — твая прыдумка множыцца, і, урэшце, выйграеш».

Галоўнае — ісці ад партытуры. А спрэчкі вырашаць практыка.

Святлана БЕРАСЦЕНЬ.

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

Уладзіміру ЛЯПЁШКІНУ — 50

В лютага беларускаму паэту Уладзіміру Ляпёшкіну спаўняецца 50 гадоў. У сувязі з гэтым праўленне Саюза пісьменнікаў БССР наірава-ла яму прывітанне, у яым гаворыцца:

«Дарагі Уладзімір Ігнатавіч! Мы, Вашы слэры па піру, рады вына-

заць Вам свае шчырыя віншаванні ў дзень Вашага пяцідзясяцігоддзя.

Літаратурную дзейнасць Вы пачалі ў пасляваенны час, прайшоўшы школу жыццёвай і грамадзянскай загартоўкі. У гады Вялікай Айчыннай вайны Вы былі партызанскім сувязным. Скончыўшы Мінскі педагагічны інстытут, працавалі выкладчыкам беларускай мовы і літаратуры, а потым дырэктарам адной з сярэдніх школ Мінска. У апошні час Вы ўзначальваеце выдавецтва «Народная асвета».

Пасля з'яўлення ў друку Вашага першага верша ў 1949 годзе, Вы сталі часта выступаць на старонках газет і часопісаў з новымі паэтычнымі творами. Вашы вершаваныя зборнікі «Ранішнія росы», «Рупнасць», «Роднае», «Званы-званочкі» прасякнуты пафасам услаўлення савецкага чалавека, сацыялістычнай Бацькаўшчыны, дружбы народаў.

Жадаем Вам добрага здароўя, творчага плёну, трываллага шчасця».

Рэдакцыя штогодніка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага віншавання і жадае Уладзіміру Ігнатавічу доўгіх год жыцця, поспехаў, шчасця.

ДЫСК БЕЛАРУСКІХ ДЭБЮТАНТАУ

Адным з цікавейшых музычных падарункаў Усесаюзнай фірмы грам-пластыкаў «Мелодія» аматарам беларускай музыкі стаў стэрэафонны «гігант» з запісам араторыі для чытальніка, двух салістаў, змешанага хору і сімфанічнага аркестра «Мал Радзіма». Гэты твор Дзмітрыя Смольскага адносіцца да жанру манументальнай араторыі, ён з вялікай эмацыянальнай сілай увасабляе любоў нашага народа да Радзімы.

У араторыі — дзевяць частак. Усе яны, за выключэннем восьмай, напісаны на народным слоўні, натхнены пазіцыяй М. Танка, П. Панчанкі, Р. Барадулліна, Н. Гілевіча, А. Алесандравіча, А. Ставера, С. Грахоўскага, А. Вярцінскага. Па-майстэрску валодаючы музыка-драматычнымі сродкамі, тонка і ўмела выбіраючы з багатага беларускага музычнага народнага фальклору ўзоры народ-

ных папевак, інтанацый і тэм, кампазітар стварыў глыбока філасофскі твор, заслужана ацэнены прысуджаннем яму праміі Ленінскага камсамола Беларусі.

Але якім бы таленавітым ні быў твор кампазітара, партытура «нямая», пакуль з ёю не судануліся талент і творчае гарэзнае выканаўцаў. Такім у творчым лёсе араторыі Д. Смольскага «Мал Радзіма» сталі чытальнік — артыст Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы Валерый Анісенка, салісты — тэнор Леанід Івашоў і бас Міхаіл Дружына, Дзяржаўная акадэмічная харавая капэла рэспублікі (мастацкі кіраўнік — Уладзімір Раговіч) і Дзяржаўны сімфанічны аркестр Беларускай ССР пад кіраўніцтвам Анатоля Энгельбрэхта. Неабходна сказаць, што малады дырыжор А. Энгельбрэхт таленавіта сплучыў велізарны творчы калектыў і салістаў у

адзіным натхненні і таму выразае гучанне як харавой капэлы, так і аркестра раскрыла ва ўсёй перананальнасці вартасці араторыі, яе высокую мастацкую праўдзівасць у перадачы асноўнай ідэі твора — шчырай і ўсеперамагаючай любові народа да Айчыны.

У пэўным сэнсе А. Энгельбрэхт — дэбютант фірмы: запіс араторыі Д. Смольскага — яго першая вялікая работа ў галіне беларускай нацыянальнай пласцінкі. Дарэчы, у першыню ў такім буйнамаштабным творы сустрэліся таксама чытальнік В. Анісенка і абодва спевакі — Л. Івашоў і М. Дружына.

У запіс новага беларускага дыска ўкладзена шмат працы і натхнення. І хочацца верыць, што ўслед за ім з'явіцца новыя пласцінкі з лепшымі ўзорамі твораў падобнага жанру.

У. ЯФРЭМАУ.

МАЙСТРЫ СТАРАЖЫТНАГА МІРА

ПОШУК НЕ КАНЧАЕЦА

У творчым архіве мастака — кераміста Марыі Мітрафанаўны Шаўцовай, якой другога лютага споўнілася пяцьдзесят гадоў, — сотні ўзораў ганчарнага посуду, пано, дэкаратыўных ваз. Большасць з іх увайшла ў серыю вытворчасці, іншыя, што сталі ўнікальнымі, захоўваюцца ў фондах асартыментных кабінетаў, музеяў. Яе творы экспануюцца на рэспубліканскіх, усесаюзных, замежных і сусветных выстаўках.

Перыяд творчага станаўлення мастачкі (сярэдня 50-х—60-я гады) супадае з пачаткам новага этапу ў развіцці савецкага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва — адмаўленнем ад празмернай пышнасці і пампезнасці формаў і дэкарацыі. Мастачкі ставяць перад сабой задачу паказаць своеасаблівае фактуру і прыродную прыгожасць матэрыялу, дабіцца мастацка-вобразнай выразнасці твораў сродкамі самога матэрыялу. У сваёй творчасці М. Шаўцова звяртаецца да вопыту буйнейшых мастакоў савецкай мастацкай прамысловасці, практыкі старэйшых майстроў ганчарных цэнтраў рэспублікі — Івянца, Гараднага, Пружан, Дуброўны, вывучае музейныя калекцыі. Назіранні, уласны вопыт прывялі да думкі, што са спадчыны, пакінутай майстрамі мінулага, трэба захаваць найбольш каштоўнае, — сам прынцып, прастату і функцыянальнасць формы (у яе развіцці) утылітарнага прадмета. Першыя ўжо работы мастачкі вызначаліся яскасцю, прыгожасцю сілуэта. Гэта былі гаршчочки для бульбы, глечыкі, місачкі, разеткі, невялікія сувенірныя вазачкі: «Падснежнік», «Веснавая», «Цыбулька». Гэтыя творы робяцца ўзорамі, эталонамі для тыражавання. Неўзабаве з'яўляюцца распрацаваныя Шаўцовай вялікія вазы з сакавітым роспісам: «Галінкі», «Рабіна», «Мазайка», «Слуцкая», «Івянецкая»; наборы для сакаў, комплекты ганчарнага посуду, кашпо і вазоны для кветак. Тут хацелася б адзначыць, што засваенне ўзораў высокамастацкіх твораў на Івянецкай фабрыцы мастацкай керамікі садзейнічала росту майстэрства, удасканаленню тэхналогіі вытворчасці.

Дні, тыдні праводзіць мастачка за ганчарным кругам разам з івянецкімі ганчарамі, прымушаючы іх успомніць формы, дэкор ганчарных вырабаў, якія яны рабілі некалі, а затым і палепшыць іх.

Дзейнасць мастачкі, накіраваная на развіццё народнай творчасці, на творчае станаўленне народных майстроў, вельмі плёная. Часцінку творчасці Марыі Шаўцовай мы знаходзім у работах івянецкіх ганчароў: Віктара Кулікоўскага, Франца Талішэўскага, Івана Малчановіча, Міхаіла Звярко, Станіслава Адамовіча, у творах магілёўскай майстрыцы Кацярыны Арцёменка, жлобінскіх інкрустатараў Веры і Міхаіла Дзегцярэнкаў...

Марыя Мітрафанаўна звычайна выкарыстоўвае прыродны колер гліны, злёгку шурплатую фактуру абпаленага чарапка. Яна нібы любуецца ружаватымі плоскасцямі ганчарных формаў, — ваз, гаршчочкаў, упрыгожваючы іх лёгкім дэкорам. У гэтым жа напрамку стварае яна і сувенірныя вазы, прысвечаныя маскоўскай Алімпіядзе 1980 года.

Аднак мы памятаем і яе выстаўчаную вазу, выкананую ў незвычайным для яе матэрыяле — фаянсе, суцэльна пакрытую буйнымі стылізаванымі кобальтавымі кветкамі, бутонамі, лісцем. Сакавіты роспіс добра спалучаецца з белым чарапком, надаючы твору ўрачыстую прыгожасць. Такі ж яркі, прыгожы і роспіс дэкаратыўнага блюда. Адлюстраваная на ім птушка, што нагадвае паўліна, упрыгожана кветкавымі разеткамі, пер'ямі-палесткамі. Пышны хвост веерам складзены з прыгожа выгнутых сцяблоў, якія размясціліся паўкругам на краі талеркі.

Паступова мастачка больш смела выкарыстоўвае новы для яе матэрыял — шэмот, больш шчодрэ ўжывае глазуры, эмалі, солі. Яна плёна звяртаецца да народнага фальклору, сюжэтаў з народнага жыцця і гісторыі, што прыкметна пашырыла межы яе творчага пошуку.

На рэспубліканскай выстаўцы «Па ленінскаму шляху», прысвечанай 60-годдзю Кастрычніка, мы сустрэліся з новай работай мастачкі — дэкаратыўнай вазай «Доктар Францыск Скарына з Полацка», прысвечанай 460-годдзю беларускага кнігадрукавання. У яе майстэрні сярэд і гісторыі на паперы, на шэмотных пласцінах — таксама адлюстраванні Скарыны.

Хачу знайсці больш ёмістае і вобразнае вырашэнне гэтага твора, — гаворыць Марыя Мітрафанаўна. — Хочацца зрабіць кампазіцыю больш насычанай і больш дэкаратыўнай.

Пошук, удачы, сумненні, зноў пошук. Пошук, пачаты мастачкай 25 гадоў назад, працягваецца...

Ф. ВАЛАДЗЬКО.

Калі заходзіць гутарна пра Мір, звычайна згадваецца ўнікальны замкавы комплекс, які мог бы зрабіць славу не толькі гэтаму невялікаму старажытнаму пасёлку. Куды радзей успамінаюць тую акалічнасць, што Мір, як Івянец, Пружаны ці Гарадна, — старажытны ганчарны цэнтр. Ці засталіся там якія-небудзь следы ганчарнага рамства? Можна, удацца адшукаць нейкія згадкі, а калі пашанцуе, то і твораў майстроў, якія тут калісьці працавалі? А можна, і цяпер працуюць?..

Звыклы з доўгімі пошукамі, шматлікімі распітамі, частымі няўдачамі, я быў нават крыху расчараваны, калі цётка, якую мы запынілі і спыталі пра мясцовых ганчароў, махнула рукой уздоўж вуліцы:

— Вось па ёй і едзьце, а там вам кожны пакажа, дзе гаршчакел жыве.

Дом «гаршчакел» нічым не вылучаўся сярод месцачковай забудовы — вялікі драўляны будынак, весела пафарбаваны, з вазонамі на вокнах. Толькі на прасторнай кухні (дакладна, у тым пакоі, дзе павінна быць кухня) адразу кінуліся ў вочы характэрныя адзнакі рамства — доўгія, запэкаваныя гліняныя лавы, паліцы пад столлю, запоўненыя лічэ сырымі гаршчачкамі і збанкамі, вялікая печ пасярэдзіне. На яша запытанне, ці ёсць хто дома, гэтая печ... азвалася чалавечым голасам:

— Браткі, зайдзіце трохі пазней, я тут якраз посуд закладваю на абпал: не магу вылезці. Вось скончы праз гадзіну, тады і пагаворым...

Роспіты мясцовых старажылаў далі нам яшчэ некалькі прозвішчаў, але... Усяго два гады назад памёр лепшы мірскі ганчар і цацачнік Іван Ялак.

Сядзіба Ялака — побач, на суседняй вуліцы. Ля плоту вялікая чарапка, разбітая гліняная ваза. Вось каб злезла што!

— Разышлося ўсё па руках, — шкадуе гаспадыня. — Хіба ў хляве што-небудзь знойдзецца.

У хляве, сярод рэшткаў садомы, знайшлося некалькі гаршчоў і збанкоў. Сабралася тут, відаць, творчасць розных майстроў, і гаспадыня паказвае вырабы нябожчыка-мужа. Яны вызначаюцца выпрацаванасцю і зграбнасцю формаў, своеасаблівай палівай — глыбокага карычнева-зялёнага колеру. Трапіўся нават гліняны графіч — дакладная копія шклянога. Відаць, майстру нічога не абыходзіла паўтарыць любую форму.

— Гэта што! Самы звычайны посуд, які любы ганчар можа зрабіць. А Іван жа рабіў фігуры розныя — мядзведзь, баран, леў. І цацкі лепшыя за яго ў Міры ніхто не мог зліпіць. Во, бачыце, граматы з выставак... Толькі попельніца засталася, адзіная памяць пра гаспадыню.

— А ці можна яшчэ адшукаць каго з ганчароў?

— Во толькі Іван Бычко, у якога вы былі. Ды яшчэ Няверка, але ляпіць ужо кінуў. Знойшоў больш выгадную работу Праўда, ганчар ён не нарта, усё больш «майго» паўтараў... Зайдзіце да яго, калі дома застанецца, можа, пакажа што-небудзь. Дом яго вось, на супраць.

У Няверкі нам пашанцавала: на гаршчы знайшлося з дзесятак разнастайных вырабаў, нядрэнных па якасці: зграбныя формы, яркая паліва, вузенькі паясок фляндрскай, нанесены на расшырэне тулава слойка ці збанка, стварылі пэўны, адметны вобраз творчасці майстра. Некаторыя вырабы сведчылі пра творчы, хоць і не заўсёды удалы, падыход да традыцыйнага рамства. Прыгожых формаў супіна аздоблена натуралістычнымі кветкамі... Гліняная маслабойка...

Відаць, аўтар гэтых вырабаў увесь час быў пад уплывам творчасці свайго суседзя-ганчара, але ўгнацца за ім так і не змог.

Вярнуўшыся ў дом, адкуль пачалі, мы засталі гаспадыню ля печы з доўгай качаргой у руках. Ганчар адчыніў засланку і паказаў нам малінавы разліў полымя ў жарале печы, напакананай посудам. Праз суткі вырабы, нібы, вабраўшы ўвесь жар печы, з шэрых ператворацца ў залаціста-охрыстыя, зазвіняць, як металічныя. У кладовы знайшлося некалькі гатовых вырабаў з папярэдняй партыі. Асартымент невялікі: збанкі, вазоніцы, маленькія гаршчочки («Цяпер на вялікіх сем'і не вараць»). Вырабы, можна сказаць, пачотнага характару, форма спрошчана да мінімуму, што выклікала зразумелымі прычынамі: посуд павінен быць не даражэйшы за фабрычны. Тым не менш яго мастацкія якасці відавочныя. Такая прастата формаў выпрацоўвалася стагоддзямі, у ёй — вопыт многіх пакаленняў ганчароў. Паліва майстар не ўжывае, і нават гэта не пагаршае знешняга выгляду посуду. Залацісты колер гліны аж гарыць пад сонцам. Есць і даніна дэкарацыі — вузенькі белы ці блакітны паясок на самым расшырэні, своеасаблівы апошні штырх.

Забягаючы наперад, хачу сказаць, што я бачыў творы, зробленыя майстрам па заказе — спарыш і два глічкі. Заказваліся яны для утылітарных мэт і выдатна маглі б іх выконваць, але наўрад ці падні-

крываю — не спецыяліст і не адрозніць.

— А цацкі ці ляпілі?

— Я то не ляпіў, але зліпіць змог бы. Ды каму яны цяпер патрэбны?..

У бліжэйшую нядзелю, як толькі ўзышло сонца, я зноў быў у Міры. На розныя галасы шумеў вялікі рынак. Адрозныя кінуліся ў вочы знаёмыя калёсы на гумовых колах, а на ярка-зялёным мурагу пад промнямі ранішняга сонца аж гарэлі збанкі, гаршкі, вазоніцы, якія акуратна расстаўляў Іван Пятровіч. Падыходзілі людзі, бралі пасудзіну ў рукі, прыдзірліва аглядалі яе, стукалі костачкамі пальцаў па сценах, а потым забіралі адну-дзве з сабой. Ні метал, ні пластымас, ні шкло не выпеснілі і, відаць, не выпесняць вырабаў з такога старажытнага, ласкавага, «дэплага» матэрыялу, як гліна...

Розныя думкі прыходзілі ў галаву, калі я ехаў назад. Узяць васьм Івянец. Змаглі ж арганізаваць майстроў, наладзіць вытворчасць, і васьм у нашым мастацтве ёсць з'ява — «Івянецкая кераміка». Хіба нельга зрабіць гэта і ў Міры? Есць гліна, ёсць майстры. Адін яшчэ займаецца саматульніцкай вытворчасцю, другі нядаўна кінуў. Знойдуцца, пэўна, яшчэ. Глядзіш — для такога паселачка, дзе амаль ніякай прамысловасці, будзе занятан. Я ўжо не наму пра іншыя здабыткі гэтай справы.

Есць яшчэ адно мернаванне. З конным годам расце паток турыстаў да замка. Што яны могуць узляць на памяць аб такім наведванні? Значок, паштоўку? Нават калі б яны і былі, праблема гэта не вырашыла б. Ці не прыйдзеца нам вазіць да замка каменне, як гэта робяць у Грэцыі, каб турысты не

мешча-рука наліваць у іх што-небудзь. Гэта ж — творы мастацтва!..

— Даўней у Міры шмат было ганчароў. Ды яшчэ гадоў дзесяць назад працавала некалькі — Няверка, Ялак, нават жанчына адна посуд ляпіла... Хто памёр, хто кінуў ганчарства, іншы занятак знайшоў. Гэта ж нялёгкае работа. Колькі гліны я перамясіў — не падлічыць. А клопату з ёй! Накапай, прыляж, перамясі, перадзяры на тарках. І з посудам трэба працаваць. Бачылі ж, як я ў печы едзьце... А паліва зрабіць — гэта стаяць ля печы амаль суткі, і памешваць у гаршкі расплаўлены спітц. Я то цяпер глазурую рэдка: клопату шмат і для адароўя шкодна, дык я лакам па-

разнеслі па каменчыку Парфенон? А была б наладжана вытворчасць свайго, мірскай керамікі, якля ў нечым вельмі сучасна помніну архітэктуры, — такі голад напэўна можна было б наталіць. Узляць хача б гліняную цацку — свістунку, якую гадоў дваццаць назад конныя вёз дзіцяці як падарунак ці свайго роду сувенір. Памыляецца Іван Пятровіч, калі думае, што тэнія цацкі цяпер не патрэбны. Праўда, іх ранейшую функцыю і сапраўды няма сэнсу вяртаць, як нішто цяпер не стане гуляць са славетнымі дымаўсімі цацкамі. Іх прызначэнне іншае — аздобіць сучасны стандартызаваны інтэр'ер, пакінуць памяць аб месцы, дзе пабываў.

Тым самым далейшы лёс старажытнага рамства ў Міры можна набыць іншы, лепшы нірунак. Пакуль не позна, варта гэтым заняцца.

Яўген САХУТА

Партыйнае бюро, дырэцыя, супрацоўнікі Беларускага рэспубліканскага тэатра юнага глядача імя 50-годдзя намсалола Беларусі выказваюць сардэчную спагаду заслужанай артыстцы БССР Людміле Яўхімаўне Цімафеевай з выпадку смерці БАЦЬКІ.

КАБ ЗАГАЛОВАК гэтых натакаў не падаўся тэндэнцыйным, адзначу адразу: «Выхад мастацкай прадукцыі на душу насельніцтва», у тым ліку і сельскага, кажучы мовай статыстыкі, з кожным годам павялічваецца. У Беларускай дзяржаўнай філармоніі, пра дзейнасць якой пойдзе гаворка ніжэй, мне назвалі такія лічбы: у 1975 годзе сіламі гэтай арганізацыі было дадзена ў рэспубліцы 11038 канцэртаў, у тым ліку 3240 для сельскіх працаўнікоў. У 1976 годзе гэтыя паказчыкі былі адпаведна — 11620 і 3722, а летась—12597 і 3921. Дадамо: калі прырост колькасці канцэртаў для гараджан за гэты час склаў 14 працэнтаў, дык для вясцоўцаў — аж 21 працэнт.

Але сярэднія лічбы—ўсяго толькі сярэднія лічбы. На жаль, многія канцэрты, занесеныя ў справаздачы пад рубрыку «сяло», маюць да сяла, ва ўсякім разе да сельскіх працаўнікоў, даволі прыблізныя адносіны. Дырэктар канцэртна-лекцыйнага бюро філармоніі Канстанцін Дзімітрыевіч Гусеў ледзь не з гонарам паведаміў, што летась артысты бюро далі для сельскіх гледачоў 1200 канцэртаў пры плане 1142. Але вось мы прагледзелі некалькі творчых справаздач і высветлілася, што, напрыклад, усе 11 канцэртаў, дадзеных групай музыкантаў Л. Бедрынай у Віцебскай вобласці ў кастрычніку мінулага года і занесеныя ў рубрыку «сяло», адбыліся ў школах. Тое самае можна сказаць і пра гастролі цымбаліста А. Лявончыка: з 8 канцэртаў, дадзеных ім у верасні, 7 адбылося ў школах і адзін—у санаторыі «Лётцы» (яго насельнікі таксама трапілі ў разрад сельскіх гледачоў).

Прымушаюць задумацца і такія факты. Згодна з комплексным планам абслугоўвання сельскага насельніцтва Мінскай вобласці ў чацвёртым квартале мінулага года сіламі мастацкіх калектываў Белдзяржфілармоніі трэба было даць 198 канцэртаў, далі—221. Здавалася б, добра? Але давайце паглядзім, як гэтыя лічбы размеркаваны па раёнах.

У Бярэзінскім раёне, напрыклад, былі дадзены два канцэрты, у Старадарожскім — таксама два, у Любанскім — тры. Затое ў Барысаўскім — трынаццаць, Вілейскім—чатырнаццаць, Мінскім—дзесяць...

На Магілёўшчыне падобныя кантрасты яшчэ больш значныя. Тут ёсць раёны, такія, як Касцюковіцкі, Хоцімскі, Круглянскі, Краснапольскі і іншыя, дзе на працягу многіх месяцаў не бачылі прафесійных артыстаў.

Чым жа ўсё гэта тлумачыцца? Думаецца, у многім пралікамі чыста арганізацыйнага плана.

МУЗА І АРГАНІЗАЦЫЯ... Здаецца, несумяшчальныя паняцці. З аднаго боку—палёт фантазіі і ўсплёск натхнення, з другога—праза жыцця: фінансавы план, артыстычны гонарар, камандзіраваныя і г. д. Пра першае пісаць прасцей і прыемней: святочная публіка, яркае святло сафітаў, гарачы метал саксафонаў, любімы спявак... Аднак давайце зірнем за кулісы эстраднай пляцоўкі і паглядзім на тое, пра што не ведае або амаль не ведае гледач.

Напачатку пазнаёмімся са структурай Белдзяржфілармоніі. У яе складзе—526 творчых і 190 адміністрацыйных работнікаў і яшчэ 120 сумяшчальнікаў—касіраў, білетэраў, прыбіральшчыц і г. д. У кожным абласным цэнтры (акрамя Гомеля, дзе ёсць свая філармонія) працуюць гастрольна-канцэртныя аддзяленні са сваім дырэктарам, галоўным адміністратарам, рэдактарам, бухгалтэ-

рам і пазаштатнымі ўпаўнаважанымі.

Адным словам, недзе на кожных двух артыстаў — адзін адміністрацыйны работнік. Намеснік дырэктара філармоніі Рыгор Пятровіч Паноў давадзіў мне, што гэта нямнога, што, больш таго, пазаштатных упаўнаважаных нават не хапае. Я быў здзіўлены. А пасля даведаўся, што, аказваецца, акрамя абласных упаўнаважаных, некаторыя творчыя групы і калектывы маюць яшчэ і сваіх уласных адміністратараў. Прыехала, напрыклад, бригада народнага артыста БССР В. Вуячыча на Магілёўшчыну—яго канцэрты «ўладкоўвае» свой

Белдзяржфілармонія складае квартальныя комплексныя планы выступленняў і сваіх артыстаў, і артыстаў-гастралёраў, што прыязджаюць з іншых рэспублік. У плане прадугледжана географія і календар гастролёў. Кожнае абласное аддзяленне згодна з гэтым планам складае свой план—ужо ў разрэзе абласнога цэнтры і раёнаў. Раённыя ж аддзелы культуры дасланы ім план канцэртнай дзейнасці ўлічваюць пры складанні сваіх комплексных планаў культурна-масвай работы. Адным словам, стройная сістэма планавання...

Але вернемся да нашага ўпаўнаважанага, які звычайна

Старшыня, з'едліва:—А вы— праз касу.

Упаўнаважаны, панура:— Прагарымі! — І з надзеяй: — Тады вазьміце чытальніка, усяго восемдзесят пяць рублёў.

Старшыня, махнуўшы рукой, здаецца:

— Ну, добра, давай свайго чытальніка.

На канцэрт чытальніка прыйшло 15 чалавек, і артыст, праклінаючы ўсё на свеце, лае ўпаўнаважанага за тое, што ён не забяспечыў збору. Упаўнаважаны, у сваю чаргу, за словамі таксама ў кішэню не лезе:

— Скажыце яшчэ дзякуй, што я дабіўся гарантыйнай аплаты канцэрта калгасам.

рольна-канцэртнага бюро на чале з яго дырэктарам У. Фядотавым у адзін голас скардзіліся на лектара-музыкантаў Э. Язерскую, Амаль кожны выезд у сельскую мясцовасць успрымаецца ёю як асабістая драма. У 1976 годзе паводзіны Язерскай абмяркоўваліся на мясцовым камітэце, ёй было ўказана і на незвычайныя паводзіны, і на нізкі ўзровень выступленняў. Але і летась амаль нічога не перамянілася. У снежні мінулага года з дваццаці яе выступленняў 13 адбылося ў самім Магілёве, а 4—у Асіповіцкім раённым ДOME культуры.

Вышэй мы гаварылі, што філармонія практыкуе замацаванне лектараў-музыкантаў за абласцямі. Магчыма, у гэтым ёсць рацыянальнае зерне — музыкантаў больш дакладна вывучаюць патрэбы вобласці, лепш арыентуюцца ў маршрутах і г. д. І ўсё ж, думаецца, ператвараць гэта ў догму не варта. Час ад часу, відаць, гэтае замацаванне трэба мяняць, каб музыкантаў маг сустрэцца з новай аўдыторыяй, і каб слухачы, у сваю чаргу, маглі пачуць свежэе слова...

НЯМА ЧАГО ГРАХІ ўтойваць: некаторыя нашы артысты нават цэлыя калектывы на «перыферыі» пачынаюць адчуваць раптам нейкае расслабленне, часам увогуле нейкую «свабоду» незвычайную. Не, гэта не раскаванасць, што нараджаецца натхненнем, гэта тое, што мяжуе з безадказнасцю. Маўляў, тут не сталічная — сельская сцэна, і глядач не спешаны, усё прыме...

У лістападзе мінулага года на пасяджэнні выязной рэдакцыі «Літаратуры і мастацтва» ў калгасе імя Дзімітрова Талачынскага раёна, прысвечаным пытанням культурнага будаўніцтва на сяле, мясцовыя культработнікі, між іншым, скардзіліся на нізкі ўзровень выступленняў некаторых прафесійных артыстаў, якія да іх прыязджаюць. У прыватнасці, называлася Дзяржаўная харавая капэла БССР.

Факт гэты быў нагаданы ў справаздачы аб пасяджэнні выязной рэдакцыі. Замест таго, каб прыніцоўва празагаваць на крытыку, кіраўнікі калектыву кінуліся, як кажучы, у амбіцыю. У рэдакцыю было накіравана абвясненне за подпісам дырэктара капэлы Мацавіцкага, сакратара партыйнай арганізацыі Любінскага і старшыні мясцовага камітэта Шуманскага. Матывіроўка — у сельскім ДOME культуры, які названы ў справаздачы, калектыв не выступляў. Сапраўды, у назве СДК была дапушчана недакладнасць. На самой справе капэла выступала ў другім клубе раёна, аднак яна выступала паўтарам, дрэнна. Дадамо яшчэ, што як паведаміў рэдакцыі загадчык аддзела культуры Талачынскага райвыканкома З. Ізрын, адміністратар капэлы ў той жа прыезд у раён дзейнічаў без ведама аддзела, дамовіўшыся аб канцэртах адразу са старшынямі калгасаў, што, дарэчы, катэгарычна забаронена адпаведнай пастановай Міністэрства культуры БССР.

Асабліва шмат скарпаў на месцах выклікае якасць выступленняў артыстаў размоўнага жанру, канферансу. Наогул, канферанс у нас занядаваны. Майстроў канферансу ў рэспубліцы не рыхтуюць, і тыя некалькі чалавек, якія працуюць у гэтым жанры, па сутнасці, з'яўляюцца зольнымі самавучкамі, без школы, без спецыяльнай падрыхтоўкі.

Становіцца канферанс'е ўскладняецца і тым, што пад рукамі ў іх амаль ніколі няма дабротнага літаратурнага матэрыялу. Амаль ніхто з нашых вядомых пісьменнікаў не працуе ў галіне эстрады. А шкада: аўдыторыя ў эстрады — велізарная.

АРТЫСТЫ Ў ВЁСКУ НЕ ПРЫЕХАЛІ...

адміністратар, хаця з гэтай справай магло б справіцца мясцовае аддзяленне філармоніі. Лічыцца, што «свой» гэта зробіць лепей. У музыкантаў Э. Язерскай, якая замацавана за той жа Магілёўскай вобласцю, таксама «ўласны» адміністратар, які жыве ў Мінску і на Магілёўшчыну наезджае час ад часу.

Дарэчы, Магілёўшчына ў дадзеным выпадку — не выключэнне. Пры канцэртна-лекцыйным бюро Белдзяржфілармоніі — менавіта па яго «лініі» замацаваны музыкантаў за абласцямі—працуе восем выязных адміністратараў, якія, па сутнасці, дублююць сваіх кале на месцах.

А цяпер давайце паглядзім, хто ён такі наогул, гэты адміністратар, які ў яго, так сказаць, сацыяльны статус? Папершае, ён, як правіла, не на зарплате, а на здэльшчыне — атрымлівае пэўны працэнт ад выручкі за канцэрт, які ён арганізаваў. Працэнт гэты можа быць розны, але не павінен складаць больш сямі рублёў. І яшчэ адно абмежаванне: верхняя мяжа месячнага заробку не павінна перавышаць ста пяцідзесяці рублёў. На абсурднасць такога палажэння скардзіўся Р. Паноў, і з ім нельга не пагадзіцца. Сапраўды, бывае, што адміністратар «зарабляе» сваю максімальную суму за два тыдні і тады на астатнія дні месяца сыходзіць з арбіты, бо задарна працаваць не хоча. А тут, як на грэх, гастралёр за гастралёрам і займаецца ім няма каму...

Я пазнаёміўся з некаторымі адміністратарамі ці, як іх яшчэ называюць у абласных філіялах, пазаштатнымі ўпаўнаважанымі. Заўважу, што на тых, вядомых па літаратуры, класічных адміністратараў-антрапранёраў, якія, акрамя ўсяго іншага, былі знаўцамі і паклоннікамі мастацтва, яны не падобныя ні на ёту. За сваё жыццё многія з гэтых упаўнаважаных перамянілі не адну прафесію і з такім жа поспехам маглі б сёння працаваць упаўнаважанымі па збору ўтлуці ці забеспячэнцамі на цэгельным заводзе. Некаторыя з іх, даўбог, нагадалі мне коміважораў, якім пазарэз трэба збыць тавар.

З чаго ж пачынаецца арганізацыя або, кажучы мовай адміністратараў, «задзелка» канцэрта? Тут зноў мы зробім маленькае адступленне, каб увесці чытача ў курс справы.

«куруе» некалькі раёнаў. Яму, згодна з планам, трэба, напрыклад, наладзіць у бліжэйшы месяц па сваім кусту 10 выступленняў чытальніка, 5—вакальна-інструментальнага ансамбля, 8 — танцавальнага калектыву, 7 — цымбаліста і г. д. Перш за ўсё гэты мясцовы антрапранёр бярэ на ўлік лімітны кошт кожнага канцэрта. Паміж сабой адміністратары пра гэта гавораць так: «Гэты артыст каштуе тання, а той дорога...». Што гэта азначае? На кожнае выступленне артыста, або бригады, або ансамбля зроблена калькуляцыя, у якой ўлічваецца і зарплата, і дорога, і камандзіраваныя, і арэнда памяшкання, і г. д. Ёсць канцэрты з лімітным коштам у 85 рублёў, ёсць у 150, ёсць у 300 і болей. Гэта азначае, што абавязкова трэба вырнуць з гэтага выступлення яго лімітны кошт. Якасць канцэрта, канечне, не заўсёды прама прапарцыянальная яго лімітнаму кошту, але пра гэта трохі ніжэй.

Такім чынам, узброіўшыся гэтымі дадзенымі, упаўнаважаны пачынае думаць — каго, куды. Як у картаж, ёсць у яго і «квалі», і «кароль», і «дама», і «валет»...

За «туза» і «караля» яму хваляецца няма чаго, гэтым каваса збор забяспечаны ў горадзе, ды і ў той-сёй раённы цэнтр, што паблізу, іх можна павесці. А астатніх? Настрой упаўнаважанага адразу псуецца. Проста прадаваць білеты праз касу — можна «пагарэць». Застаецца паспрабаваць, мо якая-небудзь установа, а хутчэй за ўсё калгас, купіць канцэрт цалкам — аплаціць яго лімітны кошт. Спадарожным транспартам ён едзе да знаёммага старшыні калгаса, і паміж імі адбываецца прыблізна такі дыялог:

Упаўнаважаны: — Добры дзень, паважаны Іван Іванавіч. Старшыня:— А, гэта ты... Ну, з чым прыехаў?

Упаўнаважаны: — Вось хачу прапанаваць вам калектывчык. Недарагі, усяго дзевяць рублёў.

Старшыня:— А што ён робіць, гэты калектывчык?

Упаўнаважаны:— Ну там і танцы, і спеваы.

Старшыня: — Ты ўжо аднойчы прывозіў такі, не было чаго слухаць і глядзець. Наша самадзейнасць лепшая.

Упаўнаважаны: — Але ж усяго дзевяць рублёў. Такі багаты калгас...

Артыст дае сабе слова больш на такія канцэрты не ездзіць, а адміністратар — брацца за больш надзейныя справы:

ХТО Ж ВІНАВАТЫ ТУТ? Арганізатар канцэрта? Так. Артыст? Думаецца, таксама. Некаторыя з іх на сяло вазуць тую ж праграму, з якой выступваюць, скажам, у інстытуцкім клубе. Я не хачу нічога благага сказаць пра сельскага гледача, узровень яго вырас, але ўсё ж ўлічваць спецыфіку трэба.

Пра тое, як той-сёй з артыстаў абсалютна не ведае аўдыторыі, перад якой выступае, сведчыць такі выпадак. Вядучы адной з канцэртных бригад (праўда, не нашай філармоніі), звяртаючыся да вясковай аўдыторыі, называў прысутных у зале... сталяварамі. Аказваецца, усе яго рэпрызы і маналогі былі прысвечаны работнікам металургічнай прамысловасці...

Многія адміністратары і іх падапечныя імкнуцца абмінуць сельскія дамы культуры. У першым квартале мінулага года ў горадзе Салігорск былі наладжаны 24 канцэрты, а ў раёне толькі 2, ды і то абодва ў мястэчку — Чырвонай Слабодзе. У Мсціслаўі летась артысты далі 8 канцэртаў — і ўсё ў раённым ДOME культуры, у той час, як, па словах сакратара райкома партыі М. Саўчанкі, у калгасах раёна ёсць каля дзесятка выдатных дамоў і палацаў культуры. У Крычаўскім раёне з 43 канцэртаў 32 адбыліся ў РДК. У Слаўгарадскім і Краснапольскім раёнах у сельскія дамы культуры за мінулы год не прыязджаў ніводны артыст. Адміністратары наогул абмінаюць гэтыя раёны: маўляў, яны эканамічна слабыя і калгасы тут не ідуць на гарантыйную аплату канцэртаў. Але ж хіба гэта дае падставу абдыляць вясцоўцаў мастацтвам? У прыватнасці, на Магілёўшчыне я ні разу не чуў, каб дзе-небудзь быў дадзены шэфскі канцэрт. Некалькі гадоў назад такія канцэрты шырока практыкаваліся. Чаму ж цяпер яны скасаваны, чаму ўсюды і заўсёды ўсё вымяраецца рублём?

Я саргашыў бы супраць ісціны, калі б віну за ўсё гэта ўсклаў на адных толькі адміністратараў. У абласных аддзяленнях філармоніі можна пачуць скаргі на некаторых нашых служыцеляў муз, якія, як кажучы, з аялікім скрыпам едуць выступаць на сельскую сцэну.

Работнікі Магілёўскага гас-

КАБ ВАБІЛА ВЯСКОЎЦА КІНО

А, як кажуць, на бязрыбі і рак рыба. У філармоніі з абдымкамі прымаюць аўтараў, якія прапануюць абы-што. У рэпертуарна-рэдакцыйнай калегіі Міністэрства культуры БССР мне паказалі стос разнастайных матэрыялаў: літаратурных кампазіцый, гумарэсек, сатырычных куплетаў, якія атрымалі «зялёную аўліцу» на мастацкім савеце філармоніі і былі забракаваны ўжо тут, на калегіі.

Вось некалькі ўзораў гэтай «літаратуры». Ленінградскі аўтар нехта В. Зубін даслаў літаратурную кампазіцыю, якая складаецца з куплетаў такога зместу:

Нелегко строить было
Ням Туркенб и Кузбасе,
Заграница вопила:
«Пропадете без нас!»
Но об этих пророках
Даже вспомнить смешно,
Замолчали б подавно(?)!
А ведь поумнели давно (?)!

Прыблізна на такім жа ўзроўні прадуцця, якую прапанаваў філармоніі Міхась Скрыпка. Вось кавалак з яго «Вясёлай развітанай»:

Хай будзе заўсёды
У Дому культуры
паболей культуры,
паменей халтуры.
А раптам ансамбль «Песняры»
і вам прыбудзе —
за гэта ніхто з нас
яго не асудзіць(?)!

Вось ужо — што праўда, дык праўда: «Паболей культуры, паменей халтуры».

За складанне літаратурна-музычных кампазіцый бяруцца і самі артысты. Сярод адхіленых калегій і «твор» саліста філармоніі, спевачка Г. Чарнышова, літаратурны ўстаўкі якога паміж музычнымі творамі ўражваюць сваёй наўнаснасцю.

А пакуль што нашы паважаныя майстры размоўнага жанру — і той жа М. Шышкін, і І. Лакштанаў — з-за «адсутнасці гербавай пішуць на прастай»: частуюць гледачоў барадамімі анекдотамі і прыпеўкамі. Тут і пра тое, як бацька выхоўваў сына. «Выпеш стакан молока, дам рюмку коньяка», і жарты пра каханне «весьма сомнительного свойства».

Адным словам, праблемы, праблемы... Нам здаецца, што многія з іх могуць быць вырашаны пры стварэнні ў абласных цэнтрах сваіх філармоній па прыкладу гомельскай, якая нядрэнна сябе зарэкамендавала. На гэты конт ёсць рашэнне дырэктывы органаў. На жаль, справа гэтая пакуль што не зрушана з месца.

У адным артыкуле, вядома, немагчыма ахапіць усе бакі арганізацыі канцэртнай дзейнасці ў рэспубліцы. Можна было б шмат гаварыць пра нізкую якасць гаспадарства некаторых калектываў, якія прыязджаюць да нас з іншых рэспублік (праграмы іх выступленняў, як правіла, застаюцца невядомымі ўстановам культуры да самага канцэрта, так што філармонія «купляе» па сутнасці, ката ў мяшку). Існуе праблема забеспячэння сельскіх і раённых дамоў культуры добрымі музычнымі інструментамі, у прыватнасці, фартэпіяна (а гэта немагчымы фактар, ад якога залежыць якасць выступлення артыста). А сама абстаноўка ў клубе? Хіба ж не даводзіцца (і даволі часта) артысту выступаць у халодным памяшканні, на неабсталяванай сцэне...

Пра ўсё гэта — у наступны раз.

М. ЗАМСКІ.

Калектывы рэдакцыі штодзёўніка «Літаратура і мастацтва» выказвае глыбокае спачуванне супрацоўніцы рэдакцыі ЖАНЕ ВАЛЯНЦІАУ-НЕ СЯМЕНАВАЙ за выпадку напатнаўшага яе вялікага гора—смерці маці.

Больш чым год назад група работнікаў Дзяржкіно выязджала ў Сенненскі раён Віцебскай вобласці для правяркі стану кінаабслугоўвання сельскага насельніцтва. За некалькі дзён мы наведвалі многія населеныя пункты. Але становага ўбачалі мала. У якую вёску ні прыедзем, людзі не задаволены работай кінафікатараў. У вёсцы Барозкі, дзе ёсць клуб са стаяннай кінаўстаноўкай, кінамеханік дэманстраваў фільм амаль што ў пустой зале.

— Як часта вы ходзіце ў свой клуб? — спыталіся мы ў групы механізатараў, якія жывуць у гэтай вёсцы.

— У нас ходзіць у клуб хлопцы і дзяўчаты, — адказаў намалады чалавек. — Яны глядзяць у клубе кіно і тапуюць. А мы ўжо немалады. Мы глядзім кіно дома па тэлевізары.

Але, мабыць, справа не ў тэлевізарах. Каго пацягне ў клуб, дзе, як кажуць, хоць ваўкоў ганяць — холадна, сыра, зморчна. Зусім мала крэслаў, мэбля паламаная. Кінаапаратура няспраўная. На сцэне плескае не ў далоні — рэха нясецца па ўсёй зале. Не дзіва, што на кожнага жыхара гэтай вёскі прыпадае ў сярэднім толькі тры наведванні кіно ў год.

Не лепшую карціну мы наглядзілі ў многіх іншых месцах, дзе ёсць стаянныя кінаўстаноўкі. Некаторыя сельскія дамы культуры і клубы дрэнна абсталяваны і таксама, як і Барозкаўскі клуб, практычна непрадатныя для дэманстрацыі фільмаў.

У ста шасцідзсяткі населеных пунктах раёна, у кожным з якіх жыве не менш чым пяцьдзесят чалавек, зусім не дэманстраваліся кінакарціны.

Вынікі правяркі нашай камісіі абмяркоўваліся на пасяджэнні Сенненскага райвыканкома. Затым, у пачатку мінулага года, сталі кінаабслугоўвання насельніцтва раёна разглядаць на сесіі райсавета. Былі прыняты аднаведныя рашэнні. І што ж?

Не так даўно я пазнаў кіраўніка сенненскай раённай кінасеткі Д. Сёмкаву.

— Дрэнная справа, — прызнаў ён. — Плян па-ранейшаму не выконваем. Людзі чамусьці неахвотна наведваюць кіно, асабліва на сяле.

Зноў паскардзіўся Дзмітрый Рыгоравіч на слабыя кадры кінамеханікаў, большасць якіх складае моладзь. Маўляў, ве ставіцца яны па-сапраўднаму да працы, усё абы з рук.

Д. Сёмкаў даводзіў яшчэ нямаля «аб'ектывных» прычын дрэннай работы кінафіка-

тараў, спасылаўся на нейкія «заканамернасці» і г. д.

Пра ўсё гэта думалася і ў час апошняй паездкі ў Мазырскі раён. Тыя ж умовы, тыя ж «аб'ектывныя» прычыны, а вынікі іншыя.

Мазырскія кінафікатары заданне двух гадоў пяцігодкі закончылі дзятрынава, 15 лістапада 1977 года. Сярэдняе наведванне кіно кожным жыхаром раёна — каля дваццаці разоў у год (у сенненцаў — 6,3 раза).

Гэты раён прыгарадны. Усе сорак пяць сельскіх стаяннай кінаўстаноўкаў размешчаны ў наёмных памяшканнях — у сельскіх дамах культуры і ў клубах. Нейкая частка сельскай моладзі ездзіць у гарадскія кінатэатры. Але асноўная маса жыхароў вёскі аддае перавагу «свайму» кіно. І гэта натуральна. Амаль усе сельскія стаянныя абсталяваны новай кінаапаратурай. Сельскія Саветы і праўленні калгасаў клопацца аб добраўпарадкаванні клубных памяшканняў. Якасць кінапаказу тут не горшая, чым у гарадскіх кінатэатрах.

Поспех у кінаабслугоўванні, як і ва ўсякай справе, забяспечваюць перш за ўсё людзі, кадры. Гэта ўлічвае дырэктар кінасеткі, заслужаны дзеяч культуры БССР К. Высоккі.

— Першую скрыпку ў нас, — саворыць Канстанцін Гаўрылавіч, — іграюць кінамеханікі. Таму мы звяртаем галоўную ўвагу на іх падбор і выхаванне. Большасць нашых кінамеханікаў працуе адначасова механізатарамі ў калгасах і саўгасах. Такі чалавек, знаходзячыся заўсёды ў гушчэйшай жывіцы, мае магчымасць лепш вывучаць культурныя запатрабаванні сельскіх працаўнікоў, больш актыўна і пераканальна вёсці работу сярод гледачоў.

Характэрна, што ў нашы лепшыя механікі з'яўляюцца, як правіла, і перадавікамі сельскагаспадарчай вытворчасці. Важным рэзервам павышэння кадраў кінафікатараў з'яўляецца школа. Амаль пры ўсіх школах працуюць гурткі аматараў кіно, дзе побач з вывучэннем кінамастацтва старшакласнікі авалодваюць спецыяльнасцю кінамеханіка. Мы дамагаемся таго, каб пры кожнай сярэдняй школе на грамадскіх пачатках працавала кінаўстаноўка. Пасля заканчэння школы юнакі і дзяўчаты ахвотна ідуць працаваць у кінасетку...

Характэрна, што ў Мазырскім раёне штат кінамеханікаў паўласцю ўкамплектаваны. Тут не бывае такіх выпадкаў (як у Сенненскім раёне), каб кінаўстаноўкі прастойвалі з-за таго, што іх няма каму абслугоўваць.

Дырэкцыя і прафсаюзная арганізацыя мазырскай кінасеткі клопацца аб выхаванні сваіх работнікаў. Перспектыўным плянам прадугледжана ў гэтай пяцігодцы павялічыць кваліфікацыю пяцідзесят чалавек. Для вучобы тут адводзіцца адзін дзень у месяц. З маладымі кінамеханікамі і іх памочнікамі праводзіцца дадатковыя заняткі па групах, якія створаны па кустах.

На Мазыршчыне ў сетцы кінафікацыі добра прыжыўся брыгадны метад. Брыгада заікаўлена ў тым, каб кожны член паспяхова выконваў план і забяспечваў высокую якасць кінапаказу. Члены брыгады ахвотна абменьваюцца вопытам дапамагаюць адзін аднаму ў рабоце і вучобе. Практычную дапамогу пазічкам аказваюць брыгадзіры.

Вядучую ролю ў вучобе і выхаванні людзей іграюць настаўнікі моладзі. Іх вылучаюць з найбольш аўтарытэтных кінамеха-

нікаў. Сярод настаўнікаў — брыгадзіры камуністы Г. Судзібор, Н. Капыловіч і іншыя. Кожны з іх працуе на кінаўстаноўцы шмат гадоў, з'яўляюцца ўдарнікам камуністычнай працы, выдатнікам кінематаграфіі.

Адным з лепшых выхаванцаў моладзі з'яўляецца, напрыклад, брыгадзір трэцяй брыгады Ч. Папавец. У гэтага чалавека ёсць чаму павучыцца. Дваццаць тры гады ён працуе на адным месцы. За гэты час не было месца, каб яго кінаўстаноўка не выканалася план. На кожнага з і 200 жыхароў вёскі прыходзіцца зараз пяцьдзесят тры наведванні кіно ў год.

Праца і вучоба ў Папавца ідуць побач. Нядаўна ён скончыў вясчэрнюю школу. Многа чытае спецыяльнай літаратуры. Свае веды і вопыт перадае іншым. Дзесяткі чалавек навучыў прафесіі кінамеханіка.

Адным з яго выхаванцаў з'яўляецца Лука Супоненка. За поспехі ў кінаабслугоўванні насельніцтва ён летаць быў ўзнагароджаны знакам «Пераможца сацыялістычнага сваборніцтва», адным з першых у раёне закончыў двухгадовы план.

Папавец навучыў сваёй прафесіі і жонку Галіну Яўхімаўну. Яна цяпер — памочнік кінамеханіка ў брыгадзе.

Уладзімір Дзяснісавіч умела працуе з гледачамі, актыўна прыцягвае іх у кіно. У Слабодзе шэсцьсот пяцьдзесят двароў. І пяма таго дома, у якім бы не пабываў кінамеханік. Заўважыць, што з той ці іншай сям'і перасталі хадзіць у кіно — ідзе туды, пагамоніць з людзьмі, запрасіць у кіно.

Кінамеханіка бачыць і ў палыводчых брыгадах, і на жывёлагадоўчых фермах. Возьме з сабой каспосы «на экранях Беларусі», «Кінамеханіка», «Новыя фільмы» прачытае зборнік матэрыялаў, пакажа фрагменты з новых кінакарцін, пазнаёміць калгаснікаў з плянамі работы кінаўстаноўкі. І людзі ахвотна ідуць у клуб ільмі сем'ямі. Хлебаробаў прыцягвае да сябе вялікі экран.

Значную ўвагу работнікі кінасеткі раёна надаюць вучэбнаму і дакументальнаму кіно. Такія кінастужкі рэгулярна дэманструюцца на паздоўжаных сеансах. Часта праводзіцца іх тэматычныя паказы. Прадпрыемствы і калгасы заключаюць з дырэкцыяй кінасеткі дагаворы на паказ кінастужак, даюць транспарт для перавозкі кінаапаратуры. Партыйныя арганізацыі і раённае аддзяленне таварыства «Веды» выдаюць лектараў. Дэманстрацыя многіх карцін суправаджаецца гутаркамі спецыялістаў. Тэматыка сельскагаспадарчых фільмаў складаецца з улікам бягучых работ: сяўбы, уборкі ўражак і г. д.

Два раёны, два вынікі. Як бачым, усё залежыць ад кіраўніцтва гэтай справай і перш за ўсё ад заікаўленага адносінамі ініцыятывы і актыўнасці саміх кінафікатараў, работнікаў культуры-асветных устаноў.

Зрабіць вопыт перадавікоў здабыткам усіх, паўсюдна палепшыць кінаабслугоўванне сельскага насельніцтва — важная задача дня. Яе паспяховае вырашэнне з'явіцца канкрэтным адказам кінафікатараў рэспублікі на пастанову Цэнтральнага Камітэта КПСС і Савета Міністраў СССР аб мерах па далейшаму палепшэнню культурнага абслугоўвання сельскага насельніцтва.

С. КОНАНАУ,
старшы рэдактар
Дзяржкіно БССР.

ПАДЗЕІ І ДАТЫ

«Чалавек для ўсіх часоў» — так пісаў пра Томаса Мора ў 1520 г. ансфордскі граматын Р. Уітынгтон, які меў на ўвазе перш за ўсё яго вучонасць і розум, сціпласць, ветлівасць і зайздаснае ўменне быць жыццядасным у час вясцлоці, а ў час роздому і работы — суо'езным і засяроджаным. Сучасны англійскі драматург Р. Болт, называюшы гэтымі словамі — «Чалавек для ўсіх часоў» — сваю гістарычную п'есу, надаў ім больш шырокі і глыбокі сэнс, што як нельга лепш характарызуе месца Мора ў гісторыі чалавечай цывілізацыі. П'еса і пастаўлены па ёй аднайменны фільм з удзелам вядомага англійскага акцёра П. Сноўфілда мелі велізарны поспех, і ў многім садзейнічалі росту цікавасці нашых сучаснікаў да вялікага сына англійскага народа.

Хто ж быў гэты чалавек, жыццё і дзейнасць якога таямі ярылі і шматгранныя, што выклікалі захапленне людзей ўсіх

ЁН МАРЫЎ АБ ШЧАСЦІ ЧАЛАВЕЦТВА

Да 500-годдзя з дня нараджэння Томаса Мора

ні вытворчасці, у стварэнні невідомай да гэтага часу сістэмы арганізацыі грамадства.

«Утопія» не толькі веліка сур'езна расцвіла валам гуманістамі XVI стагоддзя, якія бачылі ў ёй узор дасканалай дзяржавы, але і паклала пачатак цэламу напрамку ў палітычнай зорышці. Характэрна назва шчаслівага вострава, апісанага Морам — «Утопія» (па старажытнагрэчаску літаральна — месца няогляма). Як сам Мор так і яго паслядоўнікі і пераімальнікі мала верылі ў магчымасць пабудовы такога грамадства ва ўмовах феадальнай Еўропы. Сацыялістычныя ідэі не ведалі яшчэ абыццёва сваё ідэі, але менавіта Іх ідэі паслужылі адной з крыніц марксізму.

Непрымірымалы адносіны Мора да гвалту і самаўладства адбіліся не толькі ў яго працах, але і на ўсім яго жыцці і дзейнасці. Будучы чалавекам мянкім па натуре,

ён у выхаванні сваіх дзяцей зусім не прызнаваў фізічных панаранняў — а гэта было найвялікшай рэакцыяй у яго час. «Нават стаўшы ў 1529 годзе лорд-нанцлерам па сутнасці другой асобай у дзяржаве пасля караля, Мор па-ранейшаму заставаўся чалавечым, ніякі не ішоў на кампанію з власным сумленнем».

Якраз у гэтым і залянула трагедыя Мора калі пачалася Рэфармацыя, праціўнаю якой ён быў. Пачаўшыся яна і іншыя гуманісты, з крытыкай каталіцкага духа чэства і ідэй рэфармацарквы і веравучэння Мор не толькі не падтрымаў Рэфармацыю, але і стаў яе актыўным антаганістам. Гуманісты былі напалоханы шырокім сацыяльным рухам, выкліканым Рэфармацыяй і паспяшаліся адмежацца ад яе. Яны бачылі ў народным руху небезпачную пачаток. Таму трэба адрозніваць Мора першых двух дзесяцігоддзяў XVI стагоддзя ад

Юрый ІВОНІН,
аўдыят гістарычных
навуц.

Георгій ЮРЧАНКА

КАРОТКІЯ ПАРОДЫ І ЭПІГРАМЫ

КОЖНАМУ СВАЁ

Мы, бабы, плачам пра сваё.
Таіса БОНДАР.
Прайдзі быльняжнаю мяжою,
Прысядзь на пішча ці куп'ё—
Мужчыны кураць пра чужое,
Мянташаць бабы пра сваё.

РАДКІ І ДОЖДЖ

Раптам дождж загрузкаў
у радок.
Юрка ГОЛУВ.
Словаў канавязь.
Пабач, браток,
Як бяжыць аловак па паперы!
Раптам дождж загрузкаў
у радок.
— Прэч, макрэч, вады ў
радках звыш меры!

АДРЫНА І ПАТРЫЯТЫЗМ

У гэтай дзедаўскай адрыве
Спуюцца думкі аб Айчыне.
Мар'ян ДУКСА.
У нашай дзедаўскай адрыве
Вісіць лячына ў павуціне.
Зірну — і думкам вольны ход,
Бо я — адрывны патрыёт.

НАЙЛЕПШЫ СРОДАК РУХУ

Прыдумалі прапелер—
было ж і памяло.
Сяргей ПАНІЗНІК.
Аўто — бяда і мота — гора,
У гразі буксе грузавік.
А па-за часам і прасторай
Мятла — найлепшы рухавік.

ГАЛОУНЫ ВІНАВАУЦА

Выдзьмула ветрам усё
з галавы.
Віктар РАКАУ.

Мог я зрабіцца шыкоўным
паэтам.
Думак было, як на лузе травы.
Марыў: паперы даверу.
Дык дзе там! —
Выдзьмула ветрам усё
з галавы.

ДУБЫ

...Разгалісты дуб—сын
мінулых вякоў.
Стогадовы дуб—Ілья
Мурамец..
І дуб стаіць галоўным
дырыжорам..
...Задумёны дуб стары.
Мечыслаў ШАХОВІЧ.

Дубы каля хаты, дубы
ля дарогі,
Дубы на прылессі, дубы
ля ракі..
Дубовы пагляд і суровы,
і строгі.
Ад лішку дубоў аж дубеюць
радкі.

НЕ ЗДАЮСЯ

Пасівела душа, пасівела..
Янка СПАКОУ.
Спасцярожліва мацаю цела,
Як бягуць непрыкметна гады!
Пасівела душа, пасівела,
Хоць каленкамі я малады.

НОВЫ ЗАНЯТАК

Я дробку выведзіў кутчэй
На тлумным гараднім
прыпынку.
Мікола МАЛЯКА.
Калісь я пасвіў парасятак,
Лавіў па выгане ягнятак,
Штодня вадзіў паіць цялё.
А мой сягонняшні занятак —
Найноўшай дзейнасці
пачатак:
Пасу я шэршню і чмялёў.

Салавей РАЗБОЙНІК

ДАКЛАДНЫЯ ПРЫКМЕТЫ

Дзейнічаюць:
УДОВІН СЫН,
ДВАНАЦЦАЦІГАЛОВЫ ЗМЕЙ.

Змей радасны, урачысты. Ён з тэлефона-аўтамата звоніць Кашчэю Бессмыротнаму, штосьці ўзрушана расказвае. Удовін Сын стаіць каля будні, чакае, ён таксама хоча кудысьці пазваніць.

УДОВІН СЫН (стукае ў будку). Гарынавіч, хопіце! Паўгадзіны чакаю.
ЗМЕЙ (выходзіць нарэшце з будкі). Радасць у мяне!
УДОВІН СЫН. Якая радасць?
ЗМЕЙ. Вядома якая—вясніна!
УДОВІН СЫН. З чаго б гэта?
ЗМЕЙ. Хоць пануль што не ведаю, на якую мову, але мае творы будуць перакладзены і выдадзены за трыдзевяць зямель у трыдзевятым царстве.

УДОВІН СЫН. Адкуль ты ведаеш?
ЗМЕЙ. Як гэта адкуль? Мне ўсю ўчарашнюю ноч баабабы сніліся. Усім дванаццаці галовам сніліся!

УДОВІН СЫН. Налётаешся за дзень па рэдакцыях, па выдавецтвах, дык ці мала якое глупства звярзецца-стрызніцца ўночы?

ЗМЕЙ (катэгарычна). Мне бяздарныя сны яшчэ не сніліся. Любы мой сон мае цудоўную кампазіцыю, напоўнены рэальным зместам, жыццёвымі акалічнасцямі, вострымі сітуацыямі, як і мае творы.

УДОВІН СЫН (адварнуўся). Глупства ты гародзіш, Гарынавіч.
ЗМЕЙ. Глупства! Ніяка не глупства. Я ўсе свае сны запісваю і разгадваю. Вось табе перанальны прыклад: сніцца жалезабетонны блок—я ўжо ведаю, што ў рэцэнзіі на той або іншы твор будзе добрая палавіна цытатаў з класікі.

УДОВІН СЫН. Вунь яно што...

ЗМЕЙ (перабівае). Чанай, слухай далей. Я гавару пра сны. Калі ў сне я плаваю па возеры ці па рэчцы, або гасцюю ў вадзяніка, значыць, у выдавецтва, або ў рэдакцыі часопіса ці газеты будзе нешта сьпярэчаць, так сказаць, уціскаць. Гэта не ўпершыню. Калі я ў сне б'юся з Камкамянам і перамагаю, зматлашу яго, то рэдактар будзе як шаўковы. Прысніцца Мінула Селянінавіч—адразу ведаю: нехта з маладых недавяжнаў спляжыць у рэцэнзіі, (Топнацца ля Удовінага Сына). Ты слухай, слухай... У мяне дванаццаць галоў і ножная адпачывае на мяккай падушцы. А калі ў сне бачу мяккія падушкі — значыць, мая кніга выйдзе ў цвёрдай вокладцы. Калі мне сніцца, што намары таўнуць мак—значыць, кніга будзе набрана буйным шрыфтам. Усё гэта з вопыту, з практыкі. Што цяпер сьпярэчаш?

УДОВІН СЫН. А сьніня ўначы што снілася?

ЗМЕЙ. Сьніня? Нічога не снілася. Спаў, бы перамог каго. Сьніня ў мяне далоні сьвярбіць. А гэта добрая прымета. Гэта цудоўна! (Спрытна пацірае далоні).

УДОВІН СЫН. Што ж тут цудоўнага? Цяглінай трэба шараваць іх, наб не сьвярбелі.

ЗМЕЙ. Слабачок! Далоні сьвярбіць—значыць у выдавецці тэматычны план трапіў. У мяне багата дакладных прыкмет. Вось толькі некаторыя. Не сніцца, не сьядзіцца, не думаецца—трэба несьці заяўну ў выдавецтва. Кіжкі пачалі рэзаць мышы—трэба перадавацца.

УДОВІН СЫН (стаіць і пацірае кулак правай рукі аб далонь левай). Рука зноў засьвярбела.

ЗМЕЙ. Чаго?

УДОВІН СЫН (сярдаіта чмыхнуў носам). А мне таксама сон сніўся.

ЗМЕЙ. Які?

УДОВІН СЫН. Быццам я замакнуўся стопудовай булавой.

ЗМЕЙ (адступае назад). Ну-ну... Ты цішэй...—Сігануў у тралейбус.

Літаратурны запіс Р. ЯУСЕВА.

Алег САЛТУК

САМАПАРОДЫЯ КАСЬБА

У ДЗВЮХ ДЗЕЯХ

СА ЗБОРНІКА «ПРАЦЯГ»

Дзея першае:

Трымаю руку земляка
Шурпатую, як наждачка.
Цісне-пытае рука:
— Зноўку да нас на дачу!
Сціскаюся сам, а маўчу,
Частую яго «беламорам»,
Я заўтра табе адплачу —
Вазьму на пакосе зморам...

Дзея другая:

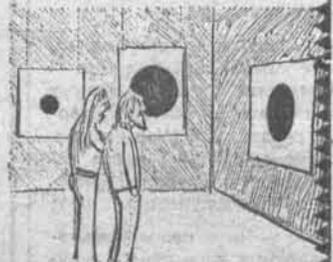
А суседу—хоць бы хны,
Я ж сцякаю потам.
— Мабыць, ехаў на бліны,
А не на работу?
Ньюць рукі, таар смыліць,
Зжала сонца росы —
Самы час перакуруць
Ля рачнога плёсу.
Выбраў Нічыпар ШЭРАНЬНІ.

— Гэтая карціна адносіцца да мінулага перыяду маёй творчасці.
— А калі вы яе напісалі?
— На мінулым тыдні.

— Новы кірунак у мастацтве «трамплінізм».

— Ты мог бы таксама намаляваць нешта падобнае, але ба ты адважыўся?

— Гэта можа падабацца і не падабацца, але міма яго прайдзеш абываілава.

— Тыя карціны я маляваў да жаніцьбы.

З часопіса «Пальское обозрение».

АДКАЗЫ ГРАФАМАНАМ

ПА СТАРОНКАХ СТАРЫХ ЧАСОПІСАУ

«Прашу маіх рэчаў не папраўляць, таму што хачу захаваць сваю фізіяномію...»
— Менавіта з гэтай прычыны не трэба іх пуськаць у друк.

● «Вершы мне даюцца лёгкія».
— Даюцца—лёгка. Бяруцца—цяжка.

● «Сяграшыў і я вершынкамі...»
— Бог даруе. Забракавалі.

● «Мае вершы добрыя тым, што я пасылаю толькі чатыры штукі».
— А можна было б зрабіць іх яшчэ лепшымі: прыслаць адну штуку, і яшчэ лепей можна зрабіць.

● «Якія з маіх рэчаў вам найбольш падыдуць?»
— Паліто.

● «Ці можна трапіць у лік вашых супрацоўнікаў?»
— Вам гэта даступна толькі пры дапамозе выстралу з рэвальвера, калі вы згодны потым несьці ўвесь цяжар крывінальнай адказнасці.

● У мой любімай крошкі.
Толькі, толькі две ногі.
— Так мала? І вы яшчэ не расчараваліся?

● «Уздоўж вуліцы двума радамі стаялі дамы».
— Дзівосная назіральнасць.

Сабраў і перанёў
Міхась ЧАВУСКІ.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэляў БССР, Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦН КП Беларусі.

Індэкс 63856. АТ 01074.

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палітычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела вышляенчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і масавай работы — 33-22-04, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-85.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Алесь АСПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ [адказны сакратар], Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН [намеснік галоўнага рэдактара], Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Мікола ТКАЧОУ, Юлія ЧУРКО, Рыгор ШЫРМА.